

ВІДКРИТИЙ УРОК: РОЗРОБКИ, ТЕХНОЛОГІЇ, ДОСВІД
Схвалено МОН України №14/18.1-305.2 від 18.04.2006

Видається щомісячно. № 1 (169) 2009

Журнал засновано у 2000 році.
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4413 від 21.07.2000

Засновник
«Видавництво «Плєяди»»
Засновник Ілля Парашин
Директор Костянтин Парашин

Головний редактор	Олег Іванов
Заст. головного редактора	Марина Ворон
Редактор	Андрій Силко
Редактор	Ірина Сіданіч
Редактор-коректор	Олена Демура
Літературний редактор	Тетяна Попова
Більд-редактор	Кирило Варуша
Технічний редактор, верстка	Дмитро Рудь
Дизайнер	Катерина Ненужна
Дизайн обкладинки	Едуард Черкасов
Набір	Світлана Гуревич
Відділ реклами	Олена Марголіна
Фотограф	Степан Чернов
Відповідальний секретар	Наталія Телпова

Адреса для листування:
01001, м. Київ, а/с 143

Телефон редакції (044) 332-72-07
e-mail: office@pld.org.ua
сайт: www.osvita-ua.net

Відповідальність за зміст реклами
несе рекламодавець.
Редакція може не поділяти погляди авторів,
виражені ними у статтях.
Видавництво виходить із того,
що автори публікацій
додержуються чинного законодавства,
несуть відповідальність за достовірність
фактів, дат, прізвиськ, цитування тощо.
Рукописи не рецензуються
та не повертаються

Наклад 7 960 екз.
© ТОВ «Видавництво «Плєяди»»

ОФОРМЛЕННЯ ПЕРЕДПЛАТИ:
Відділення «Укпошти»
Передплатний індекс 21853
Ціна — 14,95 грн

Передплатне агентство «САММІТ»
Київ (044) 254-50-50
Дніпропетровськ (056) 370-44-23
Кременчук (05366) 5-69-29
Сімферополь (0652) 51-63-55
Харків (057) 714-22-60
Ялта (0654) 32-41-35

Передплатне агентство «ІДЕЯ»
Київ (044) 204-36-34
Донецьк (062) 304-20-22
Луганськ (0642) 34-44-04
Маріуполь (0629) 37-01-04

ПАРТНЕРИ
ВНЗ «Національна академія управління»
Всеукраїнський фонд «Крок за кроком»
Державна науково-педагогічна бібліотека
ім. В. О. Сухомлинського

В Україні вирує нова страшилка — економічна криза, яка охопила нас значуща.
Вона стала настільки популярною, що подекуди здається —
якби її взагалі не існувало, то наші можновладці змушені були б її вигадати та на неї,
дороженьку, списати всю свою безпорядність і неспроможність
дати ладу ані освіті, ані країні.

Криза кризою, а школі нема коли відволікатись, бо треба навчати та виховувати діточок,
бажано без антикризових заходів на кшталт нашої влади.
Криза приходить і уходить, а наша школа попри все функціонує,
а подекуди й розвивається.
Не маємо жодного наміру зупинятись на місці й ми — редакція часопису.
Ви не тільки вчасно одержали останній номер журналу за попередній рік,
а й розгорнули ще на зимових канікулах новий — за 2009-й.
Придивіться уважно: журнал змінився — упевнені, на краще.
Людину зустрічають по одешині, а видання по обкладинці.

Наша авторка Юлія Петренко з Ніжинської школи мистецтва
надіслала до редакції свої твори. Погляньте на обкладинку — це вони.
Скільки в них істинної, а не надуманої та показної любові до України,
її культурної та історичної спадщини, скільки щирості,
відкритості й особистісного ставлення!
І не кожний здогадається,
що зроблені вони із солоного тіста, пофарбованого та лакованого.

Зустрічають людину, розглядаючи її шати, а ось проводжають по уму.
І журнал має бути розумним, вдумливим, угамовувати мозковий голод,
тим більше, якщо **видання для сучасної української педагогічної спільноти**.
Тому редакція ще з більшою наполегливістю вибирає матеріали
для публікації, щоб задовольнити нездоланну спрагу вчителя до слова,
до слушної думки, корисної практичної поради:
як жити, як працювати, як удосконалюватись...

Дякуємо за вірність суспільству, освіті, школі, учням і нашому з вами виданню —
журналу «Відкритий урок: розробки, технології, досвід».

Щастя вам на Новий рік, на Різдво Христове та протягом усього 2009-го!

Олег Іванов,
office@pld.org.ua

З М І С Т

www.osvita-ua.net

ПОДІЯ (с. 3)**МІНІСТЕРСТВО** (с. 6)**АКЦЕНТ**

Не хлібом єдиним... (с. 8)

ІНТЕРВ'Ю

Лідія Даниленко: Створюємо лінію індивідуального навчання (с. 12)

ШКОЛА

Карантин — порятунок від застуд? (с. 14)

Як взаємодіяти з батьками учнів (с. 16)

ТРИБУНА

Чому вчитель не ведмідь? (с. 18)

МІКРОФОН

Майстерність сучасного вчителя (с. 19)

МАЛА ПЕРЕРВА

Інтернет-знайомства (с. 20)

ТЕОРІЯ

Помилка системи освіти (с. 22)

ТЕХНОЛОГІЯ

Освітні ресурси інтерактивних дошок (с. 27)

Акмеологія та підвищення якості освіти (с. 29)

ВИХОВАННЯ

Будь обережним на дорозі! (с. 32)

Новорічний гороскоп (с. 34)

ПСИХОЛОГІЯ

Психолого-педагогічні основи виховання (с. 36)

Психологічні аспекти уроку (с. 39)

Групове спілкування підлітків (с. 41)

ПРАКТИКА

Духовність у творах мистецтва (с. 42)

Системне управління якістю профільного навчання (с. 45)

Навички життя (с. 47)

МАЙСТЕРНЯ

Типологія творчих проєктів учнів (с. 51)

МОНИТОРИНГ

Індивідуальний стиль педагогічної діяльності (с. 55)

ПОЗАШКІЛЬЯ

Сучасна робота класного керівника (с. 61)

Сучасна позакласна робота (с. 64)

РОДИНА

Педагогічна освіта батьків (с. 67)

Свято Різдва Христового (с. 70)

Ці третій же празник — святе Водохреща (с. 71)

КОНКУРС

Якщо не творю, то навіщо? (с. 73)

Ясна зоря нашого письменства (с. 74)

ВЕЛИКА ПЕРЕРВА

Приколи зі школи (с. 80)

ОСОБИСТІСТЬ

Психологічні поради для спілкування (с. 82)

Бути чи не бути вчителем? (с. 83)

Універсальне мистецтво вчити всіх усьому (с. 86)

ПРАВО

Ініціативно чи формально (с. 88)

ЗДОРОВ'Я

Тривале стояння на одному місці (с. 90)

ГОРОСКОП

Рейтинг гороскопів на 2009 рік (с. 91)

КРОСВОД (с. 92)

У номері використано інформацію з:

ПІК України, Pedsovet.org, www.russ.ru, www.365.az, www.pozdravleniya.biz, www.sibuchi.ru, college.km.ru, npstoik.ru, webweek.ru, teoria.ru

На першій сторінці обкладинки робота Ю. Петренка.

**РАДА ПРОТИ ЗАКРИТТЯ
СІЛЬСЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

ВР України рекомендує Кабінету Міністрів доручити місцевим органам виконавчої влади та місцевого самоврядування проаналізувати ситуацію у функціонуванні загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості з урахуванням прогнозованих демографічних змін і вжити заходів із призупинення їх необґрунтованої ліквідації.

Зокрема народні депутати України рекомендують уряду вжити невідкладних заходів щодо зміни умов фінансування зазначених навчальних закладів, а також щодо організованого підвезення учнів до місць навчання та проаналізувати хід виконання державної програми «Шкільний автобус».

Документом доручається підготувати зміни до Закону «Про освіту», якими скоротити мінімальну кількість учнів у сільських школах із 5-ти до 3-х осіб.

Голова Комітету ВР України з питань науки і освіти В. Полохало переконалий, що постановою про впровадження мораторію на закриття загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості сприятиме забезпеченню рівних можливостей для здобуття середньої освіти громадянами України, а також унеможливить негативні соціально-економічні наслідки для села.

**МІНІСТР СТВОРЮЄ У ВІДДІЛАХ ОСВІТИ
«ТЕЛЕФОНІ ДОВІРИ»**

Останнім часом у засобах масової інформації з'явилися повідомлення про застосування працівниками навчальних закладів фізичного насильства до неповнолітніх, що є грубим порушенням прав дитини та вчительської етики. З метою попередження випадків насильства

в навчальних закладах міністр освіти і науки України І. Вакарчук доручив забезпечити функціонування при управліннях освіти і науки облдержадміністрацій і рай(міськ)відділах освіти «телефонів довіри» для звернень громадян. Про це йдеться в листі МОН України № 1/9-759 від 20.11.2008 року.

Також І. Вакарчук вимагає вжити заходів щодо недопущення з боку педагогічних працівників нетактовного ставлення до неповнолітніх, байдужості до їх проблем, що може спричинити формування негативної думки про роль та авторитет педагогічних працівників у суспільстві.

Як повідомлялось раніше, у жовтні цього року Знам'янська міжрайонна прокуратура виявила два факти застосування працівниками освітніх закладів фізичного насильства до неповнолітніх.

**ЗНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ШКОЛЯРІВ
ПОПРІШУЮТЬСЯ**

Україна опинилася на 26-му місці за рівнем вивчення математики та природничих наук у загальноосвітніх школах. За Україною йдуть тільки Грузія, африканські країни та держава Перської затоки. Такі результати дослідження «Trends International Mathematics and Sciences Study» (TIMSS).

Як передає «Deutsche Welle», у першу трійку переможців із математики та природничих наук, за даними «TIMSS», потрапили Гонконг, Сінгапур і Тайвань. Четверте та п'яте місце посіли Японія та Казахстан. Шосте місце — Росія. Німеччина зайняла двадцяті місце в рейтингу.

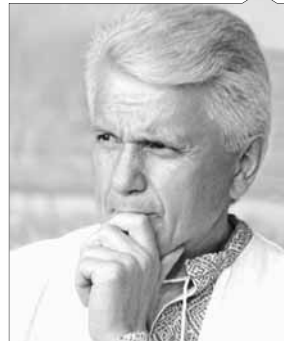
«TIMSS» — впливова міжнародна експертиза освітніх досягнень. Дослідження охоплювало 37 країн і сім регіонів світу, де експерти перевіряли знання

четверокласників із математики та природничих наук.

**ЯКЩО ПОБОРОТИ НЕМОЖЛИВО,
МОЖНА ОЧОЛИТИ**

Голова ВР В. Литвин вважає, що Україна рано чи пізно повернеться до тієї екзаменаційної системи оцінювання знань, яка існувала раніше. За словами спікера, Україна не повинна повторювати попередніх помилок людського регресу. «Увесь світ починає відходити від тестування, а ми його тільки вводим», — сказав він і нагадав, що зовнішнє тестування запроваджувалось як намір боротьби з корупцією у вищих навчальних закладах. «Хоча всі знають, що корупцію побороти неможливо — її можна тільки очолити».

При цьому, наголосив він, не можна будь-який підхід в оцінюванні знань доводити до абсурду. «Я переконалий, що ми покочимось, а потім повернемось до старої системи», — сказав він.

НИКОЛАЄНКО РОЗПОВІД ПРО КРИЗУ В ОСВІТІ

Світова економічна й фінансова криза переплелася з кризою демографічною та кризою в управлінні освітою. Так вважає экс-міністр освіти і науки, член Соціалістичної партії України С. Николаєнко. Як повідомляє прес-служба СПУ, політик проінформовав, що «мають місце випадки, коли скасовують безоплатне харчування учнів, відправляють учителів у відпустку, одночасно рекомендуючи їм... працювати».

«Завтра у нас узалізи не залишились слюсарів, майстрів, лікарів. За роки незалежності в Україні закрито та знищено більше чотирьохсот училищ. Тільки в Києві з 1991 по 2001 рік закрито й ліквідовано більше двадцяти ПТУ, що призвело до гострого кадрового голоду у столиці», — заявляє С. Николаєнко.

Він додав: «Сьогодні на місцях б'ють на сполох: у багатьох регіонах існує нестримне бажання місцевих чиновників поживитись матеріально-технічною базою та землею ПТУ, що неприпустимо».

СТАРТУВАЛА РЕЄСТРАЦІЯ УЧАСНИКІВ ТЕСТУВАННЯ

Із 1 грудня 2008 року розпочалась реєстрація бажаних взяти участь у зовнішньому оцінюванні навчальних досягнень, що відбується у травні-червні 2009 року. Для того щоб успішно пройти реєстрацію, Український центр оцінювання якості освіти рекомендує прийняти рішення про те, з яких предметів учасник зовнішнього тестування бажає скласти тести. Таких предметів не може бути більше п'яти зі списку: українська мова та література (один тест, обов'язковий), математика, фізика, хімія, біологія, історія України, географія й іноземні мови (одна

на вибір — англійська, німецька, французька, іспанська).

Для випускників 11-х (12-х) класів поточного навчального року пункти реєстрації будуть створені в закладах освіти, в яких вони навчаються. Для учнів, студентів професійно-технічних і вищих навчальних закладів, а також для громадян, які закінчили заклади освіти в попередні роки, створені єдині пункти реєстрації.

Необхідні документи (паспорт, атестат), а також заповнений бланк заяви № 1 необхідно особисто подати реєстратору в пункти реєстрації. Учасник має право один раз внести зміни у свої реєстраційні дані під час проходження реєстрації.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ НА ЗДАТНІСТЬ

Доцільність запровадження тесту на здатність до навчання для абітурієнтів вищих навчальних закладів у системі зовнішнього незалежного оціню-

вання обговорювали на постійнодіючому семінарі-наradі під головуванням міністра освіти і науки І. Вакарчука. У семінарі взяли участь фахівці МОН України, науковці, представники міжнародних і громадських організацій.

Учасники наради обговорили шляхи ефективного вибору студентів до ВНЗ. Для вдосконалення системи зовнішнього незалежного оцінювання та підвищення якості освіти фахівці запропонували розробити тест на здатність до навчання, що вже впроваджено в багатьох країнах світу. Таке тестування допоможе підвищити прогностичну валідність (ті, хто отримав більшу кількість балів — кращі) та збільшити прозорість вступу до ВНЗ.

На думку міністра, такий тест сприятиме відкриттю нових можливостей для навчання, оскільки перед міністерством стоїть завдання поліпшити відношення до освіти: «Ми працюємо на вдосконалення навчання і, відповідно, спільно з суспільством утілюємо ідею якісної освіти».

За підсумками роботи семінару створено робочу групу з розроблення тесту на здатність до навчання в системі зовнішнього незалежного оцінювання для вступу до вищих навчальних закладів починаючи з 2011 року.

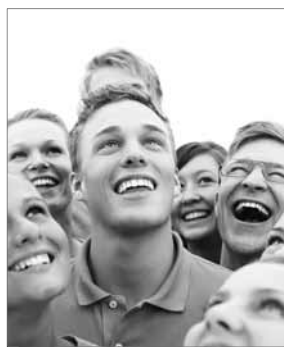
УКРАЇНСЬКІ ШКОЛЯРИ БІЛЬШЕ ХВОРИЮТЬ

Рівень захворюваності дітей шкільного віку за останні 10 років виріс на 26,8 %. Так, уже в 1-му класі нараховується 30 % дітей, які мають хронічні захворювання, у 5-му класі — кожний другий, у 9-му — 64 %. Про це розповіла заступник директорки Інституту гігієни і медичної екології ім. О. М. Марзева АМН України Надія Полька на розширеному заході колегії Санітарно-епідеміологічної служби України.

Як повідомляє прес-служба Мінздраву, Н. Полька уточнила, що на сьогодні тільки в 7 % українських шкілярів спостерігається задовільний функціональний стан організму. За її словами, високий рівень фізичної підготовки мають усього 9,3 % дітей із хронічними захворюваннями і 40 % практично здорових дітей. Вона також доповнила, що у фізичному розвитку школярів спостерігаються такі несприятливі тенденції, як астенозація (стан психофізіологічного виснаження), зниження об'ємності грудної клітини, зменшення життєвої ємності легень, м'язової сили.

Нагадаємо, раніше міністр охорони здоров'я України В. Князевич заявив, що рівень фізичної працездатності й адаптаційних можливостей організму дитини не завжди відповідає діючим нормативам фізичної підготовки на уроках фізкультури: тільки 30 % дітей можуть виконати нормативи без ризику для їхнього здоров'я.

У ШКОЛЯРІВ СВОЄ БАЧЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ

Головними характеристиками демократії 50 % українських старшокласників уважають свободу слова, думки та релігії. Такі результати соціологічного опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи». При цьому до найважливіших характеристик демократії вони відносять також свободу засобів масової інформації та проведення чесних, справедливих виборів (48 %). Серед найбільш значущих ознак демократії старшокласники також відзначили благополуччя, економічний ріст (31 %), виконання обраними політиками своїх обіцянок (29 %), незалежність судової системи, верховенство закону (27 %), безпеку для родини (27 %).

Головною перешкодою для розвитку демократії в Україні школярі бачать корупцію (48 %), безвідповідальність та егоїзм

представників влади (41 %) і постійні конфлікти різних галузей влади (34 %). Рівень демократії, на думку опитаних, у першу чергу залежить від центральної влади (76 %), від самих громадян (63 %), політичних лідерів (62 %), політичних партій (54 %). Значно меншу відповідальність за рівень демократії у країні школярі покладають на місцеві органи влади (40 %), громадські організації (27 %), засоби масової інформації (26 %).

ПОКОЛІННЮ «GOOGLE» НЕ ПОТРІБНЕ ЗУБРИННЯ

Заучувати факти й цифри — пустопорожня трата часу для школярів, оскільки вся ця інформація вже на відстані одного кліка мишею від них. Існування «Google», «Вікіпедії» й онлайн-бібліотек означає, що у школах треба позбавитись від таких старих методів, як зубріння. Про це пише «The Times» із посиланням на Дона Телскотта, автора бестселера «Вікіноміка» й захисника «покоління мережі». На думку Д. Телскотта, правильніше було б учити дітей мислити творчо, так, щоб вони могли інтерпретувати та застосовувати знання, доступні в Інтернеті. «Нове джерело знань — не вчитель, а Інтернет», — стверджує він, спростовуючи всі обвинувачення в антинауковості та вихвалінні неучтів.

На думку дослідника, молоде покоління у принципі мислить інакше, ніж покоління їхніх батьків. На його погляд, здатність дітей писати смс, одночасно подорожуючи Інтернетом і слухаючи MP3-плеєр, допоможе їм розвинути навички критичного мислення. «Утім, ці революційні погляди наряд чи припадуть до душі всім», — відзначає автор статті. На думку британського міністерства освіти, знання та розуміння лише ключових історичних фактів недостатньо для «формування широкої картини й... концептуального розуміння».

ОСВІТА—2008: ГОЛОВНІ ПОДІЇ РОКУ
Минулий рік приніс чимало коректив у визначенні освіти. Найбільш значущою подією стало впровадження зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) — чіткої неабиякої нововведення в освіті з часів незалежності України. Уперше більш 500 тис. випускників шкіл з обов'язковим порядком проходили тестування. На думку його ініціаторів, незалежне оцінювання дозволить ліквідувати корупційні схеми та забезпечити рівний доступ до вищої освіти всім українцям.

Перевірка знань

Уперше вступна компанія до ВНЗ проводилася за сертифікатами ЗНО. Проаналізувавши помилки цього року, МОН внесло істотні корективи у правила гри майбутнього року. Зокрема, нові умови прийому на 2009 р. підписані на 6 місяців раніше торішніх, а ВНЗ затвердили свої правила вступу за 8 місяців до початку прийому документів.

Змінюлись терміни виходу на тестування: весь травень і червень школярі будуть складати тести. Зміни внесені й до списку предметів: його скорочено з 11 до 8 позицій.

Міністерство розпочало активно реформувати умови вступу до ВНЗ для пільговиків: право позаконкурсного прийому залишилися тільки у двох категорій — соціально незахищених і найбільш талановитих.

Не обійшлося і без різкої критики ЗНО, а Одеський окружний адміністративний суд за позовом випускника виніс рішення про заборону ЗНО випускників навчальних закладів, що викликали в МОН масу обурень і намір оскаржити рішення суду.

Зміна керівництва в альма-матер

У квітні 2008 року скоївся скандал в найбільш престижному ВНЗ України — КНУ ім. Тараса Шевченка. Після 23 років правління було відсторонено від посади ректора В. Скопенка. Президент України В. Ющенко скасував указ про його призначення, а вже в листопаді Л. Губерського офіційно призначено новим ректором на 7 років.

Підвищення мінімальної стипендії

Із творення українським студентам і учням ПТУ підвищили мінімальні стипендії. Розмір мінімальної стипендії студентів ВНЗ III—IV рівнів збільшено з 300 до 530 грн, студентів I—II рівнів — з 200 до 400 грн, а учнів ПТУ — з 150 до 200 грн на місяць.

Мораторій на закриття сіпських шкіл

ВР України ввела мораторій на закриття шкіл у сільській місцевості. За відповідною постановою 19 грудня проголосували 244 народних депутата. Документом доручається підготувати зміни до Закону «Про освіту», якими скоротити мінімальну кількість учнів у сільських школах із 5 до 3 осіб.

«Смертельні» уроки фізкультури

В українських школах восени цього року відзначалась низка смертельних випадків на уроках фізкультури. У Чернівцях померла 12-літня дівчинка, у Запоріжжі — 15-річний юнак, у Луцьку — 15-річний учень. Осрім того, на заганах із тхеквондо у Кременчуку загинув 13-річний хлопчик, а в Львівській області під час уроку фізкультури вмер п'ятикласник.

Ця сумна статистика припоминала батьків, які стали боятись відпускати дітей на уроки фізвиховання. У зв'язку з цими подіями уряд скасував постанову «Про державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості населення

НАКАЗ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

від 26.11.2008 № 1071

Про проведення всукраїнського конкурсу «Учитель року-2009»

На виконання Указу Президента України від 29 червня 1995 р. № 489 «Про всеукраїнський конкурс «Учитель року», постанов Кабінету Міністрів України від 11 серпня 1995 р. № 638 та 14.09.2005 р. № 900 та рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 24.04.2008 р. № 4/14-19

НАКАЗУЮ:

1. Провести у 2008/09 навчальному році всеукраїнський конкурс «Учитель року» в таких номінаціях: «Українська мова та література», «Іноземна мова (англійська)», «Інформатика», «Фізика», «Музика».

2. Всеукраїнський конкурс «Учитель року — 2009» провести в три тури:

- перший (районний, міський) — грудень 2008 р.;
 - другий (республіканський) — Автономна Республіка Крим, обласний, міський — м. Київ та Севастополь — лютий 2009 р.;
 - третій (заключний) — березень 2009 р.
3. Третій заключний тур всеукраїнського конкурсу «Учитель року-2009» провести в містах:
- Чернігові — українська мова та література;
 - Черкасах — іноземна мова (англійська);
 - Полтаві — інформатика;
 - Миколаєві — фізика;
 - Запоріжжі — музика.

4. Затвердити склад Центрального оргкомітету конкурсу з урахуванням пропозицій Академії педагогічних наук України (додаток 1).

5. Міністерству освіти і науки Автономної Республіки Крим, управлінням освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій до 1 березня 2009 року надіслати інформацію про підсумки I та II турів за адресою: 04070, м. Київ, вул. Петра Сагайдачного, 37, Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, відділ менеджменту освіти та вивчення педагогічного досвіду.

6. Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти (Єресько О. В.), Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України (Завалевський Ю. І.), Міністерству освіти і науки Автономної Республіки Крим, управлінням освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій забезпечити виконання цього наказу.

7. Управлінням освіти і науки Чернігівської, Черкаської, Миколаївської, Полтавської, Запорізької обласних державних адміністрацій до 1 грудня 2008 року подати Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України пропозиції щодо кошторису витрат заключного туру конкурсу.

8. Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України (Завалевський Ю. І.) до 25 грудня 2008 року скласти на підставі поданих пропозицій (п. 7) і в установленому порядку затвердити кошторис витрат на проведення III туру Всеукраїнського конкурсу «Учитель року-2009».

9. Департаменту економіки і фінансування Міністерства освіти і науки України (Кульков П. М.) своєчасно профінансувати витрати на проведення конкурсу відповідно до затвердженого кошторису.

10. Центральному оргкомітету конкурсу:

10.1. Надіслати до 25 грудня 2008 року інститутам післядипломної педагогічної освіти інформаційно-методичні рекомендації

щодо організації та проведення всеукраїнського етапу конкурсу «Учитель року — 2009».

10.2. Підготувати до 25 грудня 2008 року пропозиції щодо складу місцевих оргкомітетів та фахових журі номінацій конкурсу, передбачених п. 3 цього наказу.

11. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника міністра Полянського П. Б.

Міністр І. О. Вакарчук

СКЛАД Центрального оргкомітету всеукраїнського конкурсу «Учитель року 2009»

Полянський П. Б. — голова оргкомітету, заступник Міністра освіти і науки України, кандидат педагогічних наук;

Завалевський Ю. І. — заступник голови оргкомітету, в.о. директора Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, кандидат педагогічних наук, доцент;

Зязюн І. А. — заступник голови оргкомітету, директор Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих АПН України, академік АПН України, доктор філософських наук (за згодою);

Дорошенко В. А. — відповідальний секретар, завідувач сектору педагогічної майстерності відділу менеджменту освіти та вивчення педагогічного досвіду Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України;

Бусол В. Т. — генеральний директор видавничо-торгової фірми «Перун» (за згодою);

Верозубов О. Г. — начальник управління освіти і науки Запорізької обласної державної адміністрації;

Дніпров О. С. — начальник Управління гуманітарної політики Секретаріату Кабінету Міністрів України (за згодою);

Дубас О. П. — генеральний директор видавництва «Генеза», голова Асоціації «Навчальна книга» (за згодою);

Єресько О. В. — директор департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України;

Заліський А. А. — начальник управління освіти і науки Чернігівської обласної державної адміністрації;

Золотарьов О. Б. — директор Київського годинникового заводу (за згодою);

Кирилова В. В. — директор видавництва Соломії Павличко «Основи»;

Кузнєцов Ю. Б. — головний редактор газети «Освіта України», директор видавництва «Педагогічна преса», кандидат філологічних наук;

Мельниченко В. В. — начальник управління освіти і науки Миколаївської обласної державної адміністрації;

Мирошніченко В. І. — начальник управління освіти і науки Полтавської обласної державної адміністрації;

Мосієнко М. В. — генеральний директор видавництва «Шкільний світ», кандидат філологічних наук;

Нанаєва Т. В. — директор освітніх програм INTEL в Україні;

Мініна І. В. — в.о. генерального директора Державного спеціалізованого видавництва «Освіта» Міністерства освіти і науки України (за згодою);

Пушкарьова Т. О. — завідувачка відділу менеджменту освіти та вивчення педагогічного досвіду Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, кандидат педагогічних наук, доцент;

Сподаренко І. В. — головний редактор газети «Сільські вісті», народний депутат України (за згодою);

Суржик Л. М. — завідувачка відділу науки, освіти, медицини та екології щотижневика «Дзеркало тижня» (за згодою);

Тарасова Л. І. — головний редактор головної редакції освітніх програм Національної радіокомпанії України (за згодою);

Терещук Б. М. — в.о. начальника відділення загальної середньої та дошкільної освіти Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України;

Труханов Г. Ф. — заступник голови ЦК профспілки працівників освіти і науки України (за згодою);

Фещенко О. В. — начальник управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації;

Чижевський Б. Г. — завідувач Секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, кандидат педагогічних наук;

Чулков В. В. — генеральний директор підприємства PANDA security; Шлак О. Г. — президент Ліги нафтопромисловців України, академік нафтогазової Академії наук України (за згодою).

ЛИСТ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

від 22.12.08 № 1/9-821

Щодо винесення на позакласне читання програмових творів

Міністерство освіти і науки інформує, що з метою розв'язання навчальної програми з української літератури (Українська література. 5–12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Автори Р. В. Мовчан, Н. В. Левчик, О. А. Камінчук, М. П. Бондар, О. Б. Поліщук, М. М. Суліма, Л. П. Шабельнікова, В. М. Садівська. Керівник проекту М. Г. Жулинський. За загальною редакцією Р. В. Мовчан. К.: Ірпін: Перун, 2005. 201 с.) та з урахуванням громадської думки рекомендуємо винести на позакласне читання твори:

- легенда «Лісова панна» (5 клас);
- казка В. Корольова-Старого «Потернута» (5 клас);
- оповідання С. Васильченка «Басурмен» (6 клас);
- твори Б. Лепкого «Цвіт щастя», «Мишка» (7 клас);
- вірш А. Малишка «Приходять предки» (7 клас);
- поезія В. Саміленка «Ельдорাদо» (8 клас);
- твори Є. Дударя (за програмою: «Слон і мухи», «Лісова казка», «Червона Шапочка») (8 клас);
- притча І. Липи «Мати» (9 клас);
- новела І. Франка «Сойчине крило» (10 клас);
- роман В. Домановича «Доктор Серафікус» (11 клас);

- гумореска О. Вишні «Бенгальський тигр» (11 клас);
- повість Т. Осьмаки «Старший боярин» (11 клас);
- роман В. Земляка «Лебедина зграя» (12 клас);
- фрагмент твору Т. Прохаська «Від чуття при сутності» (12 клас).

Заступник міністра П. Б. Полянський

НАКАЗ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

від 18.12.2008 № 1153

Щодо внесення змін до наказу МОН України від 13.06.2008 р. № 534 «Про затвердження переліку районів, до яких плануються поставити шкільні автобуси у межах субвенції з Державного бюджету на 2008 рік»

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 16 січня 2003 р. № 31 «Про затвердження Програми «Шкільний автобус» (із змінами, внесеними згідно з постановою КМУ від 31.01.2007 р. № 105), постанови Кабінету Міністрів України від 26 березня 2008 р. № 240 «Про порядок використання у 2008 році субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на придбання шкільних автобусів для перевезення дітей, які проживають у сільській місцевості» і листа роз'яснення Міністерства економіки України від 11.09.2008 р. № 75-27/826 з метою створення умов рівного доступу до якісної освіти та забезпечення безпечного підвезення учнів і педагогічних працівників до місця навчання і додому у сільській місцевості

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити зміни в частині додатка переліку районів, до яких плануються поставити шкільні автобуси місткістю понад 25 місць у межах субвенції з Державного бюджету на 2008 рік.

2. Наказ і Перелік районів, до яких плануються поставити у 2008 році шкільні автобуси місткістю понад 25 місць, розмістити на сайті міністерства.

3. Контроль за виконанням наказу залишаю за собою.

Міністр І. О. Вакарчук

www.OSVITA-UA.net
ОСВІТА-УА

ОПЕРАТИВНА БАЗА
НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТИ

Не хлібом єдиним... Але все-таки про хліб! Скільки має одержувати вчитель, щоб від нього можна було вимагати хорошу роботу?

НЕ ХЛІБОМ ЄДИНИМ...

Головне питання обговорюваної проблеми: скільки ж треба платити вчителю, щоб він добре працював, щоби з нього можна було спитати. Повторимось — не все визначають гроші, та й не все вони повинні визначати. Існує якийсь поріг, за яким можна говорити про банкрутство професії. Якщо зарплата нижча, ніж прожитковий мінімум чи споживчий коштик, нижче риси, коли учень починає криво посміхатись у розмові з учителем, — не можна називати таку винагороду зарплатою і, відповідно, не можна вимагати якості в роботі. Таку ситуацію не можна навіть обговорювати. Але якщо кожний працюючий людині в суспільстві гарантована зарплата, що дозволяє вижити, то якою мусить бути справедлива зарплата вчителя?

При всій невизначеності поняття «справедливість» прекрасно розуміємо, що інтуїтивно, психологічно вона уловлюється безпомилково. І порушення справедливості в оплаті в обидва боки, як зазнання, так і завищення, веде до негативних наслідків. При недоплаті неминучий відтік кадрів зі школи, і насамперед висококваліфікованих, конкурентоздатних чоловіків. При переплаті, як би дивно це не звучало, неминуче виникне психологічна напруженість, нездорова конкуренція за робочі місця, й у школу придуть не вчителі за покликанням, а ті, хто любить гроші та вміє плести інтриги. Так чи інакше, необхідне розуміння мотивів: чому людина згодна працювати за певну зарплату й не згодна на іншу. Ось тут важливі самооцінка людини, її амбіції та рівень домагань, система цінностей та ідеали, якими вона керується.

З іншого боку, важливе ставлення суспільства, інших соціальних груп до педагогічної професії. Якщо поріг зарплати нижче порога банкрутства професії, то поява й вищизбила стають шанованими в суспільстві, оскільки вони затребувані. Учителі явно готові працювати за помірну зарплату, але таку, щоб не соромно було казати, що вони «сіють розумне, добре, вічне!». Учитель, котрий не має авторитету й поваги з боку суспільства, не може виконувати свою соціальну функцію. Самі вони про це можуть не говорити, але якщо це мовчки не мається на увазі, то це теж ненормально. Тоді можна припустити, що девіз такого вчителя — «аби гроші платили», що несумісне зі статусом учителя.

Так чи інакше, моральні стимули до праці відіграють колосальну роль у мотивації трудової діяльності, ставленні до моральних і професійних якостей працівника. Сьогодні точна картина ставлення до професії вчителя невизначена, тому потрібні соціологічні дослідження, які покажуть б реальне ставлення до професії вчителя. А співставивши їх з економічними показниками (зарплата й педагогічне навантаження), з економічними досягненнями країни, можна було б науково визначати політику в галузі управління освітою та в оплаті праці. Але й без наукових досліджень усім ясно, що престиж учителя, узагалі школи сьогодні неприпустимо низький. І ситуація погіршується потоком негативу в засобах масової інформації. У тому числі й ці рядки піддаються олії в полум'я — адже існують і позитивні моменти, і про них треба більше говорити, писати, показувати. Але не можна вважати позитивом шоу-конкурси на кшталт «Учитель року», багаточисельні й нікому не потрібні конференції, помпезні піар-відкриття

нових шкіл тощо. Без школи сьогодні не можна, без учителя не можна, але ставлення суспільства до них, схоже, повернулось до стану приблизно столітньої давнини.

Ми всі розуміємо, що треба підвищувати престиж школи, треба підвищувати зарплату вчителя як один зі способів підвищення престижу школи й інтересу до знань, довіри до школи як виховної установи. Але **давайте уважніше розберемося у тому, хто платить, скільки платити, за що саме і яка позиція повинна бути в учителя в питанні оплати його праці.**

Спочатку про те, **скільки платять.**

Мінімальна заробітна плата та прожитковий мінімум¹

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Прожитковий мінімум для осіб працездатного віку, грн	331	365	365	387	453	505
Мінімальна зарплата, грн	118	140	185	237	300,33	350
	29,7	18,6	32,1	28,1	26,7	16,5
Співвідношення ПМ/МЗ, %	36	38	51	61	66	69
Міжнародна межа бідності (\$2,15/день)						
за поточним валютним курсом, у грн	342	342	342	342	330	326
Середня зарплата, грн	253	320	400	500	640	865
Реальна зарплата в галузі освіти			323	394	564	739
Середня заробітна плата вчителів		267	392	508	763	852

Це тільки загальні цифри, але й вони показують, що зарплата у сфері освіти нижче середньої по країні тз тільки у 2005 році вона стала вище прожиткового мінімуму. Дані за останні роки знайти не вдалось, але вони напевно чи будуть утішливими.

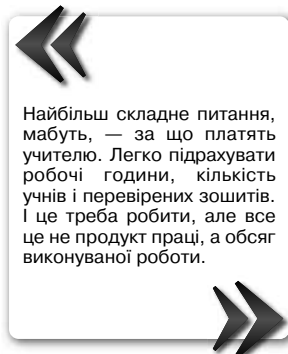
Давайте розберемося у тому, **хто платить учителю.** Питання здається риторичним, оскільки в державній школі вчитель одержує зарплату від держави. Але завжди від імені держави говорять конкретний директор і заву. Це від взаємин і з ними в першу чергу залежать навантаження, категорія, розклад і кількість усіляких неоплачуваних громадських навантажень. Тому при відмінних макроекономічних показниках (величини бюджетного фінансування, структура бюджету тощо) зусилля держави в питанні оплати праці вчителів можуть бути зведені до нуля системою школьного менеджменту. При будь-якому критерії оплати праці (годинне навантаження, кількість учнів у класі, категорія, завідування кабінетом чи майстернею, управління методоб'єднанням, надбавки за зошити, оплата з розрахунку на одного учня тощо) у школі може спалахнути тиха війна, що, природно, не сприяє підвищенню якості освіти, ani авторитету школи. Тому необхідна система продуманих заходів для обмеження можливих негативних наслідків. Наприклад, при оплаті за одного учня школа може скоротити «зайвих» учите-

лів, а фонд зарплати розділити на тих, котрі залишилися, і тим самим підняти оплату праці.

Найбільш складне питання, мабуть, — **за що платять учителю.** Легко підрахувати робочі години, кількість учнів і перевірених зошитів. І це треба робити, але все це не продукт праці, а обсяг виконуваної роботи. І чим більше не виходить зовсім, тим краще. Якщо пожежнику оплачувати години, проведені на пожежі, то він перетвориться на палія. Почасти результатом праці вчителя є успішність, але тоді її можуть завищувати заради зарплати. Участь в олімпіадах і кількість вступ-

деш учитись — не одержиши документ про освіту, а без нього нікуди. Безумовно, документ треба одержувати чесно, але це не полегшує двозначного становища вчителя. У Німеччині на сьогодні виникла величезна соціальна проблема: близько 80 тисяч учнів щорічно не одержують документ про закінчення середнього навчального закладу. Німецький учитель нотацій не читає, але й «ліпу» не ставить. А хто відповість, що робити з десятками тисяч неосвічених німців, які вступають у життя без найменшого шансу на одержання роботи? Школа не справляється із задачею соціалізації!

Загальна освіта неминуче знижує планку освіти й оплату праці вчителя. Але не можна забувати, що школа також і виховує, тому треба знайти компроміс і розуміти, що вчителю треба платити також і за виховну функцію. А ті, хто може й хоче вчитись, — будуть учитись. У старших класах звичайних шкіл, у спеціалізованих школах, у приватних, якщо є бажання й можливість. І держава повинна виробити механізм і відповідну оплату праці вчителя, щоби бажачі вчитись одержували знання у школі й без додаткових оплат. Репетиторство — це ганебне явище в усьому світі. Це результат погані роботи школи. І гроші, які люди готові платити за знання, що одержують у репетитора, — це ті суми, що не доплачує вчителю держава. Так освіта перетворюється на сферу послуг, утрачаючи при цьому своє виховне значення.

Найбільш складне питання, мабуть, — за що платять учителю. Легко підрахувати робочі години, кількість учнів і перевірених зошитів. І це треба робити, але все це не продукт праці, а обсяг виконуваної роботи.

Наступні труднощі — суперечливі цілі вчителя й учня. Теж звучить парадоксально. Але не секрет, що не всі хочуть і не всі можуть учитись, але ж середня освіта в державі є обов'язковою. А насильно милити не будемо, і якщо учень не зацікавлений у навчанні, то волею-неволею функція вчителя й уся система освіти змінюються: школа стає відстійником, дитячою резервацією, а вчитель — наглядцем. Ще гірше: державний шантажист, який ставить умови учню: не бу-

Наступна проблема сформульована у статті В. Другова: «Ніде у світі вчителів не зобов'язують стільки займатись не своєю роботою, не змушують вести стільки бюрократичної документації, не підготовлюють шкільні колективи до окупації, як у теперішній Україні». Тут коментар зайвий. Додамо тільки, що багато шкіл сьогодні чомусь змушують учителів «відсиджувати» у школі восьмичасовий робочий день. Можна тільки низити плечима.

¹ http://siteresources.worldbank.org/UKRAINEXTN/Resources/wages_in_ukraine_ukr.pdf

Підвищення зарплати — справа приємна, але дуже неоднозначна в сенсі покращення якості роботи. Особливо в освіті. Високі оклади у фінансовій сфері не додали її працівникам і хазяям ані компетентності, ані соціальної відповідальності чи просто совісті. Інакше не було би кризи, від якої страждають далеко не всі. Насамперед треба розуміти, що гроші, так само як і сила, мають векторні властивості: двілячись, як і на що їх витратити, двілячись, до якої точки й у

спілки, через інститути громадянського суспільства, у крайньому випадку — «голосування ногами». Але взяту на себе соціальну функцію вчитель зобов'язаний виконувати незалежно від зарплати. Треба висувати виробничі претензії за адресою: директору, місцевій владі, міністру, профільному комітету Верховної Ради, Президенту, але не дітям. Від «культури» вчителя постраждають усі, але найменше — вищезгадані посадові особи. А мусить бути навпаки.

То що ж треба робити для підняття якості освіти, якщо зарплата не панacea в цьому питанні? Необхідний елементарний порядок у державі і щоб риба не псувалася з голови. Необхідний попит на знання, що може створити працююча економіка. Необхідний моральний простір, що створити важче за все і на сьогодні навіть незрозуміло, як. Якщо у статті Д. Табачника про роботу Міністерства освіти і науки України викладена правда, у чому ми не сумніваємось, то надії немає.

У статті голови комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти К. Самойлик (нині секретар цього комітету) викладений цілий комплекс заходів для підняття престижу вчительської праці. Вона наводить слова одного вчителя історії, який звернувся в комітет з листом: «А що робиться, щоб підняти престиж учительської професії?», — пише автор звернення. — Коли востаннє було створено художній фільм, присвячений учителю? Де наші кращі вчителі — гордість вітчизняної шкільної педагогіки? Так, існують конкурси «Учитель року». Але скажіть, хто згадує вчителів у повсякденному житті, у сум'ятті справ? Тільки успішний педагог може виховати успішного учня. Про це не пишеться в офіційних документах про пріоритетні напрями освіти, але так воно є. І справа не тільки у фінансуванні. Справа у престижі педагогічної професії. Державі, суспільству необхідно тільки підтримати школу, як це стане відчутно й суттєво. Якщо це не відбудеться, то жодні мільярди впливання у сферу освіти вже не допоможуть. Та й чи дідуват випускники педагогічних ВНЗ до школи?». Але про який престиж може йти мова, якщо в державі не виконуються закони К. Самойлик указує, що статті 57 і 61 Закону України «Про освіту» не дотримуються. У такій ситуації всі добрі слова на адресу школи та вчителів є лицемірством і звучать, як намішки.

І останнє, але найважливіше. Потрібний чесний учитель, людина із совістю та професійним соромом. Для цього суспільству необхідно мати моральний простір з механізмами підтримки моралі. За великим рахунком, у європейській культурі, до якої ми відносимося всупереч нашому бажанню, такого простору не залишилося. В Європі добре функціонує судово-система й дотримується закон. Але це сфера права, а не моралі. У СРСР мораль погано, але підтримувалася парткоміями і товарищескими судами, узагалі великим впливом трудового колективу. Закон у нас не працює, трудовий колектив практично не пред'являє моральних вимог, а громадянське суспільство, навіть якщо воно й існує, більше оперує правовими поняттями та механізмами. А без морального відбору не буде й моральної особистості. Сьогодні вчителя ніщо не змушує бути моральним, окрім культурної та психологічної інерції.

Щоб уникнути докорів у відхиленні від прямої відповіді на запитання, виснесене в заголовку статті, додамо: зарплата вчителя повинна бути приблизно середньою по області чи економічному району. Так, до речі, практично в усіх розвинених країнах. Створюючи людський капітал, учитель тим самим створює й умови для появи такого середнього рівня зарплати. Мабути, це і є його зарплата. Природно, треба враховувати навантаження (години, завідування кабінетом, майстерні, зошити, методоб'єднання) та кваліфікацію вчителя (категорія, стаж). За особливі результати (олімпіади, особливо високі рівні навчальних досягнень) повинні бути особливі нагороди у вигляді почесних знаць, урядових нагород, розвозів премій. І необхідно враховувати колективні досягнення школи, усього педагогічного колективу, причому не тільки в сенсі навчальних показників, а й у загальному рівні культури: створення атмосфери дружливості та співробітництва, відсутність правопорушень, куріння, пияцтва, наркоманії тощо. Особливо успішні школи повинні мати особливі надбавки. Не слід забувати, що крім прямих виплат є й пільги: на комунальні послуги, відпустки, статус держслужбовця, пенсія тощо.

Учителям треба дати спокійно працювати, поменше перевірок та атестацій, а результати себе покажуть. Але гірше вже навряд чи буде.

Редакційний переклад українською.

Повний текст див. у журналі «Директор школи. Україна» № 1 '09.
Є. Смотровий, О. Шейніна,
Харків — Kaiserslautern

РОСІЯ: ЧИМ КРАЩЕ ВЧИТЕЛЬ, ТИМ БІЛЬШЕ ЙОГО ЗАРПЛАТА

Зараз двадцять один регіон Росії бере участь в експерименті з реалізації комплексних проєктів модернізації освіти. Це відбувається в рамках національного проєкту, що передбачає, у тому числі, й перехід на нову систему оплати праці вчителів, на яку у 2009 році перейдуть усі школи Росії.

Що таке «нова оплата праці»? Зарплата вчителя буде поділятися на дві частини — базову (при якій оплачується кількість проведених уроків) і стимулюючу (обсяг якої залежить від активності позакласної роботи вчителя та якості його викладання). За рахунок цієї стимулюючої частини кращі вчителі будуть одержувати значно більше, ніж усі інші. Паралельно з цим школа відмовляється від звичної єдиної тарифної сітки та переходить на систему нормативно-подушного фінансування, коли зарплата вчителя залежить ще й від кількості учнів (душ) у класі.

Міністр освіти та науки РФ А. Фурсенко відзначив, що в п'яти регіонах уже в цьому навчальному році зарплата вчителів виросла в середньому на 43 %, а в 10 % кращих педагогів — збільшилася удвічі. Ріст зарплати в перші місяці цього навчального року в молодих фахівців склав не менше 2 тис. руб., у вчителів з великим педагогічним стажем — до 17-ти тисяч.

З'являється три категорії педагогів: хороші, котрі стануть одержувати у два рази більше, середні й погані, гідні тільки «голого» базового окладу. Можна спитати: а як визначити, хто працює краще, а хто — гірше, і хто це буде робити? Якщо директор, то тут можливий суб'єктивізм: відомо, скільки хороших учителів шли зі школи через те, що не справлялися з директором. Щоб уникнути цього, визначати кращих і гірших, крім шкільної адміністрації, будуть і батьки (поряд з іншими представниками громадськості, які входять у керуючі ради школи), і навіть самі діти.

Міністр також чесно зізнався, що є і труднощі, але всі батьки знають, який педагог хороший, а які погані, і діти теж усвідомлюють, у кого краще вчитися. Задача полягає в тому, щоб ці критерії в якомусь сенсі були формалізованими. Щоб вони могли стати базою для встановлення оплати праці. Простіше оцінювати вчителя

за двійками, трійками чи (що тепер буде вигідніше) — п'ятірками, які вони ставлять учням. За цим критерієм теж будуть судити про якість викладання, але з ним складніше за все: іноді вчителі можуть спеціально завищувати оцінки, по-перше, для того, щоб сподобатися своїм учням і батькам, а по-друге — щоб довести адміністрації, як добре вони вчать.

Зрозуміло, що для вчителя, який зовсім недавно одержував, наприклад, 7-10 тисяч рублів, а сьогодні 14-15 тисяч, гроші — величезний стимул для «вдосконалення». Інша справа, наскільки вони вирішуватимуть проблему? Як відомо, хорошим учителем, як і хорошим лікарем, треба народитися. Тому підвищується зарплата, швидше за все, треба було б усім педагогам однаково. Просто для того, щоб у вчителя з'явився привід уважати себе людиною.

Один директор школи з Волгограда простодушно зізнався: учителі зрозуміли, що за чотири місяці треба якнайбільше зробити, щоб більше одержувати. А вчителька початкових класів висловила ще найгірше: «Мій стаж — 23 роки. Я — учитель вищої категорії. До участі у проєкті моя зарплата була ледве більше 5 тис. рублів, але коли я прочитала про компетенції (це вимоги до того, що мусить ґрунтувати хороший учитель), я зрозуміла, що вони для мене важливі. Треба вміло користуватися сучасними технологіями, необхідний творчий підхід». Коли вона все це «зрозуміла» (за 5 тис. вона цього не розуміла), її зарплата доросла до дев'яти з чимось тисяч плюс 2 тис. (мабути, зі стимулюючого фонду — за «творчість»). Загалом, якби не бажання заробити, мабути, ці думки в неї так і не виникли б.

Тепер сама школа вільно розпоряджатися, кому скільки платити чи вирішувати, потрібний їй поганий учитель чи ні, тому в деяких регіонах проходять великі скорочення пенсійерів (у Краснодарському краї півтори тисячі педагогів «звільнили» свої місця). Зрозуміло, що це зручний спосіб звести рахунок і з небажаними, і з тими вчителями-пенсіонерами, які не хочуть поступатися місцем молодим.

БЕЛАРУСЬ: ПІДВИЩЕННЯ ЗАРПЛАТИ НА 25 %

Про це повідомив у Мінську на прес-конференції заступник міністра освіти Беларусі К. Фарино. Міністерство освіти запропонувало підвищити на 25 % тарифні оклади педагогічним працівникам шкіл, гімназій, ліцеїв, спеціальних навчальних закладів, ПТУ й ВНЗ, установити щомісячні доплати в розмірі однієї тарифної ставки першого розряду молодим фахівцям з вищою та середньою фаховою освітою з посеред педагогів.

гогичних працівників зазначених установ, а також установити надбавки керівникам навчальних закладів.

У проєкті бюджету на 2009 рік передбачається збільшити витрати на освіту, у порівнянні з очікуваним виконанням бюджету 2008 року, на 36 %. «Проєкт бюджету установею фінансування освіти у 2009 році (без урахування коштів на капітальне будівництво) 5,7 % від ВВП», — сказав заступник міністра.

МОЛДОВА: ОКЛАДИ БУДУТЬ ЗБІЛЬШЕНІ НА 200 ЛЕЙ

Заробітна плата вчителів буде переглядатися і співвідноситися із середньою зарплатою в цілому по економіці, заявив віце-міністр економіки й торгівлі С. Сاینчук на черговому

засіданні уряду, повідомляє агентство «Новини-Молдова», з 1 січня 2009 року. Наступне підвищення відбудеться 1 вересня 2009 року.

ЗІМБАБВЕ: ЗАРПЛАТА ВЧИТЕЛІВ ВИРОСЛА НА 754 %

Тисячі вчителів Зімбабве припинили тритижневий страйк, оскільки уряд країни погодився збільшити їх зарплатну плату. Тепер учителі будуть одержувати 3,4 млрд доларів Зімбабве на місяць. Президент країни Р. Мугабе погодився підняти державним зарплату у співідповідних президентських виборів, що відбуються 29 березня наступного року. Раніше зарплата вите-

лів складала 369 млн місцевих доларів, однак за курсом чорного ринку вчителі одержували набагато меншу суму — усього \$115 США. Нагадаємо, що в даний час Зімбабве знаходиться в економічній кризі, і тут відзначили найвищий рівень інфляції у світі — 100,6 %. Крім того, рівень безробіття у країні складає 80 %, повідомляє агентство «France Presse».

УКРАЇНА: ЮЩЕНКО НАПОЛЯГАЄ НА ЗБІЛЬШЕННІ ЗАРПЛАТИ ВЧИТЕЛЯМ

Президент України В. Ющенко наполягає на бюджетному забезпеченні виконання Закону «Про освіту» у 2009 році, що передбачає збільшення заробітної плати вчителів до рівня середньої заробітної плати у промисловому секторі економіки. «Однак, незважаючи на існування такої норми закону, середня заробітна плата вчителів є значно нижчою», — відзна-

чив Президент. У зв'язку з цим В. Ющенко зазначив, що засоби на реалізацію зазначеної норми закону необхідно передбачити у проєкті держбюджету-2009. «Чекую пропозиції, у тому числі й від уряду», — сказав він. Глава держави також повідомив, що з початку 2009 р. середня зарплата вчителів буде збільшена на 30 % і досягне 1790 грн.

Інтерв'ю Лідії Іванівни Даниленко, директора Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти головному редактору педагогічного видавництва «Плєяди»

СТВОРЮЄМО ЛІНІЮ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАННЯ

О. І. Як ви особисто оцінюєте сучасну освіту в Україні? Як бачите позитивні моменти (упевнений, що вони є) та які проблеми потребують, із точки зору підвищення кваліфікації освітянина, негайного вирішення? Мова, звичайно, піде про загальну середню освіту.

Л. Д. Як директор Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти, який увійшов до складу Університету менеджменту освіти, хочу наголосити, що в нашій установі вчитель не підвищує кваліфікацію. Він робить це на базі обласних інститутів, з якими ми співпрацюємо як партнери в науково-методичному напрямі.

На мій погляд, учитель, який отримав педагогічну освіту у вищому навчальному закладі, уже є фахівцем. Коли він приходить до школи, то демонструє свій рівень професійної компетентності. Ми всі знаємо, чого не вистачає молодому українському вчителю: перш за все не вистачає технологічної складової в діяльності. І коли він починає працювати з учнями, то робить свої перші помилки й доки їх не виправить, не навчиться бути майстром.

Якщо говорити про позитивні сторони сучасного українського вчителя, то можна стверджувати, що він плідно працює в найбільш поширеній урочній системі. А ось у позаурочній, позакаласній або взагалі не в полі класно-урочної системи — ні. А у світі педагогічних технологій, альтернативних класно-урочній системі, багато. Мені, прихильній до теорії менеджменту інновацій, яка опікується проблемами педагогічної інновації, конче потрібно знати — як же вчитель зможе прийняти ту чи іншу інновацію, зрозуміти та запровадити на практиці. Коли та в якій спосіб учитель опрацює інноваційні технології освіти? Чи є в нього на це час, якщо він має тиждень навантаження 18 годин, а, урахувавши реалії сьогодення, дехто

вимушений працювати на півтори-дві ставки? Часу на саморозвиток просто немає. Саме в цьому у вбачаю складність ситуації.

А якщо повинна існувати школа майбутнього, то мусять існувати вчителі майбутнього й учень майбутнього. Ми зобов'язані підготувати учня до життя в ринкових умовах. Але як неринкова школа має підготувати учня до життя в ринкових умовах?

До речі, ми провели моніторинг із проблеми працевлаштування випускників педагогічних університетів в українських школах. Результати свідчать про те, що 40 % випускників взагалі не влаштувалися на роботу до школи, і на це є кілька причин. Перша, ясна річ, це рівень заробітної плати, друга — кар'єрне зростання всередині школи: фахівцеві не бачить перспектив свого реального кар'єрного росту й, відповідно, покращення грошового забезпечення. Але впевнена — якщо людина народилася бути вчителем, вона не зійде з цього шляху, а держава у свою чергу повинна створити необхідні умови для розвитку фахівця у школі та нормального матеріального забезпечення. Таке має, можливо, революційне, бачення виходу школи з нинішнього стану.

О. І. Інститут, яким ви зараз керуєте, кілька разів змінював цілі, завдання, навіть назву. Яка його нинішня концептуальна побудова з огляду на сьогоденні реалії?

Л. Д. Дякую, дуже добре запитання. Якщо зануритися в історію нашого інституту, то скажу, що майже кожні п'ять років у інституті проходили різні зміни. Спочатку це був просто центр підвищення кваліфікації керівників закладів освіти, але, підтримуючи ідеологію того часу, завдання формувалося на ідеологічному підґрунті, практично без урахування необхідних для педа-

гогічного працівника професійних і технологічних знань. Час ішов, і коли я, будучи директором школи, прийшла працювати в Центральний інститут підвищення кваліфікації, завдання, які ставив перед собою інститут, були спрямовані на конкретизацію понять професійних знань керівника школи. І тоді інститут почав шлях формування своєї структури вже як заклад освіти.

Ці тенденції в діяльності продовжились, і Центральний інститут став вищим навчальним закладом освіти. Сьогодні ми готуємо менеджерів освіти, які здатні вирішувати функціональні завдання управління. Таких фахівців десь десять відсотків від загальної кількості управлінців закладів освіти. У зв'язку з цим для таких фахівців необхідні зовсім інші курси підвищення кваліфікації, відповідні їхньому рівню управлінських умінь. Над цими питаннями теж працює наша установа. Тому сьогодні Центральний інститут, виходячи з наших вимог і відповідно до рішення Кабінету Міністрів, є складовою Університету менеджменту освіти. Додатково в інституті є факультет, який готує фахівців із менеджменту освіти.

Наша задача ускладнюється тим, що слухач став більш диференційованим з точки зору і базових знань, і рівня професійної компетентності. Нам треба створювати лінії індивідуального навчання для слухачів, щоб вони могли вибрати необхідний очно-заочний курс чи модуль для себе та дійсно підвищити рівень кваліфікації, оновити свої знання. Тому ми зобов'язані бути достатньо гнучким навчальним закладом і реагувати на виклики часу.

О. І. А що можна сказати про взаємодію з регіональними інститутами післядипломної педагогічної освіти?

Л. Д. Раніше ми були провідною організацією у структурі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів країни. Навіть у Законі «Про загальну середню освіту» закріплено роль нашого інституту як координуючої та науково-методичної. Сьогодні ця норма в законі не змінилася, і ми виконуємо цю функцію. А відповідно до положення про Центральний інститут, нас цікавить саме збітові складова підвищення кваліфікації педагогічних працівників, на відміну, припустимо, від міжнародних відносин чи науково-методичного забезпечення, якими займаються інші підрозділи. Тим більше, що зараз Інститут інноваційних технологій і змісту освіти здійснює науково-методичний супровід у рамках підпорядкування своєї діяльності Міністерству освіти і науки.

Останні п'ять років ми працюємо з обласними інститутами післядипломної педагогічної освіти в режимі партнерства. Наприклад, у плані розробки типових навчальних планів, які є спільним інтелектуальним продуктом. Ці типові навчальні плани затверджені науково-методичною радою нашого інституту, але не подаються у вигляді безумовної інструкції чи інших актів, обов'язкових для виконання.

О. І. Система післядипломної освіти піддавалася критиці завжди, навіть за ра-

дьянських часів. Зараз критичних висловлювань стало набагато більше. Центральний інститут у цьому році приймає у своїх стінах три тисячі фахівців, але все ж такі основна маса педагогів буде користуватися послугами своїх обласних інститутів. Що треба зробити в цій ланці?

Л. Д. Міністерство освіти і науки спільно зі Світовим банком реалізує проект, який має назву «Рівний доступ до якісної освіти». У ньому є один із модулів, який я очолюю в якості науково-консультанта та який опікується перспективами розв'язання цієї проблеми. Зараз група науковців-дослідників із різних регіонів України, у першу чергу це працівники обласних інститутів, розробляє інноваційну модель підвищення кваліфікації педагогічного працівника. Вона є загальноконцептуальною та загальнодержавною, в якій буде зафіксована саме така стратегія індивідуалізації навчання, тобто свободи вибору навчального процесу, вибору форми та організації навчання. Учитель зможе вибрати певний навчальний цикл, який повинен бути зручним з огляду на строк, зміст, місце підвищення кваліфікації тощо.

Створювана модель буде декларувати принципи потреби школи в підвищенні кваліфікації своїх фахівців, тобто саме школа буде відраджати свого фахівця для підвищення кваліфікації на необхідний даний час, курс чи цикл. Відповідно, школа буде зацікавлена в отриманні фахівцем якісних знань, тому що фактично вона виступає в ролі замовника освітніх послуг.

Ми розуміємо, що, можливо, сьогодні ці введення можуть виглядати абстрактно, але рух уперед не можна припиняти. Якби вже зараз за кожного вчителя, якого направили на підвищення кваліфікації, відповідала саме школа й саме школа оплачувала б його навчання, то сама школа була б найбільш зацікавлена в якісному підвищенні кваліфікації й отриманні нових знань своїми вчителями. За таких умов можна стверджувати, що вся система підвищення кваліфікації працює на вчителя, а від цього вигравуть усі.

Сьогодні ж ситуація інша: замовником підвищення кваліфікації педагогів виступає Міністерство освіти і науки, але воно не знає поменом, яка людина прибуде на навчання, котра потім приїде на місце своєї роботи, та наскільки якісно вона засвоїть курс навчання. Тому ставка на свідчення про підвищення кваліфікації та ставлення до диплому, наприклад, маістра — це дуже різні речі, це зрозуміло.

Зараз у рамках згаданого проекту ми вводимо таке поняття, як «Залікова книжка вчителя», або «Портфоліо вчителя». Що мається на увазі: це зведені дані про сертифікати, свідчення, захисти проєктів, інші документи, які підтверджують отримані вчителем додаткові знання й компетентності за весь його педагогічний шлях. Тобто це книжка розвитку вчителя як фахівця. До речі, наприклад, у Франції її так і називають. Людина може пред'явити її на черговій атестації.

О. І. У Центральному інституті підвищення кваліфікації було два таких поняття, як, по-перше, резерв керівних кадрів, і друге — передовий педагогічний досвід України. Цікаво, що з ними сталось?

Л. Д. Стосовно резерву керівних кадрів. У замовника, мабуть, є резерв керівних кадрів. Раніше, наприклад, у м. Києві, діяла така модель: визначали школу, куди збирались педагогічні працівники, котрі планувались як резерв, проходили навчання, отримували відповідний документ, але чи всі вони потім стали директорами шкіл? Мабуть, ні. Сьогодні в деяких містах міські управління освіти ініціюють створення таких шкіл. Але чи працює сам механізм на державному рівні управління освітою? Чи той, хто отримав посвідчення про передпідготовку як резерв, насправді є в резерві?

Я хочу сказати, що насправді резервом став той, хто отримав диплом маістра з менеджменту освіти. Це справжній резерв, тому що завтра, відповідно до Закону «Про загальноосвітній навчальний заклад», керівником може стати тільки той, хто пройшов відповідну атестацію, яка буде характеризувати його диплом. Це з часом відбудеться. Тому виходить, ці кадри і є справжнім резервом.

Що стосується передового педагогічного досвіду, то загальнотеоретично його зараз відносять до перспективного. Таким перспективним педагогічним досвідом можуть бути, наприклад, запропоновані матеріали за конкурсу «Учитель року», матеріали методичного центру Інституту інноваційних технологій і змісту освіти. Переможки й учасники конкурсів «Учитель року», «Методист року», «Директор року» і є фактично розробниками перспективного досвіду. Цей досвід зберігається в Інституті інноваційних технологій і змісту освіти та презентується професійній громадці через публікації в наукових виданнях.

Науковці обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти та Центрального інституту, безумовно, ознайомлюються з цими матеріалами та дають рекомендації з його впровадження в педагогічну діяльність. Швидкість упровадження перспективного досвіду, безумовно, залежить від діяльності методичних служб інститутів підвищення кваліфікації на обласному рівні, бо вони є безпосередніми координаторами конкурсів «Учитель року».

Хочу зазначити, що теоретично ми розмежували поняття перспективного педагогічного досвіду й педагогічних інновацій. Перспективний педагогічний досвід має чітко особистісне забарвлення, тобто це конкретний досвід. Ми можемо ознайомитися з ним, але він не є настільки технологізованим, щоб його можна було повторити. А ось інновація технологізована, до неї треба готуватись. Готувати вчителя до розв'язального навчання, готувати до застосування теорії Монтесорі, Вальдорфської школи тощо.

О. І. Вдячний за розмову. Дозвольте побажати Вам і Вашій установі завзятих слухачів, здатних зробити прорив у підвищенні якості української освіти.

КАРАНТИН — ПОРЯТУНОК ВІД ЗАСТУД?

Останніми роками все ширше розповсюджуються різноманітні простудні інфекції, ми знаходимо все нові види грипу й таке інше. В Україні екологічна ситуація особливо критична. Історичне тло їй дає ще трагедія на ЧАЕС. Окрім страшних наслідків, яких ми зазнали 1986 року, до наших часів

оцінки й спробувати покращити їх. Комусь варто дочитати кілька творів із літератури чи вивчити вірша, комусь не підкоряється геометрія, хтось не надто досконало проводить хімічні досліди, а комусь і до вступних не завадило би підготуватись. Ось і звертаються всі сили на вдосконалення й підвищення свого інтелектуального рівня.

будуть припадати пилюкою. А наздогнати десь-колись загублене в часі зовсім непросте заняття, особливо, якщо це стосується навчання. Знаєш все: матеріал, бажання, пам'ять. Це щось нагадує оповідання з нашого дитинства педагога-письменника Щ. Садгилла «Куди робота ховається?».

Дівчинка вирішила після вечері помити посуд.

— Мамо, — сказала вона, — тепер я завжди допомагати тобі. І ніколи, ніколи не стомлюсь.

Мати була зворушена. Вона пригорнула до себе доньку:

— Гаразд. Як-що так, донечко, тоді завтра перед моїм поверненням додому зроби щось у хаті. Що саме — побачиш сама.

— Добре, мамо, я все зроблю, тобі нічого не залишиться!

На другий день мати пішла на роботу. А дівчинка погратася у дворі. Потім побігла до по-

Останніми роками карантин практикується щорічно на два тижні, а іноді й двічі на рік. Це тягне за собою велику кількість наслідків, які ми зараз розглянемо, досліджуючи «плюси» й «мінуси» таких «додаткових» канікул.

пове закриття освітніх закладів на карантин.

Шоправда, і це проблема сьогодишньої освіти й медицини, часто діти, які перейшли бар'єр сьомого року навчання, звичним ділом уважають прогулювання уроків, а маючи знайомих чи родичів у медичних установах, легко забезпечують себе «діагнозами про застуду». Не кожному довідку є можливість перевірити. Отже, не факт, що іноді карантин є штучно притягнутим.

Хороший спосіб покращити навчання. Почнемо з «плюсів» зимового відпочинку. Звичайно, карантин не означає, що всі діти школи застуджені, а тому частина здорових теж повинна чимось зайнятися. Якщо одні повинні лікуватись, то інші — намагались не захворіти. Саме час звернути увагу на свої

А що, коли такі канікули стануть найкращим способом забути все, що до цього засвоїв на уроках? Усі ми знайомі з сестрицею-лінійю, в якій основна фраза: «Та ще багато часу є. Ось завтра й почну. Стовідсотково. А сьогодні відпочину від усього. Хіба я мало попрацював під час навчального року?» Так от, ніколи те завтра не настає для одних, а для інших воно настає в останній день так званих «канікул».

Бачимо, що з початку таких світлий «плюс» вилився у великий «мінус». Як-то кажуть, «хотів зробити як краще, а вийшло як завжди».

Крім того, навіть якщо школярі й візьмуться за покращення своїх оцінок, як мінімум на чотири-п'ять тем з кожного предмета вони відстануть. За той час, доки вони будуть шліфувати відшліфоване, нові сторінки підручників

дружок. І раптом пригадала про свою обіцянку все поробити вдома.

— Ой, пропала моя голівонька, — вигукнула вона.

Дівчинка стояла у дворі й дивилась на всі боки. За що їй узятися? Але чомусь жодної роботи не бачила. Якби їй впав у вічі віник, вона би підмела у дворі. Трапився би совок — прибрала би сміття, ганчірка — помила би підлогу.

Раптом вона побачила на веранді ляльку.

Дівчинка взяла її й почала гратись.

Настав вечір. Уся сім'я збиралась у хаті. Після вечери мама спитала:

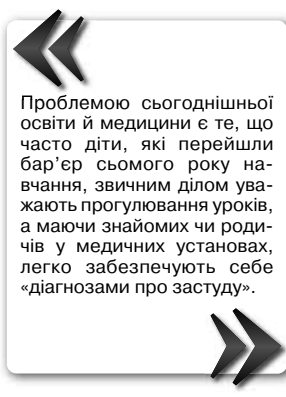
— Ну, що ти сьогодні, донечко, встигла зробити в хаті?

— Ой, — відповіла дівчинка, — я шукала роботу і не знайшла її. Ти, коли йшла з дому, заховала всі роботи!

Мама засміялась:

— Як це так вийшло? Віник і совок під ганком, ганчірка ось там, на цвяшці. Тобі треба навчитися самій знаходити роботу.

Наші школярі схожі у своєму ставленні до навчання на цю дівчинку: якщо пальцем не вкажеш, як це роблять завжди вчителі, то й роботи не буде. Отже, карантин назвати хорошим способом покращити успіхи в навчанні навряд чи можна. До того ж, це й не є прямим обов'язком цього шкільного «заходу», швидше дотичним підпунктом до загального питання.

Проблемою сьогодишньої освіти й медицини є те, що часто діти, які перейшли бар'єр сьомого року навчання, звичним ділом уважають прогулювання уроків, а маючи знайомих чи родичів у медичних установах, легко забезпечують себе «діагнозами про застуду».

Повертаємось до шестиденки. Спосіб наздогнати матеріал, утрачений під час «вимущених» канікул, усе-таки є. Навчання, а так практикують знову, відбувається по суботам, відповідно до пропущених днів у хронологічному порядку. Перша субота — працюємо за попередню, друга субота — за вівторок і так до кінця. Єдине, що не тишиться, — це старенька радянська шестиденка, коли діти ходили до школи шість днів на тиждень. І якщо в той час це принесило неабияку користь, то в наш час таке перепрацювання лише сприяє викривленню розуміння навчального процесу. Цьому є звичайне пояснення. На жаль, суботні відпрацювання — це тільки формальність і відбувається, як кажуть, для галочки. Звичайчій можемо зіткнутися з такою картиною суботнього навчання:

1) у класі всього половина учнів (якщо не менше). Усі вони розслаблені, адже звикли, що субота — це день відпочинку. Психологічно діти, звикнувши до однієї ситуації, дуже важко адаптуються до іншої, перебезовуються на ін-

шу хвилю. Якщо ця хвиля не сприяє їхнім бажанням, вони набираються агресії й іноді виконують необдумані речі, незрозумілі дорослій людині: «Частина учнів поїхала до бабусь, дідусів, а інша частина навіть не бачить потреби в таких позаурочних заняттях. Чим гірший я?» Ось уже один недолік;

2) уроки в більшості шкіл скорочені: учителі, як не одноразово про це говорилося, теж люди й мають свої проблеми, свою сім'ю, інші обов'язки, а такий «пошаттаний розклад» зовсім не впливає в життєві корективи більшості з них. Ось і доводиться робити уроки дещо коротшими. Діти ж, знаючи про тривалість уроку, настільки розчиняються у своїх проблемах, що й викладача, по суті, нечують, а тільки роблять розумний вигляд. Така байдужість тягне за собою й запізнення на уроки, й постійне відпрошування «на хвилину» та багато інших речей, що просто-таки зривають суботній урок.

Мабуть, непродуктивність таких «відпрацювань» деякі школи таки розуміють, тому винайшли інший спосіб — нульові та додаткові уроки. Нульовий урок ставиться переважно на 7:45 або на 8:00, залежно від того, коли розпочинаються уроки у школі. Проте на такі уроки учні часто спізнюються й не встигають або й лінуються прийти. А додаткові уроки ставляться після уроків. Це найвідвішій спосіб затримати клас у повному складі. Але й тут виникає проблема, трохи психологічного плану: учень залишиться й буде слухати, записувати, відповідати, ось тільки мозок відключиться й усі дії будуть машинальними, тобто й сприймання та запам'ятовування зійде до нуля.

Ось вам ще один недолік карантину.

Лікування вдома, або скільки дітей повернеться до школи? Отже, звернемося до основної мети карантину — запобігання розповсюдженню застудної інфекції серед школярів, дезінфекція шкіл. Якщо другого пункту реально уникнути, то перший — це тільки вуаль, щоби прикрити справжню проблему.

Карантин. Що ми бачимо на вулицях? Величезна кількість дітей з мокрими спинами, червоними носами й голими руками грається у сніжки. Жодна дитина, не заражена хворобою, у час таких канікул не сидітиме вдома й не читатиме книжку. З іншого боку, коли б не канікули, то дитина ходила б до школи, училася протягом дня, а повернувшись додому, повинна була б сидіти за уроки та продовжувати навчання.

Після карантину, як правило, значна частина здорових до цього часу дітей не повертається за шкільну парту як мінімум тиждень.

У цей же час у школах переважно жодна дезінфекція не проходить, а після «канікул» діти повертаються до тих же заражених класів.

Владні структури освіти, намагаючись зробити хоча б якісь кроки в бік «хорошої справи», часто забувають: те, що вони вважають вірним рішенням, не завжди приносить хороші результати, не завжди відповідає нормам реального світу, а не утопії, сформованій людьми, які не мають справ безпосередньо зі школою.

Якщо говорити про здоров'я дітей у школі, то тут варто звернути дещо в інше русло, не те, яке несе за собою карантин. Було би значно доречніше загартувати, використовувати народні методи оздоровлення дитини. Будь-який із бабусиних методів видається значно пліднішим, аніж натягнутий по струнах карантин з метою «вилікуватись». Усе частіше й частіше ми замислюємося: чи потрібні ті «додаткові» канікули? Чи не завадять вони шкоді тим, кого ми намагаємось уберегти?

Владні структури освіти, намагаючись зробити хоча б якісь кроки в бік «хорошої справи», часто забувають: те, що вони вважають вірним рішенням, не завжди приносить хороші результати, не завжди відповідає нормам реального світу, а не утопії, сформованій людьми, які не мають справ безпосередньо зі школою.

Саме такі думки спонукатимуть до полеміки, а полеміки до роздумів, що вилітять в дії. Головне, щоб вони йшли на користь, а не на шкоду.

О. Іванова-Комарцук

ЯК ВЗАЄМОДІЯТИ З БАТЬКАМИ УЧНІВ

Учитель і батьки — два стовпи, які є основою для формування молоді людини, утвердження її світогляду. На одному набагато важче триматись, тому важливою є плідна взаємодія цих людей. Вони опора, відчувачи якту, дитина може вільніше дихати в цьому світі. Коли ти маєш, куди приземлитись, то не боїшся літати. Образно, але, думаю, усі розуміють. Безперечно, кожна частина цього невеликого ланцюга має працювати надійно та ефективно. Від школяра залежить дуже багато. А вчителі та батьки мають разом створювати умови, в яких той зможе розвивати себе та пізнавати світ. Наскільки хорошими будуть ці умови, залежить від них.

Досягнення однієї мети різними способами. Школу називають другим домом дитини. Думаю, як би скептично не ставились до цього твердження самі школярі, школа все-таки займає значне місце в їхньому житті. І не тільки тому, що проводять вони там половину кожного дня. Діти звикають до школи як до місця, яке можна назвати своїм, рідним. І люблять її кожний по-своєму. Учень приносить думки, враження про школу до першого дому, де на маму з татом чекає величезний потік слів, негативних чи позитивних, на який треба вміти правильно реагувати. Дуже важливо, щоб батьки розуміли, що кожне їхнє зауваження про школу, вчителів чи власну дитину впливає на її поведінку. Тому слова мають бути обгрунтованими та влучно підібраними. «Не звертай уваги, сину, на свою вчительку, нехай собі говорить», «не слухай її», «не переживай, я все владнаю». Подібні речення чують деякі учні від батьків, і це не вигадка. Що ж вони принесуть? Тільки загострення певного конфлікту. Учителів батьки повинні поважати за будь-яких обставин, не принижувати його перед дитиною.

Окремий педагог в очах школяра уособлює всю школу, а ставлення до нього переноситься на інших учителів і всю систему освіти взагалі. Погане сприйняття людей, яких треба поважати, та непослух обернуться проти дитини. Якщо батьки мають якісь претензії до вчителя, то повинні поговорити безпосередньо з ним, а також із керівництвом школи. Щодо педагогів, то вони, у свою чергу, мусять пам'ятати, що батьки — святе для дитини. Не можна ображати їх, указувати на недоліки чи щось подібне. На чужих вадах хорошої людини не виховаш. Навчаючи учнів, не треба ка-

та вчителем відбувається не безпосередньо, а через посередника, яким виступає дитина. Якщо є посередник, то зрозуміло, що інформація не завжди буде об'єктивною. Що я маю на увазі? У школяра своє ставлення до тієї чи іншої ситуації, особливо конфліктної. Він не збирається й не хоче дотримуватись нейтральної позиції, та й не може. Як учитель, так і батьки повинні розуміти, що дитину треба слухати, але не вірити їй сліпо. Поспілкуватися варто без посередника.

Якщо в учителя виник якийсь конфлікт з учнем, то найперше він має залагоджувати його саме з ним. Коли ж проблема поширилася за межі форми «учитель-учень» і зачіпає батьків, тоді треба порозмовляти з ними. Треба пояснити свою позицію, зрозуміти, що знають мама чи тато, бо їм відомо тільки те, що розповіла дитина. Коли студентів готують до вчителювання, то їм кажуть, що, крім педагогів, вони мають стати ще й хорошими психологами. У ситуації, про яку ми говоримо, таке вміння дуже потрібне. З вашою допомогою бать-

Як учителю створити позитивний імідж серед батьків, як сподобатись їм? Чи треба догоджати батькам? Чого насамперед хочуть мама з татом від педагога? На ці та інші запитання відповідатимемо далі.

зати їм постійно, чого не можна робити, що треба показувати, що належить робити.

Учителі та й батьки разом виховують дитину. Їхня мета єдина, способи тільки трохи різняться. Навчання у школі вноормоване, структуроване, формалізоване. На дітей тут чекають відповідні форми звітності. Удома процес виховання вільніший. Як уже зазначалося вище, мета єдина, тому, здавалось би, проблем не повинно виникати. Кожний виховує дитину в певний, відведений для нього час. І вчитель, і батьки вчать правильно сприймати світ, гідно поводити себе в ньому, вміти розрізняти хороше та погане. Можна й далі розписувати, які обов'язки вихователів, бо їх багато, але повернемося до власної співпраці батьків і вчителів.

Діалог через посередника. Проблеми все-таки з'являються. Діалог між батьками

ми повинні зрозуміти, що розповідь їхньої дитини не є об'єктивною, бо вона зацікавлена стороною. Зрозуміло, що говорити треба трохи іншими словами. Розкажіть, як усе виглядало з вашого боку, але не забувайте і про свою суб'єктивність. Нагадайте про неї батькам. Далі залишіть їм право робити висновок. Так у вчителя збільшаться шанси порозумітись. Але в жодному випадку не можна змальовувати образ дитини тільки в темних тонах, відгукуватись про неї тільки негативно перед її батьками. По-перше, це свідчитиме про вашу неспроможність знайти підхід до учня, відшукати його хороші сторони й розвивати їх, по-друге, образити батьків, бо дитина є їхнім продовженням, найціннішим у житті.

Пам'ятайте, критика допомагає тільки тоді, коли є конструктивною, а не руйнівною. До того ж, головне завдання педагога не критикувати, а знайти способи вирішен-

ня проблеми. Послухайте батьків, порадьте щось ви їм, пошукajte разом причини та спробуйте домовитись про спільні дії.

Окремий педагог в очах школяра уособлює всю школу, а ставлення до нього переноситься на інших учителів і всю систему освіти взагалі.

Співпраця з дорослими дітьми.

Проблема нерозуміння батьками власних дітей поширюється й на вчителів. «Чому моя дитина не вчиться добре, я ж була відмінницею? Ви погано їй пояснюєте. Зробіть так, щоб у неї були хороші оцінки. Хто дозволив вам викладати, ви ж нічого не вмієте? Моя дочка не хоче мене слухати, чого ви їй учите?» І так далі. Якщо батьки хочуть знайти винного, то серед усіх інших варіантів вони розглядатимуть і вчителя. Самі ж будуть останніми у списку. Як повинен реагувати педагог? Тільки стриманою поведінкою, увагою навіть до безглуздя зауважень. Спробуйте розібратись у ситуації. Спитайте, чому вважають винним саме вас? Нехай наведуть вагомі аргументи. Уся ця розмова має відбуватись тільки у спокійних тонах, а забезпечити це повинен

учитель. Бо сварками жодної проблеми не вирішити. Допомогти — також ваше завдання. Зрозуміло, що жодної інструкції з кількох пунктів для розв'язання будь-якої суперечливої ситуації в педагога нема й не буде. Але вона би вам не допомогла, бо до різноманіття людських характеристик не можна знайти єдиного підходу. Педагога вчили працювати з учнями, покажіть свою майстерність на дорослих дітях.

Спілкування батьків з учителями має відбуватись не тільки тоді, коли виникла конфліктна ситуація. Слід періодично зустрічатись для того, щоби краще зрозуміти дитину. Чим вона дихає? Що її цікавить? Що їй дороге? Удома учень поводитьсь інакше, ніж у школі. Але як удома, так і у класі дитина показує себе. Різними способами розкажує світу й рідним про себе. Дорослі не завжди розуміють, що хоче сказати тією чи іншою поведінкою їхній син чи учень. Для кращого розуміння треба об'єднувати зусилля.

Учні є різними, так і батьки відрізняються одні від одних. І до кожного треба знаходити свій підхід. Найскладніше буває тоді, коли вчитель мусить починати зі, здавалось би, найпростішого. Переконали дитину в тому, що навчання є важливим для їхньої дитини. Без знань не буде хорошого спеціаліста, без відповідальності — доброго громадянина. Майбутнє молоді людини залежить у першу чергу від неї самої, її наполегливості та старань. Уже до цього додається батьківська допомога. І якщо мамі чи татові треба пояснювати особливості виховання, то зробити це має вчитель.

Дорослі, повертаючись до школи, знову стають учнями. Учителі їхніх дітей нагадують власних, давно забутих. Зауваження до сина чи дочки батьки сприймають як до себе. З'являється бажання як у дитинстві:

швидше втекти з кабінету. Педагог має це врахувати й розмовляти на рівних. Треба пояснити батькам, що вони також є вчителями дитини, а отже, ви колеги. Мама чи тато приходять не на килимок, а на нараду для спільного вирішення спільних проблем.

Діалог між батьками та вчителем відбувається не безпосередньо, а через посередника, яким виступає дитина. Якщо є посередник, то зрозуміло, що інформація не завжди буде об'єктивною.

Часом, закінчивши школу, ми щось забуваємо там. Майже всі дещо лишають, хтось більше, хтось менше, бо здається, що стільки багажу нам не знадобиться в дорослому житті. А повертаючись уже у статус батьків, чогось шукаємо.

Наслідкування батьків — це один момент, з яким стикаються вчителі. Зазвичай у дітей є свої кумири, яких вони хочуть копіювати, наслідувати, бути до них подібними. Інколи ними стають батьки. Навіть не так кумирами, як об'єктами наслідування. Дитина бачить маму з татом дуже часто, їхня поведінка стає зразком. Добре, коли рідні подають хороший приклад, але буває навпаки. Тут учителю також доведеться попрацювати з батьками. Не варто вказувати на їхні недоліки, бо це їх обурить. «Хто ви такий, що поважає дорослих, успішних людей?», — можете почути таке на власну адресу. Постарайтесь показати, як поведінка мам з татом впливає на дитину.

Деякі школярі усвідомлюють, що, як не прикро це визнавати, але батьки не гідні того, щоби брати з них приклад. У таких випадках вони можуть переключити свою увагу на педагога. На хорошого вчителя, доброго якого нагадує батьківську любов. Сім'ї бувають благополучні й не дуже. Одним дітям усередині родини вистачає любові, іншим її гранично мало. У школі вони хочуть почерпнути ту кількість любові, якої бракує. Педагог ніколи не знає, кому скільки потрібно уваги. Та і своєю любов'ю він не може роздавати порціями. Просто, крім знань, даруйте дітям своє серце. А забагато любові ніколи не буває.

М. Сало

Зазвичай помилкою вважається неправильна дія або результат такої дії...

ПОМИЛКА СИСТЕМИ ОСВІТИ

У математичній теорії помилок під помилкою мається на увазі погрішність, що виникає при вимірі, тому теорію помилок фактично можемо назвати теорією погрішностей вимірів. Тут мусимо зауважити, що сам вимір (дія виміру) не є помилкою дією, але результат виміру, буває, не відповідає деякій дійсності. Правильна дія виміру, здійснена неодноразово, покаже різні значення у стосунку до точного значення. Щоб одержати більш точний результат виміру, математики запропонували виконувати багаторазові виміри. Таким чином, мова йде не про помилку й не про неправильну дію, а про те, що наші виміри не можуть бути абсолютного точними, а тільки наближеними. Тому математики кажуть про помилку, але мають на увазі погрішність виміру, тобто погрішність правильно виконаних дій при вимірах.

У логіці під помилками мають на увазі порушення законів і правил логіки в умовиводах, міркуваннях, визначен-

нях, у доказах і спростуваннях, і кожне з порушень має свою назву: «помилочка підстава», «спідна теза», «коло в доказах» і ін. Називаючи їх помилками, у логіці виділяють навмисні, ненавмисні, фактичні помилки: «Якщо помилка допущена ненавмисно, вона називається **паралогізмом**; якщо правила логіки порушуються навмисно, то це **софізм**. Окрім того, логічні помилки варто відрізняти від фактичних помилок. Останні обумовлені не порушенням логічних правил логіки, а незнанням предмета, фактичного стану справ, про які йде мова». Тут мова йде не про помилки, а про порушення законів і правил логіки. Тому логіки, кажучи про помилки, мають на увазі порушення правил і законів логіки.

«Помилочка дія — це загальна назва для дій (із дефектами), при виконанні яких виявляються помилки...». Незважаючи на деяку тавтологію, визначення помилки як загальної назва для всіх «дефектів у дії» представляється нам

удалою. «Помилочка дія, — кажуть психологи, — один з істотних об'єктів психології праці, педагогічної психології та психології управління». За певних умов психіка змушує або спонукає людину робити помилочку дії — це сфера психології. Але більшість помилочкових дій має не психічні причини, а соціальні.

Таким чином, у кожному виді професійної діяльності конкретні дефекти дій не називають помилками, тільки при відволіканні від конкретних випадків будь-яку невідповідність дії чи її результату належному називають помилкою. Ці невідповідності належному завжди вважаються неправильними діями, але не завжди вважаються помилками. Помилка й неправильна дія, на нашу думку, не тотожні. А розходження між ними можуть бути встановлені при виявленні відповідних соціальних відносин.

Розглянемо відносини у сфері навчальної діяльності, де незнання завжди не може розглядатись як помилка, а те, що зазвичай вважається помилками учня, є предметом навчальної діяльності (навчання). У навчальній діяльності учень повинен опанувати в першу чергу знання й уміння правильно застосовувати дане знання. І тільки після цього, у наступний момент, неправильні дії учня із зазначеними знаннями і вмінням можна трактувати як помилки. Таким чином, справа полягає в тому, щоб у процесі навчальної діяльності вчитель мав можливість вчасно одержувати об'єктивні дані про знання й уміння учня.

У навчальній діяльності помилка учня повинна визначатись у стосунку до того, чи знав учень, як правильно виконати дію, чи не вмів. У навчальній діяльності мають місце ситуації, коли учень має знання про необхідні вміння (знає, як воно називається, як його треба здійснити), але, здійснюючи це вміння, робить неправильні дії. Це свідчить про те, що в учня не сформоване практичне вміння, а наявність знання не забезпечує правильного виконання вміння. Щоби вважати дію учня неправильною чи помилкою, необхідно встановити наявність у нього відповідного знання й уміння користуватись цим знанням. Отже, якщо учень знає, як виконати, але не вмів виконати правильно, то, роблячи неправильну дію, він не робить помилку. Якщо учень не знає, як правильно виконувати дану дію, і виконав її неправильно, то він і в цьому випадку робить неправильну дію, а не

помилку. Якщо ж він знав і вмів, але, прагнучи правильно виконати певну дію, виконав її неправильно, то неправильна дія є його помилкою.

У загальноосвітній школі майже не розрізняють помилку й неправильну дію учня, оскільки вчитель не забезпечений достовірною інформацією про знання й уміння учнів на кожному уроці, а у школі не організована робота з об'єктивними даними про підготовленість кожного учня в кожний момент навчальної діяльності. Це змушує педагогів виходити не з об'єктивних даних, а з факту виконання навчальної програми. Їм доводиться вважати: якщо навчальна програма щодо виділеної в ній кількості годин виконана, пройдена, то всі неправильні написання, зроблені учнями та пов'язані з програмою, є їх помилками. Але факт проходження програми не означає, що учні опанували систему знань програми й уміють практично застосовувати знання. Перш ніж стверджувати, зроблено помилку чи неправильну дію, необхідно об'єктивно встановити наявність в учнів відповідного знання й уміння.

У навчальній діяльності помилка учня повинна визначатись у стосунку до того, чи знав учень, як правильно виконати дію, чи не знав, чи вмів правильно виконувати її чи не вмів.

Звернемося до сучасного стану навчальної діяльності, де основними відносинами є відносини «учень—учитель». Припустимо, що кілька учнів у підсумковому диктанті неправильно написали кілька слів. Що це — їхні помилки чи неправильні дії? Припустимо, установлено, що учні, які проходили програму, не знають і не вміють правильно писати ці слова, тобто вони не опанували систему знань програми й не вміють практично застосовувати знання. Отже, учні зробили неправильні дії, які не можна назвати помилками.

Оскільки в розглянутих відносинах учні зробили неправильні дії, то помилка, мабуть, допущена вчителем, тому що, маючи об'єктивні дані про підготовленість учнів, він не повинен був ставити їх в умови, які змушують зробити неправильні дії. Таким чином, питання про помилку переміщається у сферу діяльності вчителя. Придивимось до другого учасника навчальних відносин — до вчителя.

Скористаємось аналогічною процедурою визначення помилки. Чи знав учитель, що певні учні не знали або не вміли писати дані слова правильно? Якщо вчитель знав і мав об'єктивні дані про невідготовленість таких учнів, але продовжив вивчення наступної теми навчальної програми, то він зробив не просто неправильні дії, а професійну помилку, тому що не мав права приступати до вивчення нової теми.

Припустимо, учитель не знав цього, оскільки не мав об'єктивних даних про невідготовленість даних учнів, і продовжив навчальну діяльність. У цьому випадку він зробив не помилку, а неправильну дію. Звідси виникає нове запитання. Чи мусив учитель знати й мати дані про те, як володіють його учні вивченим матеріалом? Очевидно, що мусив, інакше тоді губиться зміст розумної педагогічної діяльності. Але чому вчитель не знає й не має настільки необхідних даних, якщо мусить знати й мати?

Частина відповіді на це запитання є в навчальних відносинах, що змінилась. Спочатку навчальні відносини «учень—учитель» здійснювались у парі «один учень — один учитель», і проблеми у знанні об'єктивних даних про підготовленість учня не виникало: учитель завжди міг на свій розсуд мати такі дані. У подальшому ці відносини змінились і стали відносинами «багато учнів—один учитель». При таких відносинах кількість учнів ніколи не регулювалась учителем чи його можливостями, а визначалась

Твердження, що з'явилися, що «ніні короточасне опитування всіх учнів на кожному уроці за допомогою тестів використовують майже всі педагоги, можуть означати, що вчитель уже має об'єктивні дані про знання й уміння кожного учня на кожному уроці. Це, м'яко кажучи, не відповідає дійсності. Іншаке школи мали б у своєму розпорядженні об'єктивні дані про підготовленість кожного учня в кожний момент навчальної діяльності, і не було б жодної необхідності у створенні центру тестування.

адміністрацією навчального закладу. У цьому випадку вчитель уже не може знати про кожного учня в кожний момент навчальної діяльності те, що йому як учителю необхідно.

Інша частина відповіді існує в організації навчального процесу в загальноосвітній школі, в якій не створені умови для роботи вчителя на основі об'єктивних даних про стан сформованості знань і вмінь його учнів, що часно надходять до нього. Саме адміністрація навчального закладу, яка організує навчальний процес у школі, повинна відповідати за створення таких умов роботи вчителя.

Ці умови припускають, наприклад, надання права вчителю не переходити до вивчення наступної теми навчальної програми, якщо учні (або їх частина) не засвоїли в достатній мірі цю тему. Якщо вчитель не поставлений у такі умови, то він змушений вести свою навчальну діяльність без об'єктивних даних, на свій розсуд, орієнтуючись в основному на погодинне виконання навчальної програми, яке диктується йому зверху. У цьому випадку неправильні дії вчителя не можуть бути кваліфіковані як помилкові. Для цього немає підстав. Висловлюючи у відносинах «учитель — адміністрація» помилку вчителя, можна припустити, що помилку зробила адміністрація навчальної установи. Адміністрація, знаючи, що навчальна діяльність повинна здійснюватись на основі об'єктивних даних про підготовленість учня, не дала такої можливості вчителю й не створила необхідних умов для цього. Ось чому вчитель не знає й не має необхідних об'єктивних даних, хоча мусять знати й мати.

Природно виникає запитання, а чи могла адміністрація навчального закладу створити необхідні умови та надати можливість учителю працювати на основі об'єктивних даних? Оскільки адміністрація навчального закладу не самодостатня й управляється відділом освіти, вона не може дати вчителю можливості працювати на основі об'єктивних даних, тому неправильні дії адміністрації не можуть бути кваліфіковані як помилки. У цьому випадку відносини «учитель — адміністрація навчального закладу» стають залежними від стосунків «адміністрація навчального закладу — відділ управління освіти». Отже, відносини «учитель — адміністрація» мають своє «продовження» у відносинах адміністрації навчального закладу й відділу управління освіти. Оскільки в цих

відносинах адміністрація навчальної установи зробила неправильні дії, які не можна вважати помилкою, то можна припустити, що помилку зробив відділ управління освіти, оскільки не надав можливості адміністрації навчального закладу створити необхідні умови для роботи вчителя на основі об'єктивних даних.

Оскільки в розглянутих відносинах учні зробили **неправильні дії, то помилка, мабуть, допущена вчителем, тому що, маючи об'єктивні дані про підготовленість учнів, він не повинен був ставити їх в умови, які змушують зробити неправильні дії.**

Однак і відділ управління освіти не самодостатній і не може дати можливість (засоби та права) адміністрації навчального закладу для створення необхідних умов, що дозволяють учителю працювати на основі об'єктивних даних, тому управління зробило не помилку, а неправильну дію. У цьому випадку відносини «адміністрація навчального закладу — відділ управління освіти» стають залежними від відносин «відділ управління освіти — міністерство освіти і науки». Оскільки ж відділ управління освіти зробив неправильні дії, то помилку, мабуть, зробило міністерство освіти і науки. Таким чином, питання про неправильні дії учнів переміщується у сферу діяльності міністерства освіти і науки. Але й до дій міністерства необхідно застосувати аналогічну процедуру визначення помилки.

Якщо міністерству освіти і науки відомо, що вчитель не поставлений в умови, в яких він мав би можливість будувати навчальну діяльність на основі об'єктивних даних про сформованість знань і вмінь учнів, які часно надходять до нього, але воно не дає правових, фінансових і матеріальних засобів відділам управління освіти для створення таких умов, то це помилка міністерства освіти і на-

уки. Якщо ж міністерство знає, що вчитель повинен бути поставлений у такі умови, але не має засобів, не знає як і не вміє створити такі умови, то міністерство робить неправильні дії, що не можна вважати за помилку. Але хто ж тоді в такому випадку робить помилку? Хто чи що змушує вчителя робити неправильні дії і, наприклад, переходити до вивчення нової теми тоді, коли йому невідомо, що учні в достатній мірі володіють цим матеріалом?

Відносини «учень — учитель», «учитель — адміністрація школи», «адміністрація школи — управління освіти», «управління освіти — міністерство освіти і науки» складають ієрархію системи освіти, в якій перші відносини «учень — учитель» розглядаються як окремий випадок. Неправильні дії учня, учнів, учителя, адміністрації навчальної установи, відділу управління освіти, міністерства освіти і науки в сукупності своїй представляють, на нашу думку, реальну помилку системи освіти.

У педагогіці (дідактиці) відомо, що навчальна діяльність не може бути ефективною, якщо вчитель не має об'єктивних даних про стан знань і вмінь учнів у будь-який момент навчальної діяльності (навчання); відомо, що вчитель не має засобів для одержання цих об'єктивних даних; що вчителю не дали права й реальної можливості будувати навчання на основі об'єктивних даних. У свою чергу, відносини «учень — учитель» вважаються сферою впливу вчителя і за результати цих відносин, за їх об'єктивну оцінку відповідає тільки вчитель. У цій системі освіти вчитель залишений один на один із цією проблемою. Система «змушує» вчителя працювати без об'єктивних даних про стан знань і вмінь кожного учня в будь-який момент навчальної діяльності (навчання), і вона ж «вимгає» від учителя, щоб він забезпечив засвоєння навчальної програми належною мірою. Це помилка системи. Як стверджують дослідники, «відсутність об'єктивності дезорганізує її (систему освіти — автори) підмінюючи справжні критерії помилок/випадків». Таким чином, нинішнє становище в системі освіти є прямим наслідком зазначеної помилки системи.

Ця помилка системи вкоренилась у свідомості суспільства й існує у формі парадокса — двох тверджень, які суперечать одне одному. Одні дослідники стверджують, що «кожний учитель повинен знайти час і можливість для організації систематичного... діа-

гностичного контролю», повинен «вивчати результативність засвоєння для роботи з недостатньо засвоєним матеріалом», що учні «наприкінці уроку... повинні пред'являти результат своєї діяльності вчителю» і що вчитель може їх об'єктивно оцінити порівняно просто: «проходячи рідкими, бачити обсяг написаного, збирати зошити в усіх або в частини учнів і перевіряє їх уdoma».

Інші — «...що вчитель не може контролювати процес засвоєння знань... у процесі навчання в усіх деталях і ланках у кожний момент і у стосунку до кожного учня», «...не має можливості одержувати безперервний потік зворотної інформації від кожного учня...». Психологу вторить педагог: «Учитель... не може й ніколи не зможе кожного учня часно перевірити з кожної навчальної теми; часно коректувати засвоєння програмного матеріалу...». Отже, виникає протиріччя з одного боку, учитель може й повинен перевіряти підготовленість усіх учнів на кожному уроці, а з іншого — не може й ніколи не зможе.

Це типове пізнавальне протиріччя, в якому кожне твердження є щирим. Твердження, що вчитель може перевіряти підготовленість усіх учнів на кожному уроці, засноване на відносинах «учень — учитель», а твердження, що вчитель не може й ніколи не зможе, засноване на відносинах «учитель — учень». Таким чином, протиріччя знімається, але проблема — **мати**

об'єктивні дані про підготовленість учнів на кожному уроці — залишається. Залишається тому, що рішення проблеми в нашій країні пов'язують з учителем, і не усвідомлюється тому, що рішення можливе тільки за межами відносин «учень — учитель» і «учитель — учень». Від того, що вчитель не може, не означає, що він повинен продовжувати навчальну діяльність без об'єктивних даних.

Такий стан проблеми характерний і для закордонної системи освіти. У «Педагогічній діагностиці» І. Інгенкампа констатує: «Для суспільно орієнтованої кваліфікації інтерес полягає головним чином у кінцевому результаті навчальної діяльності... і немає необхідності та можливостей визначати, в який момент навчального процесу виникли труднощі. Це насамперед повинно цікавити вчителя, який бажав оптимізувати навчальний процес». Тобто суспільний інтерес задовольняється кінцевим результатом навчальної діяльності, а визначає, «в який момент навчального процесу виникли труднощі», — це вже інтерес одного вчителя.

Своєрідним підтвердженням цієї позиції є центр тестування, створений для об'єктивного оцінювання підготовленості випускників загальноосвітньої школи. Об'єктивна оцінка кінцевого результату навчальної діяльності школи якоюсь мірою задовольняє суспільний інтерес, але не задовольняє професійний інтерес учителя, що також парадоксально.

Інтерес тільки в **кінцевому результаті** навчальної діяльності, який задовольняє не суспільство, а тільки міністерство освіти і науки. А інтерес у **високому кінцевому результаті** навчальної діяльності — усе суспільство. При задоволенні інтересу **кінцевим результатом** міністерства освіти і науки більше не має про що турбуватись, а при задоволенні інтересу **високим кінцевим результатом** необхідно задовольнити й інтереси вчителя, від правильної організації роботи якого й залежить високий кінцевий результат навчальної діяльності.

Практично Центр тестування вирішив частину зазначеної проблеми, довішив, що «перевірка й оцінка знань і вмінь учнів — це значною мірою технічна робота», тобто робота, що може виконуватись не вчителем і без учителя. Незважаючи на це, у суспільстві продовжують уважати, що забезпечення вчителя об'єктивними даними про знання й вміня учнів на кожному уроці — це проблема вчителя, і залишають його одного визначати, «в який момент навчального процесу виникають труднощі».

Таким чином, ця проблема при паучому учня уявленні про неї, як відзначають М. Мінін та О. Васильєв, або «недооцінюється», або «не усвідомлюється», але «...саме ця проблема найбільш чітко виявляє найбільш фундаментальну сторону правильно організованого навчального процесу...».

Створюючи Центр тестування, міністерство освіти і науки, здається, не припускало, що фактично створюється практичний засіб для рішення проблеми, що ніколи ще не була поставлена, рішення якої дозволяє виправити помилку системи освіти. З огляду на досвід об'єктивного оцінювання Центру, дослідники переконують, що для практичного рішення проблеми (викоринання помилки освітньої системи) необхідний «ефективний механізм використання отриманих оцінок для коректування навчального процесу» й необхідно «вести тестування в навчальний процес у якості системоутворюючого елемента».

Уведення тестування в навчальний процес є елементом **безперервних педагогічних вимірів** (БПВ), яке забезпечує кожний урок учителя об'єктивними даними про володіння кожним учнем знаннями й уміннями попереднього навчального матеріалу. Однак БПВ не застосовано в жодній системі освіти світу. Реалізація цієї технології можлива тільки на певному

рівні суспільного розвитку.

Презентована помилка освітньої системи є наслідком відставання педагогічної сфери від науково-технічного прогресу. А усвідомлення представленої помилки означає, що в суспільстві з'явилися умови для впровадження технології безперервних педагогічних вимірів. Саме для впровадження, тому що сама технологія БПВ вже розроблена. Її реалізація бачиться нами як шкільні відділи дидактичного діагностування (ВДД), підлеглі центру. У нашій практиці механізм шкільного ОДД, що функціонує на основі застосування діагностуючих завдань, епізодично вводився в навчальний процес загальноосвітньої школи протягом 20-ти років, щораз підтверджуючи сприятливий вплив на весь комплекс відносин «учень — учитель».

Але запустити механізм у навчальну діяльність учителя одного предмета, не кажучи вже про навчальну діяльність цілої школи, силами вчителя, незважаючи на досить простий механізм дидактичного діагностування, практично неможливо. Справа в тому, що це — уже не педагогічна проблема, вона вирішується не педагогічними засобами, не силами вчителя. «Створення такої системи й підтримка її функціонування вимагають певних адміністративних заходів і тому виходить за межі власне педагогіки».

У правильно організованій навчальній діяльності помилка системи перестав існувати, перестав негатив-

но впливати не тільки на результат навчання, а й на тих, хто приймає участь у навчальній діяльності, знімаючи психічну та моральну напругу у відносинах «учень — учитель», «учитель — батьки», «учитель — адміністрація». Функціо-

Чи мусив учитель знати й мати дані про те, як володіють його учні вивченим матеріалом? Очевидно, що мусив, інакше тоді губиться зміст розумної педагогічної діяльності. Але чому вчитель не знає і не має настільки необхідних даних, якщо мусить знати й мати?

нування механізму одержання та використання об'єктивних оцінок для коректування навчального процесу зберігає здоров'я учасників навчальної діяльності.

Щоб навчальна діяльність на основі об'єктивних даних стала реальністю, достатньо прийняти рішення про організацію шкільного ВДД. Таке рі-

шення дозволяє практично без емоційних сплесків перевести освіту на нову технологічну й методичну основу, що означає початок реалістичної й об'єктивної діагностуючої модернізації системи загальної освіти.

1. Беспалько В. П. Опыт разработки и использования критериев качества усвоения знаний // Советская педагогика, 1968, № 4, с. 52.
2. Горский Д. П. и др. Краткий словарь по логике / Д. П. Горский, А. А. Ивин, А. Л. Никифоров; Под ред. Д. П. Горского. — М.: Просвещение, 1991, с. 142.
3. Дайри Н. Главное усвоить на уроке // Народное образование, 1981, № 6, с. 47.
4. Дьяченко В. К. Коллективно-групповые способы обучения // Педагогика, 1998, № 2, с. 43.
5. Ингенкам И. Педагогическая диагностика. Пер. с нем. — М.: Педагогика, 1991, с. 106.
6. Психология. Словарь. Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. — М.: Политиздат, 1990, с. 261.
7. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник. — М.: Изд. «Наука», 1975, с. 313.
8. Крутецкий В. А. Основы педагогической психологии. — М.: «Просвещение», 1972, с. 162, 165.
9. Минин М. Г., Васильев А. А. Тестирование как дидактический метод // Вопросы тестирования в образовании, 2002, № 4, с. 31, 32, 36.
10. Писарев В. Е., Писарева В. В. Объективное оценивание — фундаментальная задача образования // Вопросы тестирования в образовании, 2002, № 4, с. 147—153.
11. Писарев В. Е. Диагностирующие задания по русскому языку. Русский язык в школе. — 1984, № 6, с. 35—41.
12. Писарева В. В. Некоторый опыт дидактического диагноза // Учительская газета. (Сто друзей), 2001, № 18, 10.05.
13. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий. — М.: Вышп. школа, 1981, с. 92.
14. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс: кн. 1. — М.: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 1999, с. 564.
15. Фридман Л. М. Педагогический опыт глазами психолога. — М.: Просвещение, 1987, с. 213—214.

В. Писарев, Д. Писарев,
В. Писарева.

Як сьогодні можна охарактеризувати місце та значення ІКТ в сучасній школі? Чи немає в учителів ностальгії за людським спілкуванням на загальновідомому рівні вчитель—учень? Такі запитання поставлено вчителям, які вже не перший рік працюють за новітніми інформаційними технологіями, використовують інтерактивну дошку.

ОСВІТНІ РЕСУРСИ ІНТЕРАКТИВНИХ ДОШОК

Усі вчителі в один голос стверджують, що комп'ютер ніколи не замінить спілкування учнів зі справжнім, реальним учителем. Дійсно, сьогодні існують потужні телекомунікаційні ресурси для самостійної роботи учнів, але без живого контакту з учителем справжнє навчання не відбудеться. Дехто думою неперечного висновку, що сучасні технології мають допомогати, а не заміняти навчання предмету самим учнем.

Учитель фізики підкріплює такий висновок конкретним прикладом: жодна, навіть найдосконаліша модель або відео- чи аудіо-рекорд про математичний маятник не зможе замінити реального фізичного експерименту. Навіть якщо учень у ході примітивного експерименту просто відвісити на звичайній мотузці яку-небудь шайбу та спостерігати період коливань залежно від довжини цієї мотузки. Зовсім інша справа, якщо потім продемонструвати учням інтерактивну модель і змінити прискорення вільного падіння, як того вимагає чинна навчальна програма з фізики.

За допомогою фахівців у галузі комп'ютерних технологій, зокрема співробітників київської фірми «АВ-ПРО» — офіційного дистриб'ютора в Україні інтерактивних дошок «Panasonic» удалося визначити максимальний ефект від використання таких інтерактивних дошок у навчальному процесі. Він досягається, як правило, у таких випадках.

- Використання інтерактивної дошки при вивченні тем, явищ тощо, які більш повно й детально висвітлюються в електронних освітніх ресурсах (байдуже, придбані вони чи створені самим учителем), а іноді й неможливо вивчити в реальних умовах.
- Більш повна візуалізація об'єктів та явищ у порівнянні з розривними засобами навчання, наприклад, шкільний підручник чи навчальний посібник.

З питань придбання інтерактивних дошок звертайтеся до ТОВ «АВ-ПРО» — офіційного дистриб'ютора проекторів та інтерактивних дошок «Panasonic» в Україні.
(8 044) 538-01-83,
(8 044) 538-01-84,
(8 044) 538-01-85.
www.av-pro.com.ua

- Рішення й аналіз інтерактивних задач, котрі вимагають аналітичного чи графічного підходу з використанням маніпуляційно-графічного інтерфейсу, що додається до інтерактивної дошки.
- Використання програмного середовища, віртуальних біологічних, хімічних, фізичних та інших лабораторій для організації творчої навчально-пошукової діяльності учнів.
- Використання можливості варіювати тимчасові масштаби подій, переривати дію комп'ютерної моделі, експерименту, повторювати їх.
- Технологізація процесу оцінювання чи самооцінювання навчальних досягнень учнів.
- Тестування та корекція результатів освітньо-навчальної діяльності учнів.

Чи мусить учитель боятися, у разі використання комп'ютерних технологій в організації педагогічного процесу, власне практиці щоденного навчання, самоосвіти, перенавчання, щоби бути, як кажуть, на передових

позицій інформатизації шкільної освіти? Так, на зміну новим інформаційним технологіям прийшли так звані інформаційно-комунікаційні технології. Усе частіше у школах окрім, ставши звичайним, комп'ютера та відеопроєктора з'являються інтерактивні дошки. Це безмежно розширює методичні можливості уроку, навчання, освіти, а вчителі можуть створювати власні конспекти уроків, спираючись на можливості інтерактивної дошки, самостійно готуючи відповідні програми, чи використовувати готові електронні ресурси. Як створити електронні освітні ресурси, щоб вони були оптимальними для специфіки застосування на інтерактивних дошках? У чому особливості педагогічного дизайну для таких освітніх ресурсів?

Засіб навчання — інтерактивна дошка. Переважній кількості пересічних учителів, у принципі, властивості інтерактивної дошки інтуїтивно зрозумілі. Уже майже всім відомо, що в інтерактивних дошках суміщені можливості звичайної дошки й відеопроєктора: на такій дошці можна писати звичайним способом і проєкувати будь-яке зображення, наприклад, інтерактивну модель, анімацію, відеофрагмент тощо.

А якщо так, то чому ж тоді всі так одноголосно стверджують, що інтерактивні дошки мають певні можливості? Саме поняття інтерактивності, зокрема інтерактивної дошки, полягає в можливості вносити корективи, нотатки чи певні зауваження в демонстраційний матеріал, змінювати послідовність кадрів, зберігати необхідні кадри чи їх фрагменти для подальшої роботи. Ще і ще раз слід наголосити, що інтерактивна дошка — звичайнісінький усім знайомий нам, учителям, монітор комп'ютера з можливістю введення будь-яких даних у комп'ютер безпосередньо з робочої поверхні дошки.

На звичайній дошці можливі записи тільки крейдою. На білій дошці можливі записи тільки фломастерами-маркерами кількох кольорів. Інтерактивна дошка може показувати зображення в кольорі (відео, анімації, слайди тощо), на ній можна робити записи також маркерами кількох кольорів, є можливість писати поверх зображення та давати можливість запам'ятовувати необхідний для подальшої роботи кадр.

Наприклад, у процесі викладання шкільного курсу фізики таблиці є необхідним ілюстративним матеріалом, який потрібен учителю фізики для пояснення або узагальнення навчального матеріалу і який не можна відтворити на звичайній дошці.

На інтерактивній дошці можна відтворити 3-D модель (об'ємне зображення по осях XYZ — **ред.**) таких пристроїв в об'ємі та русі, реалізувати їх обертання у просторі. На інтерактивній дошці можна накреслити зовсім простесеньку схему, малюнок тощо у спрощеному вигляді спереду, а потім показати реальний об'ємний вигляд.

Ще і ще класичної теорії педагогіки кожний учитель знає, що так усім відомі традиційні технічні засоби навчання даються на слух (магнітофон, радіоприймач тощо), екранні (філь-

москоп, кодоскоп, епідіаскоп, діапроектор тощо) та аудіовізуальні (кінопроектор, телевізор, відеоманітофон тощо). А ось інтерактивна дошка виділяє в собі можливості всіх перелічених технічних засобів навчання, проте можливості в інтерактивній дошці практично безмежні. Може, саме тому інтерактивна дошка є принципово новим інтерактивним технічним засобом навчання.

Які ж педагогічні задачі вирішує інтерактивна дошка? Принаймні можна виділити чотири основні потреби сучасної школи:

- необхідність формування в учнів певних базових загальнонавчальних компетентностей;
- відпрацювання навчальних компетентностей;
- формування творчо-дослідницьких умінь;
- організація навчального процесу шляхом самостійної діяльності учнів.
- формування особистісних якостей учнів.

Немає жодного з учителів, які почали працювати з інтерактивними дошками й не відзначили би стрімкого підвищення інтересу учнів до навчання, до уроку. А відомо, що формування в учнів стійкого активного інтересу є визначальною проблемою сучасної шкільної освіти. Якщо розглянути найпоширеніші способи розвитку пізнавального інтересу, то видно, що за допомогою інтерактивних дошок реалізується кілька способів формування пізнавального інтересу.

Способи навчально-пізнавальної діяльності	Реалізація при роботі з інтерактивними дошками
Актуальність і новизна змісту	Продуктивно використовуються у процесі постановки цілей і задач уроку, актуалізації раніше невідомого
Розкриття значущості знань	Сприяє ефективному відбору інформаційного й контрольного матеріалу
Наочність	Сприяє розширенню ілюстративної бази уроку
Зацікавленість	Сприяє зацікавленості на уроці
Емоційність	
Порівняння й аналогії	
Проведення дискусій	
Ігрові технології	Можливе застосування ігрових технологій при спеціальному вибудовуванні уроку за допомогою електронних освітніх ресурсів
Практичні роботи дослідницького характеру	Можливе проведення робіт дослідницького характеру за допомогою інтерактивних моделей та комп'ютерних середовищ
Проблемне навчання	Можливе проблемне навчання при спеціальному вибудовуванні уроку за допомогою електронних освітніх ресурсів

При використанні інтерактивної дошки можливі такі види освітньої діяльності.

Етапи проведення уроку	Можливі варіанти використання колекцій мультимедіа-компонентів для інтерактивних дошок
Формування в учнів мотивації до діяльності з освоєння нового матеріалу, у тому числі постановкою теми та визначення основних цілей і задач	Підбір інтерактивних моделей, анімацій та ілюстрацій. Актуалізація раніше невідомого. Запис теми уроку
Пояснення нового матеріалу	Підбір інтерактивних моделей, анімацій та ілюстрацій
Відтворення знань	Підбір інтерактивних моделей, анімацій та ілюстрацій з матеріалу, що узагальнюється, та систематизація цих знань
Формування вмінь і навичок	Проведення індивідуального тестування з інтерактивними завданнями. Тестування проводиться для всього класу одночасно, при цьому тестові завдання пред'являються протягом деякого часу або при відповіді одного учня. Можливе відкриття коментаря, рішення, відповіді для корекції відповіді та тренування
Активна пізнавальна діяльність учнів	Організація активної пізнавальної діяльності. Робота з інтерактивними моделями
Проблемне викладення навчального матеріалу	Підбір інтерактивних моделей для висунення навчальної гіпотези, формулювання проблеми, пошуку практичного рішення проблеми
Закріплення знань	Організація виступів учнів з використанням колекцій мультимедіа-компонентів
Підбиття підсумків уроку	Запис підсумків уроку. Стимуляція учнів на самоконтроль і самоосвіту

Підготовлено за матеріалами Н. Гомулін

Перед школою поставлена задача підготовки дитини до успішної соціалізації, усвідомленого вибору професії. Проблема професійного росту людини, її успішності є центральною для акмеології, що почала формуватись як самостійна наукова дисципліна в 90-і роки ХХ століття.

АКМЕОЛОГІЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Акмеологічний підхід до змісту освіти, технологій навчання й виховання учнів, управління школою дозволяє перевести школу з режиму функціонування до режиму розвитку, при цьому значно підвищується і якість освіти, тому що в усіх суб'єктів освіти систематизуючими стають пізнавальні мотиви, навчання стає внутрішньою потребою, а творче переосмислення дієвості стає провідним. Необхідність акмеологічного підходу в навчально-виховному й управлінському процесі загальноосвітньої школи очевидна, оскільки суспільство очікує від школи, що її випускники будуть комунікабельними, креативними, самостійно мислячими особистостями, які прагнуть до успіху й уміють самостійно будувати індивідуальну траєкторію розвитку. Акмеологічні прийоми, акме-технології пропонують практичне рішення питання особистісного та професійного успіху. Пошук оптимальних, найбільш ефективних способів, що впливають на якість освіти, в останні роки тільки розширюється. Створюються нові педагогічні технології, актуалізуються вже відомі, оскільки все більш явною стає неспроможність традиційної освітньої системи відповідати новим соціокультурним та економічним умовам.

Складність оцінки діяльності освітньої установи обумовлена специфікою школи. Сучасна школа повинна

давати якісну освіту. Однак у педагогічній літературі поняття «якість освіти» досить неоднозначне. У будь-якому випадку, перед педагогами й адміністрацією школи постає питання вдосконалення навчально-виховного процесу. Акмеологічний підхід дозволяє вирішити цю проблему не тільки ефективно, а й досить оперативно. Якість освіти як універсальна категорія комплексної оцінки діяльності освітньої установи може розглядатись у контексті акмеології, тому найбільш актуальними стають такі питання: перспективи створення акмеологічної школи, ефективність акме-технологій, «акмеологічна культура» як необхідна умова розвитку школи. Ключова ідея розвитку сучасної загальноосвітньої школи — якість освіти, що забезпечується всіма рівнями освітньої системи. Акмеологія істотно змінює акценти у сфері професійної підготовки фахівців, створення й управління навчально-виховним процесом у школі. При акмеологічному підході домінує проблематика розвитку творчих здібностей, особистісних якостей, що сприяють реалізації індивідуальних якостей кожної дитини. Без сумніву, акмеологія значуща для підвищення якості освіти, оскільки відкриваються перспективи створення моделі акмеологічної школи.

Акмеологічний підхід у даний час є одним із прогресивних і перспективних для сучасної школи. «Суть акмеоло-

гічного підходу полягає у здійсненні комплексного дослідження й відновлення цілісності суб'єкта, що проходить ступінь зрілості, коли його індивідуальні, особистісні та суб'єктно-діяльнісні характеристики вивчаються в єдності, в усіх взаємозв'язках та опосередкуваннях, для того щоби сприяти досягненню його вищих рівнів, на які може піднятися кожний», — наголошує А. Деркач.

Актуальні теми «Акмеологія як умова підвищення якості освіти» обумовлена особливим інтересом у педагогіці й методичці до проблеми якості освіти. Пошук оптимальних, найбільш ефективних способів, що впливають на якість освіти, в останні роки тільки розширюється. Створюються нові педагогічні технології, актуалізуються вже відомі, оскільки все більш явною стає неспроможність традиційної освітньої системи відповідати новим соціокультурним та економічним умовам.

Зробимо спробу розглянути проблему якості освіти в контексті акмеології, тому в центрі уваги будуть перспективи створення акмеологічної школи, ефективність акме-технологій, розглядається цілісне поняття «акмеологічна культура». У рамках даної теми можливий розгляд проблеми педагогічного проектування в контексті акмеологічного підходу, формування й розвитку проектного культури учнів, здоров'я учнів як цінності й умови підвищення якості освіти в акмеологічному контексті, організації акмеологічної школи і найбільш цікавих для учителів-предметників і перспективних акме-технологій.

Науковий інтерес до акмеології не слабшає. І акмеологія як принципово нова наука, джерела якої знаходяться в педагогіці та психології, і проблема підвищення якості освіти зараз активно досліджуються. Міждисциплінарний характер акмеології дозволяє шукати нові можливості, у тому числі створення й апробацію моделі акмеологічної школи.

Мета даного дослідження — на конкретному прикладі досвіду управління загальноосвітньою школою показати зв'язок і взаємопроникнення понять «акмеологія» та «якість освіти».

Задачі цієї публікації — узагальнити, систематизувати теоретичні матеріали з даної теми, показати можливості їх використання у практиці загальноосвітньої школи та перспективи подальшого вивчення інших складових поняття «якість освіти», оцінити роботу середньої загальноосвітньої школи з позицій акмеологічного підходу й визначити можливі перспективи

вдосконалення діяльності освітньої установи.

Об'єктом даного дослідження є поняття «акмеологія» та «якість освіти» в їх взаємозв'язку.

Міждисциплінарний характер акмеології дозволяє шукати нові можливості, у тому числі створення й апробацію моделі акмеологічної школи.

Предметом дослідження є проблема розгляду акмеологічного підходу як умови підвищення якості освіти. Методичні та технологічні аспекти, понятійний і методологічний апарат акмеології дозволяють розглядати можливість вивчення та практичного застосування акмеологічного підходу в контексті проблеми «якість освіти».

При написанні матеріалів автори спиралася на теоретичні роботи таких учених-акмеологів, як А. Деркач, В. Зазикін, Н. Кузьміна, В. Максимова й ін., практичні матеріали, апробовані в загальноосвітній школі. Проблеми розгляду акмеології як нової парадиг-

ми освіти присвячені дослідження А. Деркача, А. Бодаєва: «Предметом акмеології в широкому розумінні є об'єктивні й суб'єктивні фактори, що, взаємодіючи один з одним, сприяють або перешкоджають прогресивному розвитку дорослої людини, а також закономірності та механізми, що дозволяють дорослій людині досягати у своєму розвитку вершин, які позначаються терміном «акме». Акмеологія — наука, що виникла на стику природних, суспільних і гуманітарних дисциплін і вивчає закономірності й феномени розвитку людини на сході її зрілості й особливо при досягненні нею найбільш високого рівня в цьому розвитку. До дійсного часу, окрім загальної акмеології, оформилися такі галузі акмеології, як управлінська, педагогічна, військова, спортивна й ін.. Основні аспекти педагогічної акмеології розглянуті в роботі В. Максимова «Акмеологія: нова якість освіти»: «Акмеологія — це наука про якість людини та якість життя. Акмеологія освіти, у свою чергу, досліджує умови досягнення високої якості освітніх систем і розвитку суб'єктів освітнього процесу — вчителів і учнів. Акмеологічний підхід до освіти стає особливо актуальним у зв'язку із загостренням проблеми якості сучасної школи».

Ключова ідея розвитку сучасної загальноосвітньої школи — якість освіти. «Якість шкільної освіти можна визначити як сукупність її властивостей, що обумовлює її пристосованість до реалізації соціальних цілей з формування й розвитку особистості в аспектах її навченості, вихованості, вираз-

ності соціальних, психічних і фізичних властивостей», — наголошує В. Панасюк.

Концептуальні основи акмеологічної школи

Методологічна база акмеології дає можливість для створення акмеологічної школи. Акмеологічна школа — це такий навчальний заклад, у якому створені всі необхідні умови для становлення й розвитку в усіх суб'єктів освіти уявлення про успіх, високі досягнення, необхідні для розвитку особистості й соціуму. В акмеологічній школі дитина розвивається як індивід, особистість, урховуються її індивідуальні особливості, формуються духовні та моральні цінності, розвиваються творчі здібності, уміння соціалізуватися, будувати відносини в колективі та соціумі.

Концептуальні основи акмеологічної школи реалізуються у програмі розвитку школи, у річному плані науково-методичної роботи школи (матеріали з цих документів наводяться нижче).

Концепція програми розвитку школи (модель — «Школа соціального успіху»)

Середня загальноосвітня школа є частиною освітньої системи як району, так і області. У своїй діяльності школа керується статутном і нормативними документами органів управління освіти. Діяльність школи здійснюється на основі неухильного дотримання законних прав та інтересів усіх суб'єктів освітньо-виховного процесу. Школа прагне до максимального врахування й задоволення потреб і схильностей учнів, інтересів їхніх батьків, приділяючи при цьому особливу увагу рішенню питань створення комфортних умов для виховання й навчання дітей, оптимізації діяльності педагогічних працівників.

Реалізація даної програми розвитку припускає створення в освітній установі умов для успішності всіх суб'єктів освітнього процесу. Успіх розглядається як форма самореалізації особистості. Досягнення успіху залежить від рівня самозбереження особистості, уявленнь про самореалізацію, від соціальної зрілості особистості й від усвідомлення соціальної відповідальності (Г. Тульчинський). Соціальний успіх розуміється як таке освітньо-виховне середовище, в якому учні й учителі одержують можливість максимально повно реалізувати наявний у них творчий потенціал, інтелектуальні можливості, що сприяють успішній соціалізації дитини та її адаптації в мін-

ливих соціально-економічних умовах. Батьки, будучи рівноправними суб'єктами освіти та соціальними партнерами школи, мають можливість одержувати інформацію про успіхи своїх дітей і брати активну участь у створенні й коректуванні індивідуальної освітньої траєкторії своїх дітей.

У рамках даної моделі реалізуються ідеї **культури відповідної й акмеологічної школи**. Програма розвитку розроблена з метою створення оптимальних умов для самореалізації, самовиховання й самоосвіти всіх суб'єктів освітньо-виховного процесу, удосконалення практики роботи освітньої установи відповідно до пріоритетних напрямів, позначених у дійсній програмі розвитку.

В акмеологічній школі дитина розвивається як індивід, особистість, урховуються її індивідуальні особливості

Пріоритетними напрямками освітньої політики школи є:

- створення умов для оволодіння учнів культурними цінностями;
- розширення сфери загальних соціально-економічних інтересів учнів;
- формування еколого-валеологічного світогляду сільських школярів;
- формування та розвиток інформаційно-правового простору соціуму.

Робота школи за зазначеними напрямками сприяє **рішенню таких задач:**

- відбір змісту освіти та педагогічних технологій, що розкривають уніям ціннісні життєві орієнтири та сприяють найбільш повній реалізації їх ціннісних і життєвих орієнтацій;
- розширення спектра освітніх послуг, що дозволяють школярам і сільській молоді опанувати культуру самовизначення й самореалізації;
- збереження та зміцнення фізичного та психічного здоров'я школярів у всіх сферах їх діяльності;
- розвиток соціального партнерства,

що сприяє соціалізації особистості сільського школяра;

- відновлення виховної системи школи у зв'язку з новими напрямками в розвитку освітньої установи;
- удосконалення професійної компетентності й загальнокультурного рівня педагогічних працівників;
- створення системи моніторингу якості навчально-виховного процесу у «Школі соціального успіху»;
- виховання конкурентоспроможної особистості сільського школяра, формування конкурентоспроможної особистості всіх учасників освітнього процесу.

«Школа соціального успіху» покликана створювати умови для становлення соціально активної, морально й фізично здорової особистості дитини, зацікавленої в результатах своєї діяльності та здатної досягати поставлених цілей.

Модель «Школи соціального успіху» припускає створення умов для успішної соціалізації особистості, формування конкурентоспроможної особистості, формування економічної культури дитини.

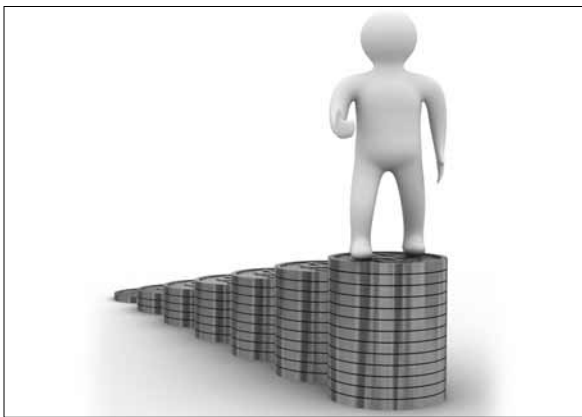
Одним із провідних принципів функціонування школи є принцип культури відповідності. «Соціалізація особистості» розглядається як «сукупність усіх соціальних і психологічних процесів, за допомогою яких індивід засвоює систему знань, норм і цінностей, що дозволяють йому функціонувати як самостійному члену суспільства» (І. Кон).

Конкурентоспроможність — інтегральна характеристика, що включає: високий рівень працездатності; прагнення до якісного кінцевого результату; стресостійкість, здатність переборювати труднощі; творче ставлення до справи; здатність до прийняття відповідальних рішень; комунікабельність, здатність до кооперації, співробітництва, співтворчості; здатність до швидкого освоєння нової справи; здатність до самоосвіти, самореалізації, саморозвитку» (В. Андреев).

«Економічна культура являє собою частину загальної культури суспільства й кожної людини. Економічна культура — поняття, яке включає не тільки відповідний рівень економічної освіченості та вихованості, а й соціально-ціннісне ставлення людини до навколишнього світу, систему ціннісних установок, відповідальність людини за свою діяльність» (В. Бенін).

Передбачуваний строк реалізації програми розвитку 2007—2011 роки.

В. Петрухін

Система виховної роботи сучасної школи надзвичайно багатогранна. Вона покликана вирішувати як загальну задачу виховання всебічно розвиненої особистості, так і частки задачі виховання окремих сторін та якостей особистості учнів.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ

У цьому сенсі говорять про моральну, трудову, фізичну й іншу сторони виховання та організують спеціальну роботу, спрямовану на формування конкретних сторін особистості. Більше того, кожна сторона особистості є складною сукупністю її моральних і волевольних якостей. Тому у школі вирішуються задачі виховання певних якостей особистості: патріотизму й інтернаціоналізму, колективізму й гуманізму, правдивості та чесності, політичної активності та громадського обов'язку, дисциплінованості й діловитості, волі й мужності, сміливості й витривалості тощо.

Звичайно, кожна сторона особистості й будь-яка її якість не можуть виховуватись ізольовано та якимсь одним виховним засобом. Виховання особистості здійснюється всією системою засобів. Виховуючи ту чи іншу сторону особистості, ту чи іншу її якість, неминуче виховують й інші сторони та якості, особистість у цілому. Наприклад, патріотизм виховується й у процесі навчання, і в суспільно корисній праці, в учнівських організаціях, в ігровій, художній, спортивній та всякій іншій

діяльності, у родині, у спілкуванні з іншими людьми. Рішення задачі виховання патріотизму неминуче пов'язано з вихованням інших якостей особистості: громадського обов'язку, колективізму й гуманізму, ставлення до праці, навчання, до будь-якої справи, готовності перекладати труднощі. Цілковито очевидно, що ці якості випливають як необхідні складові елементи патріотизму.

У психологічному плані кожна якість особистості є складною сукупністю моральних переконань, почуттів і звичок, тобто є елементом її свідомості та поведінки. Звичайно, у педагогічно правильно організованому житті й діяльності учнів у школі та поза нею в них не тільки накопичується та закріплюється досвід певної поведінки, а й формується моральна свідомість — виробляються уявлення, поняття, переконання та почуття.

Однак для формування моральної свідомості потрібна ще і спеціальна робота з учнями. У процесі виховання учні повинні опанувати системою наукових моральних переконань, що не можуть складатись стихійно, тільки на основі особистого досвіду. Крім того, і свій особистий досвід моральної поведінки учні не завжди можуть без

допомоги педагога правильно осмислити, тому треба керувати формуванням їхніх переконань.

Керувати формуванням моральної свідомості необхідно ще й тому, що складні моральні переконання не можуть виводитись тільки з особистого досвіду учнів у силу його обмеженості. Складні моральні поняття та категорії можуть виводитись з переробки й усвідомлення всього суспільно-історичного досвіду і є результатом як особистого досвіду, так і оволодіння наукою про мораль. Тому керувати формуванням моральної свідомості — значить і озброювати учнів знаннями етики. Це є і необхідною умовою боротьби із забобонами, обивательськими звичками, пережитками минулого у свідомості та звичках людей.

Оволодіння теорією моралі може проходити в будь-яких формах. Це спеціальні бесіди, лекції, диспути, обговорення книг, зустрічі з передовими людьми і багато чого іншого. Рівень розвитку понять в учнів одного класу коливається від найпримітивнішого (школяр навіть не може виленувати поняття) до високого, теоретичного (школяр знає основні ознаки поняття, їх суцільність, зв'язок з іншими поняттями і те, як воно відомітворюється в конкретних життєвих умовах).

Розуміння суті норм і принципів моралі підводить учнів до моральних суджень, у яких вони оцінюють учинки інших і власні. При цьому відзначається, що спочатку школяр учиться оцінювати поведінку та учинки інших, а не власні (критикує на зборах товаришів, не бачачи за собою тих же недоліків). Тільки у старших класах з розвитком самосвідомості школяр розвивається і правильна самооцінка.

На основі понять, оцінок і суджень формуються моральні переконання. Моральні переконання — це глибока тверда впевненість людини в об'єктивній справедливості й істинності норм моральності та визнання необхідності їх неухильного дотримання. **Моральні переконання в кінцевому рахунку визначають поведінку та учинки людини.** Більше того, переконання лежать в основі прояву волевольних якостей особистості: сміливості й рішучості, мужності й витривалості, наполегливості й терпіння тощо.

Однак знання й розуміння моральних норм, це раз підкреслено, зовсім не свідчення діючого сформованого переконання. Успіх фор-

мування моральних переконань залежить від особистості вчителя. Свідомість учителя, його моральна переконаність і пристрасність, особистий приклад впливають на утвердження моральних переконань учнів. Гідний учитель часто стає ідеалом своїх учнів.

Якщо в учителя слово не розходиться зі справою і учні бачать у його діяльності та поведінці практичне втілення в життя високих принципів моральності, то ці принципи перетворюються у тверді переконання й самих учнів. Твердими переконаннями стають знання, самостійно глибоко продумані, критично опрацьовані, знання, що застосовуються в життєвому досвіді учня повсякденно, завжди і скрізь (у навчанні, праці, розвагах, грі, спорті й ін.). Отже, критерієм справжньої моральної вихованості є єдність переконань і поведінки.

Формування моральної свідомості припускає виховання моральних почуттів. Переконаність завжди має емоційне забарвлення. Моральні почуття — це переживання людиною свого ставлення до дійсності, до людей, до власної поведінки. Моральне почуття виникає тоді, коли людина починає виходити у своїх діях не зі спонукань «своєї волі», а із суспільних вимог.

Звичайно, кожна сторона особистості й будь-яка її якість не можуть виховуватись ізольовано та якимсь одним виховним засобом.

Спонукальну силу моральних почуттів добре знали прогресивні психологи та педагоги минулого. І. Сеченов уважав, що справжній моральний учинок «завжди є результатом морального почуття й моральної звички». Сучасні психологи та педагоги також надають великого значення моральним почуттям, ви-

значаючи їх як стійке ставлення особистості до навколишнього.

Почуття спонукують людину до активної діяльності, вони додають переконанням силу пристрасності та стійкості. Психологія розрізняє прості почуття як тимчасові стани людини і складні суспільні, морально-політичні почуття, об'єктом яких є суспільство, держава, колектив. Це почуття патріотизму й інтернаціоналізму, гуманізму, товарищескості та колективізму, обов'язку й відповідальності.

Важливе значення у вихованні почуттів має проблема моральної спрямованості таких простих почуттів, як, наприклад, задоволення, радість, обурення, сором та ін. Задоволення від учинку, потрібного колективу, радість від утілення творчого задуму, почуття каяття й сорому за погану поведінку — усі ці переживання включаються в моральний досвід школяра, збагачують його й повинні бути предметом турботи вчителя, вихователя. Так, у підлітка сильно розвинене почуття сорому, підліток прагне діяти самостійно, усяляко показати незалежність своїх суджень, але в дійсності він дуже чуйний до думки оточуючих його людей, особливо своїх товаришів. Важливо враховувати, чому він боїться. Підліток, боячись осуду товаришів, боїться часом хорошого: прояв ніжності до матері, доброти до оточуючих, а поганого, наприклад, брутальності до старших, може не боїтись, уважаючи, що товариші побачать у цьому прояв дорослості.

Моральна спрямованість цього почуття дітей пов'язана з вихованням громадської думки та традицій у дитячому колективі, із впливом особистого прикладу батьків і вихователів. Моральний учинок чи дія, в якій проявляється ставлення дитини до навколишнього світу, насамперед треба викликати. Із системи моральних учинків складається система моральної поведінки учнів. Саме тут і потрібна найбільш трудомістка виховна робота, спрямована на створення відповідних умов та організацію життя й діяльності дітей. Тут особливо гостро постає проблема педагогічної майстерності, здатної використовувати все багатство засобів, що викликають і стимулюють таке веління.

Однак самі по собі учинки ще не характеризують моральну вихованість. Іх спонукальні сили та мотиви можуть бути діаметрально протилежними за своїм характером учин-

кам і діям, добре навчання може бути результатом кар'єристських устремління, корисні справи для колективу можуть відбуватися заради задоволення марнославства й навіть особистої вигоди, з розрахунку й т. п.

До простих моральних звичок відносяться потреба та здатність до здійснення нескладних моральних учинків, в основі яких лежать елементарні правила співснування, правила культури поведінки, норми встановленої дисципліни й навички їх виконання. До складних моральних звичок відносяться потреба й постійна готовність до виконання певної діяльності, заняття якою в силу її суспільної й особистої значущості стало необхідністю для людини. Наприклад, звичка займатися улюбленою справою, звичка берегти суспільні й особисті надбання тощо. В основі складних звичок лежить глибоке усвідомлення громадського обов'язку й особистої відповідальності перед народом, суспільством.

Ми вважаємо головною задачею морального виховання необхідних відносин і закріплення їх у звичних формах поведінки. Якби ми все робили тільки на основі постійного обдумування, то це було б занадто великим навантаженням на свідомість. Практика часто вимагає від людини швидкого здійснення дії чи вчинку без попереднього роздумування й зважування, як треба зробити і чому так, а не інакше, і людина може бути здатна все так робити, якщо все це вже закріплено в її звичках як особлива форма її поведінки.

Багато недоліків і помилок у виховній роботі виникають від ігнорування вікових та індивідуальних особливостей.

Формування переконань, почуттів і звичок є єдиним, цілісним процесом виховання моральної свідомості та поведінки учнів. Виховна робота, як і освітня, проводиться на основі певних принципів, що випливають з її суті. Ними є такі вихідні положення, в яких виражені вимоги до змісту, організації та методів виховної роботи.

Ці принципи, як і дидактичні, є узагальненням уже сформованих і перевірених педагогічною практикою вимог до виховання, запропонованих суспільством. Вони випливають із самої суті виховання. Маючи загальну з дидактичними принципами методологічну основу та збігаючись із ними в ідейному сенсі й кінцевому цільовому призначенні,

принципи виховної роботи в той же час відрізняються від перших тим, що виражають своєрідність і специфіку особливої сфери педагогічної роботи.

Педагогу насамперед важливо знати особливості формування колективних відносин, зв'язків учнів у молодшому, середньому та старшому віці й розглядати формування цих відносин у єдності з розвитком колективу учнів. Педагог ніколи не повинен розглядати учня як якусь відособлену ним навчальну одиницю, а завжди уявляти його в єдності й у взаємодії з колективом, із середовищем. При цьому і колектив не повинен розглядатися педагогом як сума знеособлених індивідумів. Він покликаний бачити в колективі живих, конкретних учнів із властивою кожному з них індивідуальною своєрідністю, бачити в колективі цілеспрямовану й організовану систему зв'язків і відносин особистостей, що розвиваються. Вивчаючи розвиток особистості школяра в його зв'язках і взаєминах із суспільством і колективом, вихователь використовує у своїй роботі дані про формування інтересів і потреб школярів різного віку, їхніх можливостей і здібностей, прагнень та ідеалів, їхнього морального досвіду й морального вигляду в цілому. Він спирається на дані про темперамент школяра, особливості й тип його нервової діяльності, типові й індивідуальні риси характеру, розвиток його самосвідомості. З огляду на все це, вихователь планує індивідуальну роботу й індивідуальний підхід до учнів.

Багато недоліків і помилок у виховній роботі виникають від ігнорування вікових та індивідуальних особливостей. Так, наприклад, і зараз ми зіштовхуємося з фактами, коли в моральній освіті учням молодших віків дається матеріал, недоступний для їхнього сприйняття як за змістом, так і за формою. Бувало, також випадки, коли педагоги та батьки обходяться з учнями середніх і навіть старших класів так само, як з молодшими школярами, цілком ігноруючи властиві цьому віку прагнення до самостійності, розвиток самосвідомості, одним словом, ті зрушення та зміни, що відбулися у розвитку особистості учня.

Зневага до цих особливостей і відсутність їх умілого й тактовного використання нерідко є причиною багатьох конфліктів між дорослими й учнями.

І. Мідхатов

Головна відмінність радикальних змін у суспільстві — зміна ставлення до людини. Це виражається у визнанні прав людини та створенні максимальних умов для її розвитку й самореалізації.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ УРОКУ

Гуманізація, гуманітаризація й інформатизація освіти відносяться до глобальних проблем сучасності. Вони визначають певний зміст, суть і мету нової парадигми — соціально-особистісної освіти. Принципова відмінність концепції сучасної парадигми освіти складається насамперед у тому, що освіта розглядається як діяльність, мета якої — розвиток особистості. Отже, в основі навчально-виховного процесу лежить не абстрактне соціальне замовлення, а програма розвитку особистості дитини. Особистість дитини повинна бути здоровою і фізично, й морально, й емоційно.

Суспільство і школа прагнуть до гуманізації. На передній план виходять цінності свободи, ненасильства, терпимості, емпатії, створення людини без руйнування її здоров'я. Однак існує безліч проблем у розвитку й навчанні дитини, що, окрім інших причин, свідчать також про низький рівень гуманітарної (психологічної, моральної, валеологічної) культури суб'єктів педагогічної взаємодії:

- ослаблення життєвих сил, ріст кількості нервово-психічних і соматичних захворювань;
- зниження генетичного потенціалу як наслідок нездорового способу життя;
- слабка соціалізація особистості, що виражається в агресивності (невмотивована жорстокість, насильство, суїцид, жорстоке ставлення до дитини);
- нетерпиме ставлення до «інших» за етнічними ознаками, політичним орієнтаціям тощо;

- неблагополуччя сімейних стосунків, відмовлення від виконання батьківських функцій;
- почуття безпорадності, залежності, безвихідності, що виникає в результаті індивідуалізму в поведінці людей, особливо в маргінальній частині населення, й ін.

Таким чином, сьогодні стає особливо актуальною проблема підвищення психологічної культури в освітньому процесі.

Навчити дитину гідній поведінці може тільки вчитель, для якого гідна поведінка є стилем життя. Поважати достоїнство учня здатний тільки той учитель, який усвідомлює значущість своєї праці, бачить повагу до цієї праці та повагу до себе як до особистості. Особистісний ріст, саморозвиток, орієнтованість на особистість та індивідуальність як учня, так і вчителя — ось що визначає гуманістичну спрямованість освіти. Якщо придивитися до нашого суспільства, то доведеться визнати, що в переважній більшості його представляють люди малоініціативні, які остерігаються висловлювати свою думку навіть у тих питаннях, у яких вони є фахівцями. Ці люди живуть за принципом: «Я — людина маленька, на початку видіння, як скажуть, так і зробимо». Звичайно, далеко не всі члени нашого суспільства мають таку рабську філософію, але їх більшість. Саме вони роблять «погоду» в державі.

А звідкіль ж беруться ці «маленькі люди»? Батьки не обтяжують себе обговоренням зі своїми дітьми тих чи інших проблем, поважним ставленням до думки своїх дітей, роз'ясненням

змісту своїх вимог. У дитячому садку дошкільник повинен беззаперечно слухатись вихователю — такі правила. Найважливішу роль у вихованні особистості відіграє атмосфера у школі, де фактично формується характер дорослої людини. У школі багато факторів впливає на формування особистості учня, і головні з них — форма проведення занять, шкільне оцінювання. Майже всі уроки у школі проходять за схемою: учитель **пояснює** нову тему, **задає** домашнє завдання (**вивчити** певний параграф тощо), а на наступному уроці викликає тих чи інших учнів до дошки, і вони **відповідають**.

Тут ми використовуємо звичайну шкільну лексику, але давайте задумаємось у зміст виділених слів. У них відтінки неповаги до учня, до його розумових здібностей. Чому вчитель пояснює те, що написано в підручнику? Можливо, підручник поганий? Ні, якщо підручник був поганий, його не випустили б. Тоді замисляється інший варіант: учень занадто тупий, щоб розуміти те, що написано в підручнику, і розумний учитель змушений це пояснювати. Учителю здає, що хоче та скільки хоче. Він розпоряджається. Він пан, він може покарати за неслухняність. А учень? Він зобов'язаний підкоритись волі свого пана, вивчити те, що йому задали. Ніхто не питає в учня, чи хочеться йому вивчати те, що йому задали, чи цікаво це йому. Найчастіше він не розуміє, яку вигоду йому принесе це вивчення крім хорошої, а не поганої оцінки в журналі. Головна мета — оцінка: чим вище, тим краще.

А знайома всім картина — учень із невпевненістю чи погано вивченим уроком біля дошки, поставлений перед класом на осміяння! Можуть сказати: «Не таке вже

це й осміяння. Усі до цього давно вже звикли». Так, звикли, тільки це і є чи не найстрашніше лихо! Учні з перших класів звикають до ганьби, розуміють, що з їхнім достоїнством ніхто обходиться пристойно не збирається, що можна не звертати уваги на достоїнство інших, тобто мова йде про формування самооцінки. Усі ці загади вище й багато не названих проблем змушують нас замислитись про психологічні аспекти уроку. Назвемо тільки деякі з них.

Вплив стилю педагогічного спілкування вчителя на уроці на успішність навчання дітей у цілому, на успішність уроку зокрема. Як показують результати досліджень, стиль педагогічного спілкування вчителів на уроці впливає на навчальні результати та розумовий розвиток учнів, на соматичне та психічне здоров'я дітей.

Виховання особистості на уроці, особистості з адекватною самооцінкою, особистості творчої, ініціативної, самостійної. Психологічний аспект уроку включає розвиток та врахування якостей особистості на уроці (здібності, темперамент, характер, волю, якості, емоції, мотивація, соціальні установки тощо), врахування особистих особливостей (темперамент тощо), комплексне врахування психологічних типів (аудіал, візуал, кінестетик) — усе це відіграє величезну роль в оптимізації навчального процесу.

Розвиток пізнавальних процесів дитини на уроці: сприйняття, уваги, пам'яті, уваги, мислення, мови тощо. Педагогу необхідно пам'ятати, що існують найбільш чутливі вікові періоди для розвитку того чи іншого пізнавального процесу.

Особистісні якості вчителя, роль, значення особистості вчителя в навчанні.

У практиці багатьох шкіл бували випадки, коли освоєння нової ідеї, пов'язаної з невеликими перетвореннями, що не впливають на життя всієї школи, давало набагато більший ефект, ніж очікувалося, якщо цю роботу проводив педагог-майстер. А бувало й так, що якраз, багатобачною ідея гинула в руках неопитних педагогів. Значення, роль особистості вчителя в успішності уроку, у взаємодії на уроці особливо актуальні в даний час, коли навчання стало досить різноманітним, коли впроваджуються нові системи навчання. На думку О. Хомерікі, М. Поташника, кожний новий педагогічний засіб має дві сторони: технологічну, пов'язану зі специфікою його використання, й особистісну, що дозволяє вчителю шляхом прояву своїх індивідуальних якостей (професійної підготовки, комунікабельності, емоційності, чаровності тощо) впливати на ефективність його освоєння. Тому, розглядаючи все нове, впроваджуючи нове у практику уроку, нові форми уроку, варто враховувати, якою мірою особистісні характеристики творців і послідовників впливають на його результати. Саме про це пише Ш. Амонашвілі у вступній статті до збірника педагогічних праць Л. Занкова, розповідаючи про впровадження системи розвивального навчання Л. Занкова в масову школу: «...були взяті на оброблення зовнішні форми й відкинуто головне — сама нова дидактична система з її програмами, підручниками, принципами та методами, системою перепідготовки вчителів».

Якщо мова йде про психологічні аспекти уроку, то це: психоемоційна релаксація на уроці, її місце в уроці, форма, тривалість з врахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів класу; врахування відповідей психофізіологічних, вікових психологічних особливостей форми проведення уроку, вибір дидактичних методів, прийомів, засобів на уроці; розвиток навчальної мотивації на уроці (мотив — потреба — діяльність); культура ввічання, приміщення, культура внутрішньої та зовнішньої як учителя, так і учня; емоційні аспекти навчального процесу на уроці: уміня вчителів трансформувати емоції в інтелектуальне, що є одним з головних принципів розвитку ініціативної та творчої особистості.

Отже, школі потрібний значущий, психологічно грамотний учитель. Для встановлення та підтримки оптимальної міжособистісної взаємодії, організації свого спілкування з оточуючими, у нашому випадку з учнями, колегами, необхідно володіти певною системою знань і вмінь, що прийнято називати «соціально-психологічна або комунікативна компетентність».

Г. Ядагасва

ГРУПОВЕ СПІЛКУВАННЯ ПІДЛІТКІВ

У підлітковому віці ставлення школярів до навчальної діяльності зазнає серйозних змін. Перш за все знижується їх навчально-пізнавальна мотивація. Придбання знань вже не підтверджується безпосереднім інтересом підлітків до навчання, як це було в початковій школі, і навчання нерідко перетворюється в нудний, обтяжливий обов'язок.

Д ля того щоби підліток ставився до навчання більш усвідомлено, знання, які він одержує у школі, повинні мати для нього особливе значення. На жаль, навчання для багатьох школярів, навіть старших і випускних класів, є не особисто значущою метою, а нудним обов'язком, якого хочеться якнайшвидше позбутись. Ми спостерігаємо негативну емоційну сферу, яка тягне за собою певні порушення психічного здоров'я. У результаті учні, які багато вчаться, більшою мірою підлітки, стаються до навчальної діяльності формально, не прагнуть високих результатів, не реалізують свій потенціал.

Допомогти підліткам перестати бути пасивними споживачами освітніх послуг, стати активними свідомими учнями, ставитися до навчальної діяльності як до дуже значущої може **психологічний супровід формування, розвитку, самовдосконалення, самовиховання особистості**, готової жити в новому тисячолітті.

Особистість, яка формується, — це не просто об'єкт яких-небудь дій, а активний суб'єкт саморозвитку. І особливо важко розв'язується це питання в підлітковому віці, коли коло спілкування розширюється, іде пошук нового, пошук самого себе.

Підлітки значну частину часу проводять у спілкуванні з однолітками. Відомий психолог Л. Божович відзначає, що якщо в молодшому шкільному віці основою для об'єднання дітей є спільна діяльність, то в підлітків, навпаки, привабливістю занять та інтереси визначаються в основному можливістю широкого спілкування з однолітками. Саме в такому середовищі закладаються та формуються основи того ставлення до життя та інших людей, які згодом будуть визначати обличчя світу.

Закритість і монолітність нашої шкільної освіти, де учню відводиться тільки пасивна роль, а активність, як і раніше, у руках педагогів, призводить до загострення та наростання конфліктних і стресових ситуацій, невміння взаємодіяти з оточуючими, зниження мотивації до навчання. А впровадження нових технологій, орієнтованих на особу, на ненасильницьку взаємодію, на розвиток пізнавальної ак-

тивності, комунікативності, самостійності, ініціативи, безпосередню дію на розвитку етичної самосвідомості, творчої активності підлітків.

Особистість, яка формується, — це не просто об'єкт яких-небудь дій, а активний суб'єкт саморозвитку.

пмагають уникнути конфліктів. А управління конфліктами, як нам відомо, це запорука успішного психічного й фізичного здоров'я.

У школах педагоги не врегульовану групову мову кваліфікують як «галас» і прагнуть негайно усунути всілякого роду прояви стихійної мови. Масовий, груповий характер — це основна межа групової мови. Можна сказати, що групова мова є пологім-розмовою між кількома особами, при якому, проте, усі співбесідники чують і розуміють один одного.

Поалог — це не випадковий обмін репліками. У ньому відбувається реалізація внутрішнього світу кожного його учасника через процеси говоріння-слухання та невербальної поведінки. Групове спілкування можна розглядати як системний процес, що має, принаймні, два рівні організації: індивідуальний поведінки й міжіндивідуальної взаємодії, де надзвичайно своєрідно та глибоко поєднуються індивідуальне начало з колективним.

Самосвідомість (ставлення до своєї поведінки, відчуттів і думок як до чогось зовнішнього) виникає не раніше певного віку, приблизно до 13—15-ти років. У цьому віці має сенс говорити дитині, що її характер та особистість (її «я») — це одне й те ж. Через спілкування з однолітками, самопізнання підліток починає усвідомлювати, що немає поганих і добрих характерів. Є люди, які вміють використовувати свій характер у своїх цілях, і є такі, які не хочуть знати себе й боятись себе, залишаючись невдахи. Слід прийняти свій характер, подоритися з ним і ставитися до нього як до інструменту спілкування зі світом.

Підліток у спілкуванні набуває досвід комунікативності організаційських здібностей. Він стає все більш упевненим у собі, успішним. І тоді в нього знижується тривожність, з'являються відчуття комфортності, позитивні емоції. Іде активне соціальне становлення підлітка, міняється характер взаємостосунків між учнями, з'являється доброзичливість, дружелюбність. Ці ефекти призводять до формування фізично й духовно здорової особистості, здатної в подальшому вдосконалюватись і розвиватись.

В. Христофорова

ДУХОВНІСТЬ У ТВОРАХ МИСТЕЦТВА

Урок музики на тему «Ave Maria!»

Мета: розкрити образ матері через живописний образ Мадонни.

Завдання

Навчальні: знайомство з живописом Рафаеля Санті, картинною «Сікстинська мадонна», молитвою «Божий Матері», образами матері у різних творах мистецтва, повторення нотної грамоти.

Розвивальні: розвиток образного сприймання музики та живопису; розвиток вокально-хорових навичок, розвиток навичок читання нотних записів, уміння аналізувати своє та чуже вокально-хорове виконання.

Виховні: виховання естетичних смаків через один з найпрекрасніших образів мистецтва — образ Богоматері; виховання любові й поваги до рідної матері.

Наочні посібники: репродукції картин «Сікстинська мадонна» Рафаеля Санті, оформлені тема й епіграф до уроку, текст вірша А. Пушкіна, біографія Ф. Шуберта, нотні картки, кросворд, підручник «Музичне мистецтво», молитва «Божий Матері», портрети композиторів, ноты Ф. Шуберта «Ave Maria».

Хід уроку

1. Організація класу до уроку

Вхід до класу під мелодію Ф. Шуберта «Ave Maria».

Музичне привітання

Добрий день вам, добрий день
В світі музики, фантазії, пісень!
Добрим будь, щирим будь!
І з мистецтвом у дивну путь!

2. Повідомлення теми та мети уроку

Учитель. Подивимось на картини, репродукції, які висять на дошці та знаходяться у ваших підручниках. Ви, напевно, подумки ще чуєте ту музику, під яку заходили до класу.... Як ви гадаєте, хто є головним образом картин?

Учні. Матір із немовлям, Свята Марія з Ісусом, Мадонна, Богоматір...

Учитель. Так, усі безумовно праві. Це образ матері, який у творах образотворчого мистецтва ми можемо зустріти під

назвою Мадонна, Богоматір, Свята Марія. Наш урок сьогодні буде присвячений цьому образу, оспіваному в мистецтві. Композитори та музиканти, звертаючись до Божої Матері, величю промовляли «Ave Maria».

Сьогодні спробуємо стати творцями цього образу. І ви побачите, що образ найдорожчої у світі людини може створити кожний із нас.

3. Бесіда про молитву «Божий Матері», живописця Рафаеля Санті та його картину «Сікстинська Мадонна»

Учитель. Звідки ж з'явилися ці слова «Ave Maria»? («Ave Maria» у перекладі з латини означає «Радуйся, Маріє»). Цими словами вітав Діву Марію архангел Гавриїл, який був посланий Богом у місто Назарет сповістити Марію про народження Ісуса Христа. У православній літургії звернення до Марії має такий зміст: «Богородице Діво, радуйся».

О, Пречистая Владычице Богородице,
Царице небеси и земли, высшая ангел и архангел
И всея твари честнейшая, чистая Дево Марие,
Мирю Благая помощнице, и всем людям утверждение,
И во всяких нуждах избавление!
Ты еси заступница и предстательница
Наша, ты еси обидимым зашищеница,
Скорбящим радование, сирым прибежище,
вдовам хранительница, девам слава,
плачущим веселие, больным посещение,
немощным исцеление, грешным спасение.
Помилуй нас, Мати Божия,
И прошение наше исполни, вся бы суть
Возможна ходатайству Твоему:
Яко Тебе слава подобает ныне и присно
И во веки веков. Аминь.

Учитель. Як ви гадаєте, про що розповідається в цій молитві?

Зверніть увагу на автопортрет Рафаеля Санті (1483—1520) — великого митця, живописця Відродження та його картину «Сікстинська Мадонна».

Сучасники називали Рафаеля «Божественним Санті». Як ви гадаєте, чому?

Санті прожив коротке життя — усього 37 років, але дуже творчо, натхненно та щасливо. Відомий автопортрет художника був написаний у 1506 р., коли Рафаєлю було 23 роки. В його обличчі можна розгледіти душевну рівновагу та рішучість. Його «Сікстинська Мадонна» по праву визнана вершиною творіння великого живописця. Вдивляючись у картину, ми можемо бачити зліва — враженого видінням Святого Сікста, який разом зі святою Варварою — посередники між мадонною та глядачем. Мадонна сходить з небес, на парпет спираються чудесні янголи. Рафаель зупинив вічний рух матері, яка віддає в жертву свого сина в ім'я майбутнього — символ красоти та жертви материнської любові. Ця видатна картина отримала назву за ім'ям монастиря, для якого був написаний цей алтарний образ.

Як ви гадаєте, чи можна картину, створену в XVI столітті, уважати сучасною?

Вдивляючись у картину, спробуємо уявити почуття, які охоплювали її автора під час створення образу Богоматері, а також уявити музику, яка могла б так само натхненно відтворити цей образ.

4. Творче завдання. Гра-кросворд «Відагай прізвище композитора»

Учитель. Я пропоную вашій увазі розв'язати кросворд, створений на базі прізвищ композиторів, яких ми вивчали впродовж цього року, і ви дізнаєтесь, хто ж написав музику до великої молитви. За кожну вірну відповідь усі будуть отримувати нотки, які під кінець уроки перетворяться на ваші оцінки-бали.

Кросворд

Запитання до кросворду:

- 1) Автопортрет великого українського поета, художника, який написав славетну книгу «Кобзар». На слова цього поета пісня «Думи мої, думи мої?» (Шевченко.)
- 2) Як звали видатного італійського композитора Верді? (Джузеппе.)
- 3) Прізвище видатного російського композитора, його музична творчість здебільшого пов'язані з народними сказаннями, розповідають про героїчні подвиги народу. Твори «Князь Ігор», «Богатирська симфонія». (Борогін.)
- 4) Назвіть прізвище геніального німецького композитора-класика, який прожив нелегке життя. Найпопулярніший твір «Місячна соната»? (Бетховен.)
- 5) Видатний норвезький композитор. Із сюїти «Пер Гюнт» ми слухали «Ранок». (Грір.)
- 6) Прізвище видатного російського композитора. Він написав балети «Жар-птиця», «Весна священная». (Стравінський.)

Отже, ви знаєте, що музику до образу Мадонни написав видатний австрійський композитор Франц Шуберт. Ця музика наповнена великою внутрішньою силою, це гімн жіночій доброті та благородству.

Якою постає у вашій уяві ця музика?
Чи може вона бути яскравою, жвавою, танцювальною чи рішучим маршем?

Давайте її послухаємо. Під час прослуховування поділіться теплом ваших сердець із нашими гостями та подайте свої маленькі серця.

5. Слухання музики «Ave Maria» Ф. Шуберта
Учитель. Перш ніж ви прослухаєте музику Шуберта, я хочу прочитати вірш А. Пушкіна «Мадонна».

Не множеством картин старинных мастеров
Украсить я всегда хотел свою обитель,
Чтоб суверено им дивился посетитель,
Внимая важному суждению знатоков.
В простом углу моем, средь медленных трудов,
Одной картины я желал быть вечно зритель,
Одной: чтоб на меня с холста, как с облаков,
Пречистая и наш божественный спаситель —
Она с величием, он с разумом в очах —
Взирали, кроткие, во славе и в лучах,
Одни, без ангелов, под пальмою Сиона.
Исполнились мои желания. Творец
Тебя мне ниспослал, мое Мадонна,
Чистейшей прелести чистейший образец.

Учитель. Подніміть на дошку та пригадайте, як збігаються засоби виразності за своїм значенням у музиці й живописних творах.

Музична форма	Композиція малюнка
Голосна й тиха динаміка	Передній і задній план
Мажорний і мінольний лади	Світлий і похмурий колорит
Музичний тембр	Холодні й теплі кольори

Учитель. Якими засобами музичної виразності відображено образ Марії?
Яка роль супроводу в цьому творі?
Чи може він бути іншим, важким, акордовим?

5. Ознайомлення з біографією Ф. Шуберта

Учитель. Я хочу запропонувати вам ознайомитися з біографією композитора.

Учитель роздає текст із біографією.

Текст

ШУБЕРТ (Schubert) Франц (1797—1828) — австрійський композитор.

Народився в сім'ї шкільного вчителя. У 1808—1812 співав у Віденській придворній церкві.

П'ятирічне перебування там дало Шуберту основи загальної та музичної освіти.

З 1814 року — помічник батька у школі на посаді вчителя. Важко попрацювавши у школі три роки, він залишив її, і це призвело його до розриву з батьком, який був проти того, щоб син займався тільки музикою, бо професія музиканта в той час не забезпечувала ні залежного становища в суспільстві, ні матеріального добробуту.

У 16–17 років Шуберт написав першу симфонію і такі чудові пісні, як «Гретхен за прайкої» на слова Й. В. Гюте, 1814, «Лісовий цар».

Крім матеріальних нестатків, композитора пригнічувало його становище в суспільстві: музика його не була відома, його творчість не захожувалась. Писав музику Шуберт дуже швидко, але за його життя майже нічого з його творів не друкувалось. Більшість творів композитора залишилися у рукописах і були виявлені через багато років після його смерті. Шуберт написав дев'ять симфоній. Один з найпопулярніших і найулюбленіших симфонічних творів «Незакінчена симфонія» був знайдений тільки через 37 років після смерті Шуберта.

Шуберт — найвидатніший представник романтизму і творець таких жанрів, як романтична симфонія, фортепіанна мініатюра, лірико-романтична пісня (романс), програнно-сюжетний вокальний цикл.

Центральне місце у творчості композитора займають пісні, яких він написав понад 600. Шуберт високо підніс значення пісні. З великим теплом і проникливістю Шуберт розкриває перед нами внутрішній світ людини з її почуттями радості, смутку, любові. За словами Б. Асаф'єва, Шуберт висловлював «радість і скорби життя» так, «як як чують і хотіли б передати більшість людей».

«Аве Марія» — один з найкращих вокальних творів видатного композитора.

Це надзвичайно світлий, ліричний і піднесений гімн на честь Діви Марії — жінки-матері, яка дарує нове життя. Композитор вклав у твір таку ширість, сердечність і любов, що «Аве Марія» хвилює людей і тепер, майже через 200 років після написання. Музика цього твору наче священна ікона.

Останні місяці життя композитор тяжко хворів. Поховали його у Відні на міському кладовищі поруч із Бетховеном. На його могилі встановлено пам'ятник зі скорботним написом: «Смерть поховала тут багатий скарб, але ще багатші надії».

Творчість Шуберта надала велике значення розвитку музичної культури XIX століття.

Учитель. А зараз перевіримо, як ви засвоїли життєвий шлях композитора.

- Учитель ставить запитання до тексту.**
1. В якій сім'ї народився Ф. Шуберт?
 2. Скільки було років Ф. Шуберту, коли він почав працювати?
 3. Скільки років прожив композитор?
 4. Скільки симфоній написав композитор?
 5. В якому жанрі Ф. Шуберт склав понад 600 творів?
 6. Які слова були написані на могилі композитора?
- Ми всі добре попрацювали і зараз проведемо фізкультхвилинку.

6. Фізкультхвилинка

На раз: піднятися, підтягнутися.
На два: зігнувшись, розігнутися.
На три: зробити три хлопки
І головою три кивки.
А на чотири: руки ширше,
На п'ять: на ніжках пострибати,
На шість: на присядки присісти,
На сім за парту тихо сісти.

7. Робота в парах за картками

Учитель. Зараз я роздам вам карти з музичним прикладом пісеньки, а ви повинні поділити її на такти та проспівати.

Роздати дітям картки без розмітки тактів.

Женчикок-бренчикок вилітає,
Високо ніженьку підіймає.
Як бито, набито, ніженьку пробито.
В зеленім лугу бери собі другу!

8. Розспівування. Робота над вокально-хоровими вправами та постівками. Співання пісні Ю. Чичикова «Мама»

ДО — патшина в'є гніздо,
РЕ — диточок береже,
МІ — у нашому дворі
ФА — радіє дівчора.
СОЛЬ — співає дівчора,
ЛЯ — співає вся земля.
СІ — співаємо усі,
Щоби знов співати «ДО».
До, ре, мі, фа, соль, ля, сі, до.
До, сі, ля, соль, фа, мі, ре, до.

Сім нот чути звідусіль,
Сім нот, знають їх усі,
До, ре, мі, фа, соль, ля, сі!
Сім нот — пісня і танок.
Сім нот стануть у рядок,
Сім нот, сім нот —
ре, мі, фа, соль, ля, сі, до!

Учитель. Покличемо маму цією піснею, і співаючи, нехай кожний із вас згадає свою неньку!

9. Висновки

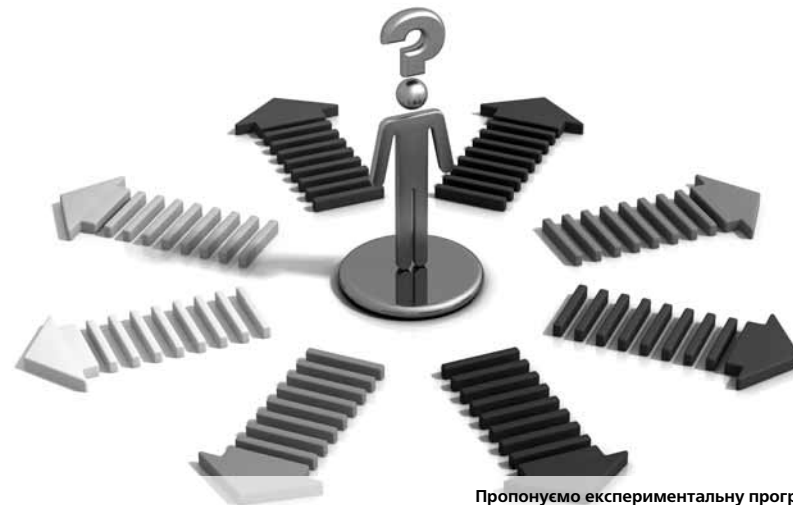
Учитель. Про що б не складали люди казки — літературні, поетичні, музичні, живописні — найкращім образом у них залишились образ Матері, Мадонни, Марії! Я хочу, щоб кожний з вас не забував про своїх. І закінчимо наш урок епіграфом. Давайте прочитаємо його всі разом:

Мадонно-Мамо, я тобі
Вклоняюся за любов'ю до землі,
Твою усмішку та ім'я
У серці збережу на все життя!

10. Домашнє завдання

Треба створити незвичайний альбом, який буде наповнений образом матері. Назвати його можна «Аве Марія». Він, мабуть, окрім фотографій і малюнків рідної неньки, буде містити щось незвичайне й найтоповіше — наші вдячні слова та найщиріші почуття.

І. Вірченко

Пропонуємо експериментальну програму, яка пройшла апробацію на практиці та має позитивні надбання.

СИСТЕМНЕ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Цілі програми:

1. Розробити параметричні та технологічні методи моніторингу якості профільної підготовки учнів.
2. Створити умови для забезпечення якісної профільної підготовки учнів, зорієнтованої на нові стандарти, фундаментальність знань і компетентнісний підхід у навчанні.
3. Розширити можливості соціалізації учнів. Забезпечити наступність між загальною та професійною освітою.
4. Забезпечити розвиток рефлексивних здібностей учнів.

Об'єкт експериментального дослідження
Освітній процес, що реалізує програми профільного навчання.

Предмет дослідження

Забезпечення якості профільного навчання учнів.

Задачі дослідження

1. Визначити сукупність умов для забезпечення якості профільного навчання школярів.
2. Визначити основні напрями та фактори покращення якості профільного навчання школярів.

3. Визначити перелік критеріїв і показників якості профільного навчання.

Гіпотеза дослідження

Реалізація адаптованих технологій управління якістю профільного навчання з використанням можливостей школи для задоволення освітніх потреб учнів.

Методи дослідження:

- аналіз літератури з проблеми дослідження та практичного досвіду в даному напрямі;
- педагогічне спостереження;
- опитування;
- експертні оцінки;
- моделювання;
- соціологічні;
- тестування;
- діагностика в ході експерименту;
- моніторинг;
- аналіз проміжних і кінцевих результатів.

Етапи дослідження

1 Підготовчий етап

- А) На даному етапі аналізуються всі документи державних інституцій, Міністерства освіти і науки, головного управління освіти і науки, література з проблеми профільного навчання.

- Б) Складається список педагогів для підвищення кваліфікації з проблеми організації та введення профільного навчання.

- В) Розробляється та затверджується програма експериментального дослідження.

2. Проектувальний етап

- А) Проектується модель побудови змісту й організації профільного навчання у школі. Варіанти побудови змісту й організації профільного навчання.

- Б) Виявляється залежність якості профільного навчання від різних організаційно-педагогічних умов.

- В) Визначається сукупність критеріїв і показників якості профільного навчання.

- Г) Конкретизуються задачі створення необхідного організаційного й навчально-методичного, психолого-педагогічного, соціально-педагогічного забезпечення.

3. Реалізаційний етап

На даному етапі починається реалізація плану проведення заходів. При цьому створюються відсутні компоненти інформаційного, організаційного й навчально-методичного забезпечення, психолого-педагогічного підтримки учнів.

4. Проміжний етап

Здійснюється проміжний контроль

якості профільного навчання (відповідно до прийнятих критеріїв і показників).

5. Заключний етап

На цьому етапі проводяться збір, аналіз і систематизація отриманих у ході ек-

перименту даних. Визначаються підсумкові результати, основні напрями й умови покращення якості профільного навчання.

Практична значущість експериментального дослідження

Розробка кваліметричних матеріалів із забезпечення якості профільного навчання школярів.

Напрями	Реалізаційні заходи	Відповідальні й учасники	Строки	Очікувані результати
1. Інформаційний	Вивчити чинні нормативні та правові документи, рекомендації тощо	Творча група, заступник директора з НВР	Березень—травень	Створення бази даних з організації якості профільного навчання
	Використання сайту школи для забезпечення відкритості інформації про якість	Учитель інформатики	2007—2008	Спідкування з іншими учасниками, які беруть участь в експерименті
	Створення творчої групи з проведення експерименту	Заступник директора з НВР	Березень—квітень 2006	Робота з експерименту
2. Організаційний	Разом з ГУОН, ОБЛППО проведення процедур оцінки якості елективних курсів із профільної підготовки	Заступники директора з НВР, керівники МО	Травень 2007	Затвердження якісних програм елективних курсів із профільної підготовки
	Організація та проведення семінарів, практикумів із проблеми системного управління якістю профільного навчання	Заступник директора з НВР	2007—2008	Підвищення рівня компетентності учасників експерименту
	Організація умов для якісного проведення підсумкової атестації учнів на базовому та профільному рівні	Заступники директора з НВР	Січень—лютий 2008	Аналіз результатів проведення підсумкової атестації. Узагальнення моніторингу з іншими процедурами забезпечення якості (проміжна й підсумкова атестація учнів)
3. Нормативний	Розробка освітніх програм профільного та базового рівня навчання	Заступники директора з НВР, керівники МО	Квітень—травень 2007	Визначення якості освітніх програм
	Розробка та затвердження навчального плану профільного навчання	Заступник директора з НВР	Квітень 2006	Визначення якості навчального плану
	Розробка положень про оцінювання якості профільного навчання: • положення про моніторинг якості освіти; • положення про критерії та показники якості	Заступники директора з НВР	2007—2008	Пакет нормативних документів, які визначають порядок і алгоритм проведення визначення якості профільного навчання
4. Науково-методичний	Розробка, застосування та корекція параметричних і технологічних методів моніторингу якості профільного навчання	Творча група, заступник директора з НВР	2007	Опис методів моніторингу якості профільного навчання
	Застосування комплексу оцінних методик і засобів, виділення в моніторингу окремих спеціалізованих напрямів: • соціологічний; • психолого-педагогічний; • валеологічний; • моніторинг навченості на профільному й базовому рівні; • моніторинг якості виховної системи учасників профільного навчання; • моніторинг якості викладання на профільному рівні	Заступники директора з НВР	2007—2008	Виявлення слабких місць, висновки та рекомендації для роботи на наступному етапі
	Участь у моніторингових дослідженнях експертів, громадськості, соціальних партнерів, працівників сфери освіти	Заступник директора з НВР	2007—2008	Об'єктивна оцінка якості профільного навчання
5. Кадровий	Оперативне внесення змін до складу критеріїв і показників якості у зв'язку з динамікою освітнього процесу та зміною пріоритетів у управлінні якістю	Творча група, заступник директора з НВР	2007—2008	Об'єктивна оцінка якості профільного навчання
	Підготовка учасників експерименту з якісної організації профільного навчання	Заступники директора з НВР	Квітень—травень 2007	Одержання посвідчення про закінчення курсів із профільного навчання. Освоєння педагогами методик, технологій викладання предметів на профільному рівні
	Створення піклувальної ради школи	Директор	2007	Одержання якісного забезпечення умов навчання
6. Матеріально-фінансовий	Поповнення бібліотечного фонду для організації навчання на профільному рівні (підручники, навчально-методичні комплекси)	Бібліотекар, заступник директора з НВР	2007—2008	Підвищення якості роботи з профільного навчання
	Оснащення кабінетів необхідним устаткуванням	Заступник директора з НВР, заступник директора з АГЧ	2007—2008	
	Створення фонду заохочення та стимулювання учасників експерименту	Директор	2007—2008	
	Залучення додаткових коштів до організації та проведення експерименту	Директор	Постійно	

Рекомендуємо навчальну програму, що розроблена науково-методичним центром «Діагностика. Адаптація. Розвиток» ім. Л. С. Виготського.

НАВИЧКИ ЖИТТЯ

Програма ранньої профілактики хімічної залежності

До уваги фахівців представляється програма ранньої профілактики хімічної залежності для дітей вікової групи 9—12-ти років — «Навички життя».

Основним принципом побудови програми є суворе врахування особливостей дитини, а саме:

- даний період є «піком» емоційного й дебюту ідеаторного етапів розвитку психіки дитини;
- у цьому віковому періоді крім когнітивних і простих комунікативних психологічних установок бурхливо розвивається комунікативна компетентність, а ближче до віку 13 років починають простежуватись гедоністичні установки.

Основними психологічними просторами, в яких перебуває підлістача особистість, є родина, школа, вулиця (двір) і сурогатні — ТБ, відео, комп'ютерні ігри тощо.

Методика припускає тривале безперервне навчання із кратністю проведення не частіше одного уроку на тиждень і не рідше одного уроку на два тижні. У літніх оздоровчих установах допускається проведення одного уроку на день.

Перше загадування про прийоми та техніку навчання у процесі рольових ігор можна знайти у працях А. Макаренка, який на початку своєї кар'єри спостерігав «дворянські ігри» у кадетських корпусках. Потім ці прийоми та техніка одержали розвиток і теоретичне обґрунтування в американських психологах у 1940—1960-х роках, у першу чергу в Альберта Бандури. Далі

вони знайшли широке визнання в 1980—1990-х роках в американській програмі під назвою «Life skills international».

Після проходження семінару «Life skills» Б. Спангера ми адаптували деякі теми, розвинули їх, пристосовуючи до вітчизняного менталітету. А у процесі апробації з'явилась необхідність у нових, значущих саме для наших дітей темах і заняттях. Для оцінки ефективності програми достатньо аналізу порівняння з контрольною групою (наприклад, класом із сусідньої школи). Нижня межа ефективності повинна бути не менше 25 %.

Проводити заняття можуть фахівці, які мають базову психологічну освіту й досвід тренінгової роботи з підлітками. Для підвищення ефективності роботи за запропонованою програмою рекомендується пройти попереднє навчання. Теоретичне обґрунтування програми «Навички життя» можна прочитати у книзі «Наркоманія: причини, види, наслідки, профілактика», призначений для психологів і педагогів загальноосвітніх установ. Щасливого шляху, дорогий тренер!

Заняття 1. Знайомство.

Мета: розвиток навичок правильного знайомства.

Задачі:

1. Представити себе учасникам.
2. Познайомитись з учасниками.
3. Познайомити учасників один з одним (якщо це випадково

дуються норми взаємин: як досягати згоди один з одним і розв'язувати проблеми, які виникли.

Фаза 3. Продуктивна діяльність

Усі вирішують поставлену задачу за нагати.

Фаза 4. Аналіз гри та заняття

Установивши зворотний зв'язок із класом, тренер визначає ступінь засвоєння матеріалу, закріплює необхідні навички.

Фаза 5. Заключення частини

Містить у собі ряд дій, спрямованих на логічне завершення заняття. Оцінку дають і учні, і тренер. Підбивається підсумок, робиться акцент на позитивних моментах роботи. Дається домашнє завдання.

2. Розподіл ролей у групі

Виділення основних ролей у групі обов'язкове. Вибір лідера проходить під спрямовуючим впливом тренера. Зазвичай лідер починає виділятися уже на першому занятті за висловленнями, поведінкою і особливо при грі в «павутинку». Потім вибирається помічник лідера. Його основна функція — допомагати в залученні до участі всіх без винятку учнів. Вибирається доповідач, який виступає від імені групи, наприклад, при підбитті підсумків заняття.

3. Основні принципи роботи ведучою групи

- Активно спостерігати за роботою групи, при необхідності втручатися.
- Залучати до роботи групи всіх учнів.
- На обмірковування питання давати не менше 7 секунд, але не більше 10-ти.
- Ставити тільки ті запитання, що вимагають розгорнутої відповіді, відповідями «так» чи «ні» не обмежуватися.
- Необхідно постійно здійснювати зворотний зв'язок. На відповіді та репліки учасників тренер реагує подякою, перефразовуванням відповіді, кивками, посмішками.
- Мова жестів тренера повинна з користю впливати на учнів.
- Тренеру неприпустимо приймати загрозливу позу, робити сердите обличчя.
- Тренер не повинен стояти на одному місці, як і бігати аудиторією. Пересування його рівномірні, постійні й повинні не відволікати, а допомагати проведенню заняття.
- При необхідності додаткової підтримки допускається дотик руки тренера до плеча, потиск руки учня.
- Завжди виразно й позитивно виділяти вдалі «знахідки» дітей, причому оцінюються не учні, а їхні дії.

4. Технічні прийоми тренера

- Інструкції «як поводитися» повинні бути докладними та зрозумілими учням.
- Постійно на власному прикладі показувати, як «це» правильно виконувати.

увати, як «це» правильно виконувати.

- Повторювати інструкції поетапно, перефразуючи їх.
- Відпрацьовувати практичні навички в парах, маленьких групах, індивідуально.
- Постійно здійснювати вербальний зворотний зв'язок з учнями.
- Стимулювати та підтримувати ефективну поведінку учнів.
- На закінчення тренер ще раз повторюється до початку вправи.

5. Рольова гра (складається із трьох частин)

Перша частина. Установлюються цілі та задачі гри

- Вибираються добровольці. У випадку сором'язливості й відмовлення учнів допускаються активні дії тренера у вигляді ввічливих прохань до конкретних учнів.
- Учасникам гри роздається сценарій, визначаються ролі учасників і дається інструкція про хід гри.
- Визначається час гри (1–3 хвилини).

Друга частина. Управління грою

- Тренер стає на деякому віддаленні від гравців, так, щоб їхній діалог був чутий і аудиторія залишалась у полі зору. У випадку затримки гравцям додатково дається команда: «Почали!».
- Примус виключається, тільки прийом, що допомагають почати гру.
- В ідеальній формі гра не має потреби в активному управлінні, однак цього не завжди вдається досягти, тому, як правило, застосовують прийоми навідин запитань чи відповідей.
- Якщо досягнення кінцевої мети гри затягується, тренер допомагає учням-гравцям створити близьку до заданої теми ситуацію.

Третя частина. Аналіз гри

До уваги тренера

Ніколи не «уходьте» від запитань учнів і не засуджуйте їх!

- Учасникам гри ставиться запитання: «Що ви відчували до і після гри?».
- Аудиторії ставляться запитання: «Як

вам сподобалося гра?».

- Попросити виділити основні позитивні моменти гри, які особливо запам'яталися, на майбутнє.
- Спитати учнів, які інші шляхи проведення рольової гри вони могли б запропонувати.
- Заключення слова тренера: ще раз нагадати про цілі гри.

6. Енергетичні вправи

Енергетичні вправи необхідні для відкриття дітьми власних психологічних меж, для покращення взаємодії між усіма членами групи, підняття рівня їхньої активності. Вправи дозволяють повернути в потрібне русло хід тренінгу, ввести іншу стратегію діяльності. Проводяться в ході заняття, як правило, перед рольовою грою і по її завершенні. У випадку установки активної діяльності до другої частини заняття допускається проведення тільки однієї гри.

Однак розвиток групи може бути з ряду причин несподіваним, скажімо, у стадії вирішення конфлікту. У цих випадках енергетична вправа може бути введена позапланово. Далеко не виключення, коли доводиться починати тренінг із вправи, де частіше буває, коли група стомлена попереднім уроком чи короткою перервою. Ряд занять припускає проведення вправ, обумовлених психологічним станом учасників.

7. Заключення частини

- Аудиторії ставляться такі запитання:
- Стисло розповісти, про що було заняття.
- Що більш за все запам'яталося?
- Хто і які почуття відчував за завершення заняття?
- Що з усього почутого може стати у пригоді в житті?
- Від імені групи виступає доповідач.
- Дається домашнє завдання.

8. Планування заняття в часі

Фази:

- Орієнтування — 2–3 хв.
- Установлення норм і подолання конфліктів — 5 хв (включаючи енергетичну вправу).
- Продуктивна діяльність — 15 хв.
- Аналіз заняття — не менше 15 хв (включаючи енергетичну вправу).
- Заключення частини — 5–7 хв.

Далі буде.
О. Соловов

Новий зміст освіти передбачає всебічний розвиток особистості, її самостійне мислення, уміння працювати над розв'язанням важливих проблем. Саме за таких умов увага приділяється ефективності навчальної діяльності учнів, яка у значній мірі залежить від використання вчителем сучасних педагогічних технологій.

ТИПОЛОГІЯ ТВОРЧИХ ПРОЕКТІВ УЧНІВ

Надмірне використання пояснювально-ілюстративних, репродуктивних, вербальних методів активно знецінює знання в багатьох учнів, бо традиційне навчання передбачає передавання вчителем учням «готових» знань. Діяльність учителя при такому навчанні зорієнтована на передавання цих знань, а пізнавальна мотивація учнів відіграє допоміжну роль. Однією з педагогічних технологій, яка може вирішити зазначені проблеми, є метод проектів.

Мета даної статті — визначити та проаналізувати типи проектів учнів на уроках математики за визначеною характеристикою, виходячи із суті проектного технологічного навчання.

У Кіплатрік поділяв шкільні проекти на чотири типи, цілі яких відповідно такі: 1) утілювати якусь ідею (думку) чи план у зовнішню форму, наприклад, виготовити певний виріб; 2) одержати насамперед естетичних переживань, наприклад, слухання чи читання цікавого оповідання, милування малюнком тощо; 3) виконати певне завдання; 4) здобути певні дані, оволодіти навичками, знаннями. Американський педагог Е. Колінгс виділяв такі проекти: екскурсивні, проекти розповідей чи звітів, трудові та проекти-ігри.

Багато сучасних науковців беруть за основу класифікацію типів проектів Є. Полат:

1. За характером домінуючої у проекті діяльності — дослідницька (дослідницький проект), пошукова (пошуковий проект), творча (творчий проект), ролева (ігровий проект), прикладна (практико-орієнтований проект), ознайомчо-орієнтована (орієнтований проект).

2. За предметно-змістовою сферою — монопроект, у рамках однієї галузі знань; міжпредметний проект, на стику різних галузей.
3. За характером координації проекту — безпосередній (жорсткий, гнучкий); прихований (який імітує учасника проекту).
4. За характером контактів (серед учасників однієї школи, класу, міста, регіону, держави, різних країн світу).
5. За кількістю учасників (індивідуальний, парний, груповий, колективний, масовий).
6. За тривалістю (довготривалий, короткостроковий тощо).

Виходячи з аналізу науково-методичної літератури з методики викладання та досвіду роботи, ми пропонуємо таку типологію проектів із математики.

Типи проектів із математики:

→	наукові
→	прагматичні
→	дослідницькі
→	історичні
→	на доведення
→	створення наочних моделей
→	створення математичних моделей

Таблиця 2

Типологія проєктів учнів із математики		
Розглянемо кожний із цих типів проєктів за визначеною характеристикою, виходячи із суті проєктної технології навчання.		
Науковий проєкт – це проєкт, підпорядкований логіці наукового дослідження й має відповідну структуру: визначення теми дослідження, аргументація її актуальності, визначення предмета й об'єкта, завдань і методів, визначення методології дослідження. При виконанні наукового проєкту треба звернути увагу на новизну дослідження.		
Проблемна сфера наукового проєкту: розвиток математики в сучасному науковому просторі.		
Основні напрями наукового проєкту: дослідження чисельних методів розв'язання математичних задач; аналіз математичних методів дослідження, моделювання, проєкування; систематизація досліджень у теорії функцій двох і більше змінних; розгляд методів обчислювальної математики; дослідження основних принципів нейроматематики; пошук нових підходів до розв'язання математичних задач.		
Кінцевий творчий продукт: наукове дослідження, результати якого оформлені у вигляді наукової статті, доповіді на конференції.		
Особливості організації наукового проєкту: дотримання плановості наукового дослідження; стимулювання самостійної роботи з літературою; надання інформаційного забезпечення виконання проєкту; створення наукового товариства учнів школи (класу).		
Приклади тем проєктів: «Теорія апроксимації функцій».		
Прагматичний проєкт – це проєкт, у якому результат діяльності учасників чітко визначений із самого початку, він зорієнтований на соціальні інтереси учасників.		
Проблемна сфера прагматичного проєкту: використання математичних знань у життєвих ситуаціях.		
Основні напрями прагматичного проєкту: банківська діяльність; технології виготовлення продуктів харчування; ремонтно-будівельні роботи; домашнє господарство; екологічна діяльність; математика та світ професій.		
Кінцевий творчий продукт: звіт в екологічну службу, доповідь на конференції з питань кредитування, книга рецептів, проєктна документація з ремонтно-будівельних робіт, кошторис тощо.		
Особливості організації прагматичного проєкту: учні досліджують перш за все життєві проблеми, які мають соціальне, суспільне, особисте значення; залучення учнів до аналізу різних		

сфер діяльності людини, де використовуються знання з математики; математичні поняття розглядаються з точки зору їх використання в житті; проведення аналізу професій, де потрібні математичні знання; проведення економічних розрахунків для рішення завдань проєкту.	
Приклади тем проєктів: «Грошові вклади», «Велике будівництво», «Кулінарна книга».	
Дослідницький проєкт – це проєкт, у якому організується самостійна пошуково-дослідницька діяльність учнів. Мета проєкту – дослідження відтворення знань про функції, їх властивості в різних навчальних предметах.	
Проблемна сфера дослідницького проєкту: розділи математичного аналізу, алгебри та геометрії, де дослідження є основним компонентом розвитку математичної компетентності учнів.	
Основні напрями дослідницького проєкту: поняття функцій та їх види; ознаки рівності трикутників; геометричні побудови; рівняння та нерівності; кути на площині; декартові координати та вектори на площині; первісна й інтеграл.	
Кінцевий творчий продукт: щоденник математика-дослідника, підручник, збірник задач із математики, доповідь.	
Особливості організації дослідницького проєкту: 1. Створення проблемної ситуації. 2. Учні збирають інформацію, пов'язану з об'єктом дослідження. Ця робота дозволяє визначити межі знань учнів у цій галузі. Перед учнем-дослідником постають такі завдання: • знайти та описати знайомі дані про об'єкт дослідження; • знайти та проаналізувати невідомі дані; • знайти та записати нові знання. 3. Створення процесу пошуку відсутніх даних повинно сприяти збагаченню дослідницького досвіду, досвіду експериментування та особистих відкриттів. 4. Дії учнів і вчителя мають певну послідовність (табл. 1).	
Дослідницький проєкт	
Приклади тем проєктів: «Світ функцій», «Симетрія», «Сума кутів трикутника», «Кути, утворені в результаті перетину двох прямих січною».	
Більш детально розглянемо дослідницький проєкт «Сума кутів трикутника» (табл. 2, 3, 4).	

Таблиця 1

№ з/п	Стадії проєкту	Діяльність учнів	Діяльність учителя
1	Постановка проблеми. Планування	Формулюють проблему, мету. Від усвідомлення проблеми внаслідок пізнавального конфлікту учні переходять до збирання та аналізу даних	Допомагає учням визначити мету проєкту. Стимулює розробку плану
2	Дослідження	Робота з інформацією. Досліджують проблему. Аналіз, синтез ідей.	Консультує
3	Висування гіпотези, ідей	Припускають шляхи вирішення проблеми. Аргументують, наводять докази	Стимулює процес дослідницького пошуку
4	Виконання й оформлення	Виконують дослідження. Працюють над проєктом. Оформлення	Консультує
5	Оцінка результатів	Самооцінка. Самоаналіз	Спрямовує процес аналізу результатів
6	Захист проєкту	Захищають проєкт. Приймають участь у колективному оцінюванні результатів проєкту	Приймає участь у колективному аналізі та оцінюванні результатів проєкту

Планування проєкту «Сума кутів трикутника»

Тема. Зміст заняття	Діяльність учителя	Діяльність учнів	Матеріальне забезпечення	
			Дідактичні	Наочні
Запуск проєкту: Проблема: «Чому дорівнює сума кутів трикутника?» • постановка проблеми; • формулювання задач проєкту; • варіанти вирішення проблеми; • виконання завдань	• проводить вхідну діагностику; • допомагає сформулювати проблему; • допомагає знайти шляхи вирішення; • організує виконання; • спрямовує роботу учнів	• приймають участь в обговоренні проблеми; • формулюють задачі; • пошук додаткової інформації; • визначають напрями роботи; • виконують поставлені завдання; • аналізують результат	Спеціальний бланк, розроблений учнями для вводу й аналізу даних, картки	Моделі трикутників різних типів

Таблиця 3

Чому дорівнює сума кутів трикутника?					
Рисунок трикутника	Кути	1	2	3	Сума кутів трикутника
Висновки:					

Якими можуть бути кути трикутника?

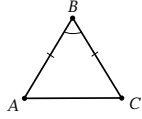
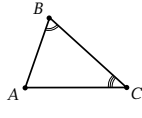
• Навести приклад, коли у трикутнику два тупих кути: $\angle A =$ $\angle B =$ $\angle C =$ Знайдіть суму кутів $\angle A + \angle B + \angle C =$ Який можна зробити висновок?	
• Навести приклад, коли у трикутнику тупий, прямий та гострий кути: $\angle A =$ $\angle B =$ $\angle C =$ Знайдіть суму кутів $\angle A + \angle B + \angle C =$ Який можна зробити висновок?	

• Навести приклад, коли у трикутнику два прямих кути, один гострий? $\angle A =$ $\angle B =$ $\angle C =$ Знайдіть суму кутів $\angle A + \angle B + \angle C =$ Який можна зробити висновок?
• Чому дорівнює один із кутів трикутника, якщо припустити, що два інші його кути прямих? $\angle A = 90^\circ$ $\angle B = 90^\circ$ $\angle C = ?$ Запитання для висновку: якими можуть бути кути трикутника?

Учнім пропонується самостійно скласти задачі на знаходження невідомих кутів трикутника, використовуючи різні типи трикутників (рівнобічний, рівнобедрений, рівносторонній), якщо відомо або окремі елементи, або деякі кути.
Під час складання й розв'язування задач учні повинні:
• позначити тип трикутника;
• знаходити, позначити рівні кути й обгрунтовувати рівність;
• записати відповідь.

Таблиця 4

	Дано: $\triangle ABC$ $\angle A = 40^\circ$ $\angle C = 60^\circ$ Знайти невідомий кут. Рішення. Відповідь:
	Дано: $\triangle ABC$ $AB = BC = AC$ Знайти невідомі кути трикутника. Рішення. Відповідь:
	Дано: $\triangle ABC$ $AB = BC$ $\angle A = 50^\circ$ Знайти невідомі кути трикутника. Рішення. Відповідь:

	Дано: $\triangle ABC$ $AB = BC$ $\angle B = 70^\circ$ Знайти невідомі кути трикутника. Рішення.
Відповідь:	
	Дано: $\triangle ABC$ $\angle A : \angle B : \angle C = 2 : 3 : 1$ Знайти кути трикутника. Рішення.
Відповідь:	

Історичний проект — це проект, спрямований на вивчення окремих питань історичного розвитку математики.

Проблемна сфера історичного проекту: історичний розвиток математики.

Основні напрями проекту: наукові праці математиків минулого та їх внесок у розвиток математики; початки математичної науки; неформальна математика; виникнення науки про числа; походження математичних понять.

Кінцевий творчий продукт: театралізація історичних подій, доповідь на конференціях, звіти, наукова стаття з історії математики, посібник з історії математики.

Особливості організації проекту:

1. Результати дослідницької роботи учні оформлюють у вигляді таблиці.

Розглянемо приклад заповнення таблиці проекту «Письмова нумерація та способи лічби в різних народів» (табл. 5).

Таблиця 5

№ з/п	Проблемне питання	Результат пошуку
1	Яка була система числення давніх єгиптян?	
2	В яких народів зустрічається п'ятіркова система числення?	
3	Яка слов'янська алфавітна нумерація використовувалась у Київській Русі?	

2. Використання історичного щоденника.

3. Проведення наукової конференції математиків різних епох.

Учень заповнює анкетні дані про вченого, якого буде представляти (табл. 6).

Таблиця 6

Прізвище та ім'я вченого
1. Рік і місце народження
2. Місце проживання
3. Над чим працює
4. Які зробив відкриття
5. Наукові праці
6.

4. Робота учнів з історичною літературою.

5. Використання методу «круглий стіл».

Приклади тем проекту: «Древньогрецький математик Діофант», «Письмова нумерація та способи лічби в різних народів», «Архімедова система нумерації», «Школа Піфагора», «Історія відкриття комплексних чисел».

Проект на доведення — це проект, мета якого — організація діяльності учнів самостійно здійснювати пошук доведення.

Проблемна сфера проекту на доведення: теореми та задачі на доведення, твердження.

Основні напрями проекту: теореми та задачі на доведення із планіметрії; теореми та задачі на доведення зі стереометрії; задачі на доведення з курсу алгебри.

Кінцевий творчий продукт: текстовий звіт про виконану роботу.

Особливості організації проекту

Учні після визначення об'єкта проекту залучаються до пошуку його доведення.

На першому етапі проектної діяльності, пошуково-дослідницькому, необхідно провести підготовчу роботу (табл. 7).

Таблиця 7

№ з/п	Зміст діяльності учня	Звіт
1	Виділити те, що дано в умові, й указати, що треба довести	
2	Ввести всі потрібні позначення	
3	Знайти ознаки, потрібні для доведення	

Учитель повинен створити на першому етапі проектної діяльності учнів умови для плідного пошуку всіх компонентів на доведення, використовуючи інтерактивні методи навчання.

На другому етапі проектної діяльності, операційно-діяльнісному, учні індивідуально або у групах, застосовуючи елементи логіки й математичної символіки, шукають шляхи доведення.

На третьому етапі проектної діяльності, рефлексивно-оцінювальному, учні оцінюють проведену роботу, перевіряють отримані дані, презентують доведення теореми або задачі.

Приклади тем проекту: «Сума суміжних кутів», «Рівність вертикальних кутів».

Проект створення математичних моделей — результатом проекту є створення комплексу математичних залежностей і знакових логічних виразів, що відображають істотні характеристики явища, яке вивчається.

Проблемна сфера проекту: закономірності зв'язу, процесів, які вивчають фізика, хімія, економіка, біологія тощо.

Основні напрями проекту: описативні моделі; оптимізаційні моделі; багатокритеріальні моделі; ігрові моделі; імітаційні моделі.

Кінцевий творчий продукт: створена математична модель, підготовлена для публічної демонстрації.

Особливості організації наукового проекту: 1) постановка завдання; 2) декомпозиція системи; 3) моделювання елементів; 4) моделювання підсистем; 5) розробка загального моделюючого алгоритму; 6) випробування моделі системи.

Приклади тем проектів: алгебраїчні системи, диференціальні рівняння.

Проект створення науочних моделей — результатом є створення такої моделі, яка здатна замінити об'єкт дослідження, для надання нової інформації про цей об'єкт.

Проблемна сфера проекту: створення науочного матеріалу для пояснення математичних понять, природних явищ тощо.

Основні напрями проекту: відбита змісту матеріалу з алгебри, геометрії; вивчення фізичних законів; дослідження природних явищ; процеси, пов'язані з діяльністю людини.

Кінцевий творчий продукт: створена науочна модель у вигляді посібників, саморобних приладів, малюнків, науочного приладдя з подальшою презентацією.

Особливості організації проекту: створення постійно діючої виставки, що дає можливість ознайомитися з творчими досягненнями однокласників.

Приклади тем проектів: «Симетрія у природі», «Симетрія в техніці», «Перпендикулярність прямих і площин», «Багатогранники», «Піла обергання» тощо.

В. Пелаяченко

Як основний фактор відновлення системи освіти сьогодні виступає особистість учителя. Високої якості освітніх послуг можна досягти тільки за наявності висококласних педагогів, які постійно вдосконалюють свою майстерність, мобільно реагують на зміни, що відбуваються в освітньому просторі.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ СТИЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Місія вчителя складається в соціокультурному відтворенні особливості соціально-педагогічної сфери суспільства. При цьому він виконує функції реалізації соціальної спадщини, соціальної адаптації та регулювання процесів становлення й розвитку суспільства. Це перший, глобальний рівень проблеми.

Ці вимоги до педагогічного співтовариства з неминучістю тягнуть за собою реформування всієї освітньої системи, але в першу чергу вони замикаються на особистості педагога, від якого потрібен високий рівень професіоналізму. Адаже конкретного учня виховує конкретний вчитель, а виходить, якість знань кожного учня буде залежати від якості професійної підготовленості та майстерності кожного вчителя. Учитель замикається основним суб'єктом, поклавши вирішувати задачі розвитку освіти. Це другий, особистісний рівень проблеми. При цьому відновлення системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників повинно спиратися на індивідуальні запити розвитку особистості конкретного вчителя, її акмеологічні аспекти, бути зорієнтованим на перспективні потреби педагога.

Разом із тим аналіз досвіду реформування системи підвищення кваліфікації і нові задачі, що постають перед нею, дають підстави для внесення істотних коректив у стратегію та тактику її розвитку, тому що вона замикається недостатньо конкурентоздатною, не забезпечує мобільність програм підготовки, різноманітність запитів і можливостей учителів. Спостерігається

загострення таких протиріч між:

- зростаючими вимогами до рівня професійної діяльності педагога й неготовністю вчителя до створення педагогічного простору, що забезпечує реалізацію індивідуальних навчальних програм, формування соціальних компетентностей;
- образом професійної діяльності, що затвердився, педагога з творчою спрямованістю педагогічного мислення та сформованою моделлю професійної освіти, зорієнтованою переважно на традиційну «знанцеву» парадигму педагогічної діяльності;
- необхідністю мобільно реагувати на безупинно мінливі вимоги до розвитку суб'єктів освітнього процесу й характером сформованої системи підготовки педагога;
- соціальним замовленням на висококомпетентного фахівця та відсутністю розроблених механізмів у подоланні таких негативних явищ, як ранні педагогічні кризи, педагогічне виснаження, уповільнення та припинення професійного росту педагога.

Необхідність рішення цих протиріч й викликала потребу в розробці питань, пов'язаних із розкладом становлення професійної педагогічної діяльності. Для рішення задачі становлення високопрофесійної педагогічної діяльності, реалізованої в індивідуальному стилі вчителя, нам потрібна багаторівнева система випереджального підвищення педагогічної майстерності, яка б урахувала умови навчального закладу, спиралася б на можливості,

здатності й особливості кожного педагога. Створення такої системи викликає і **зміни в організації муніципальної методичної служби**, що стане, з одного боку, більш індивідуалізованою та практико-орієнтованою, а з іншого — буде спрямована на рішення проблем модернізації системи освіти в цілому.

Даний підхід є інновацією для всієї російської освіти, а значить, і для кожної методичної структури окремо. Хотілося б, щоб кожний педагог позитивно оцінив насамперед свої особистісні особливості й можливості та зайняв свою нішу в загальному інноваційному процесі. При цьому нововведення не можна просто придумати та впровадити чи запозичити з іншої системи. Наш експеримент має локальний характер, але такий нормальний і розумний шлях апробації нових ідей і рішень. Найбільш ефективні освітні моделі стануть «точками росту», «містками» до майбутньої школи.

Однак на сьогодні **відсутні**:

- механізми самовдосконалення для забезпечення особистісного росту вчителя;
- випередження у формуванні педагогічної техніки;
- реальні рефлексивні простори для педагога;
- учитель не володіє технологіями створення педагогічного простору, що забезпечує реалізацію індивідуальних навчальних програм і проектної діяльності, соціальних компетенцій;
- педагогічні спілки, що вміють працювати у проектному режимі;
- не достатньо використовуються технології вибудовування паритетних відносин;
- учитель слабо володіє механізмами експериментальної апробації;
- психологічний і педагогічний моніторинг формування індивідуального стилю педагогічної діяльності.

Гіпотеза: створення накопичувальної системи безперервного підвищення кваліфікації кадрів призведе до формування нової персоналізованої культури професійної педагогічної діяльності, реалізованої через індивідуальний стиль кожного педагога, що призведе до:

- підвищення інтересу до здійснення інноваційної діяльності (включення досягнень педагогіки та технологій у свою повсякденну практику);
- росту компетентності (ясного уявлення про систему нових педагогічних технологій, що будуть уводиться в освітній процес, і розуміння того, як це треба зробити);
- росту рівня професійних навичок і вплив для нововведень;
- наявності цілей та організаційно-освітніх засобів, що забезпечують досягнення поставлених цілей;

- наявності плану та програми введень і реалізації нових інформаційних технологій або їх елементів у педагогічну діяльність учителя;
- формування компонентів індивідуального стилю педагогічної діяльності;
- достатнього рівня саморегуляції, самоорганізації;
- наявності мотивації й оволодіння ефективною самодіагностикою;
- створення системи позитивного управління, що дозволить узгоджувати цілі й задачі в колективі;
- появи нової культури управління з персоналізованою відповідальністю за результати своєї праці;
- появи в керівників ліцею резерву для творчої роботи.

Накопичувальна система підвищення кваліфікації вводить для мети створення умов для реалізації педагогом можливостей безперервної освіти

Основні принципи реалізації програми:

- узгодженість, спільне обговорення конкретних задач, способів їх рішення;
- взаєморозвиток (розвиток особистості дитини й дорослого — педагога);
- «виручання» (створення умов для поступового розширення свідомості, покрокового розвитку особистості вчителя);
- саморозвиток (створення умов для появи в усіх педагогів установки на усвідомлення цінності та значущості індивідуального розвитку кожного);
- рефлексивність (проведення аналізу й корекції діяльності, способів мислення та взаємодії колективу);
- доброзичливість (опора на індивідуальність, унікальність та особливості особистості вчителя);
- створення корпоративної атмосфери навчання, взаємної довіри та поваги, співробітництва дітей і дорослих (дорослі не тільки транслюють зразки спілкування, мислення, організації діяльності, а й живуть за цими зразками);

- самовизначення (усвідомлення себе як унікальної й особливої особистості, усвідомлення своїх можливостей у досягненні ситуації успіху у справі, дії чи діяльності);
- єдине концептуальне поле (пріоритетності конструктивно-діяльнісних форм освіти педагогів);
- психологічна підтримка (допомога у визначенні особистісних якостей).

Для реалізації цих принципів розробили та стали орієнтуватися у подальшому на **модель педагога** як на учасника освітньої взаємодії. Модель описує інтегративні показники діяльності педагога, а також виділяє ряд професійно-особистісних якостей у вигляді кодексу честі педагога. Модель як основні виділяє такі якості, професійно-педагогічні цінності:

- визначення як домінують будь-якої освіти цінності самої людини;
 - теоретичні гуманістичні педагогічні знання методів і прийомів, що адекватно стимулюють розвиток особистості та просування учня у визначеному напрямі;
 - інноваційно-педагогічна свідомість і визнання інновації як невід'ємної та значущої частини освіти;
 - можливість забезпечення зміни структури освіти та діяльності педагога відповідно до суспільних перетворень і розвитку культури, науки й виробництва, що гарантують інноваційний характер педагогічної діяльності;
 - свобода вибору форм, змісту й методів особистісно зорієнтованої освіти.
- Кодекс** описує педагога в такий спосіб:
- позитивна Я-концепція, що має свій розвиток у доброзичливому ставленні до дітей;
 - творче начало, високий рівень креативності;
 - знання особливостей психології обдарованих дітей, уміння відчувати їхні інтереси;
 - високий рівень інтелекту, різнобічності здібностей, інтереси та широкий культурний діапазон;
 - добре знання свого предмета та поінформованість у проблемах суміжних наук;
 - почуття гумору, позитивний погляд на життя;
 - готовність до постійного самовдосконалення;
 - прагнення до розуміння й задоволення інтересів і запитів високінтелектуальних дітей;
 - сформований особистий світогляд;
 - добре психічне та фізичне здоров'я.

«Інноваційне кредо» управління експериментом полягає в тому, що зміни повинні бути зрозумілими абсолютній більшості представників ліцейського співтова-

риства й підтримуватися (принаймні) поволинно з них. Вони покликані відкривати нові можливості для кожного учня та співробітника. Інновації треба надихати, а не принищувати, жодна найпрекрасніша, але запозичена ідея не може створити самобутню школу. Експеримент варто організувати в актуальних просторах життя-визначення, запропонована «палка» експерименту повинна трохи перевищувати рівень наявних професійних можливостей та амбіцій колективу. Інновації в освіті — це не методичні «ін'єкції», а організація масової співтворчості заради покращення якості життя у школі й навколо неї.

Шляхи реалізації. У сучасного вчителя, який працює у віддаленні від науки та культури, є різні шляхи та форми досягнення мети — **формування індивідуального стилю педагогічної діяльності. Це:**

- самоосвіта, через індивідуальні творчі плани, конкурси педагогічних ініціатив, участь у роботі майстер-класів, фестивалів педагогічних ідей, у стажуваннях, педагогічних майстернях, Школі педагога-експериментатора, дослідно-експериментальній роботі;
- робота у проблемній групі, участь у роботі педагогічних спілок, таких як методичні об'єднання, кафедрі, форуми, диспути, «круглі столи», дні відкритих дверей, творчі лабораторії, проблемні групи;
- традиційна система безперервної освіти через курсову перепідготовку.

Кожний із цих шляхів має достоїнства й недоліки. Для самоосвіти характерний цілий ряд особливостей. Це й усвідомлена постановка гуманістичних цілей, і антропологічна орієнтованість — акцентування уваги на розвитку самого себе, і цілісність і продовжаність усіх компонентів саморозвитку, і, нарешті, високі моральні орієнтири та відповідальність, ненасильницькі методи самоосвіти. При цьому професійну майстерність учителя складають такі **компоненти**, що мають характер антропоцентричних:

- потребнісно-мотиваційна сфера особистості педагога як інтегральна якість, що характеризується сукупністю соціальних установок, ціннісних орієнтацій, інтересів;
- операційно-технічна сфера особистості як інтегральна якість, що характеризується сукупністю загальних і спеціальних знань, умінь і навичок;
- самопізнання особистості.

В основі системи підвищення кваліфікації педагогів — навчання основним технологіям і технікам професійної діяльності. Розроблена накопичувальна система підвищення кваліфікації освіти — більш розроблена та якісна. Вона визначає виявлення професійних ускладнень і реалізацію особистісно зорієнтованого принципу в за-

доволенні запитів у підвищенні кваліфікації педагогів, основні цілі, правила побудови, порядок здійснення індивідуального освітнього маршруту (освітньої програми) підвищення кваліфікації педагогів, установлює систему й порядок взаємодії установ додаткової професійної педагогічної освіти, керівників освітніх установ і самих педагогів у організації освітнього процесу. Накопичувальна система підвищення кваліфікації вводить з метою створення умов для реалізації педагогом можливостей безперервної освіти, дозволяє самостійно конструювати освітній маршрут з урахуванням своїх професійних потреб, проблем і вибирати найбільш прийнятні для себе строки його реалізації. Дана форма підвищення кваліфікації рекомендована педагогічним працівникам, які мають досвід підвищення кваліфікації за традиційною формою, і не суперечить сформованій системі підвищення кваліфікації. Вона заснована на створенні для кожного педагога освітньої програми, що визначає індивідуальний освітній маршрут педагогічного працівника.

Нова структура курсів підвищення кваліфікації дає потужний імпульс до розвитку й методичної служби ліцею. Вона визначає рівні організаційної діяльності, об'єднує всі зацікавлені структури, служби, усіх суб'єктів освітнього процесу (інститут підвищення кваліфікації, районний методичний кабінет, педагогічний колектив і педагогічного працівника). Механізмом реалізації накопичувальної системи освіти виступає модульна освітня програма. Зміст модулів може коректуватися у залежності від потреб. Організаційні та змістові функції з реалізації цього блоку закріплюються. При цьому освітня про-

грама розглядається як сукупність модульних програм, вибраних педагогом у логіці позначеного напрямку підвищення кваліфікації, з указівкою конкретних строків їх освоєння й освітніх установ додаткової професійної педагогічної освіти, що реалізують дані програми.

У варіативній частині педагогічним працівникам запропоновано: удосконалення педагогічної майстерності, удосконалення професійної компетентності, професійно-значущі якості вчителя, позитивний імідж педагога.

Однак є й недоліки. Так, самоосвітою може ефективно займатися тільки педагог, який рефлексує свою педагогічну діяльність з позиції соціальних, загальнолюдських змістів.

Традиційна система безперервної освіти через курсову перепідготовку недосконала, тому що відсутні реальні, розроблені на локальному рівні (рівні освітньої установи та районного методичного кабінету) механізми реалізації індивідуальних замовлень педагогів. При роботі у групі також є безумовні труднощі, які колективу треба пройти, виробити інше ставлення до навчання та сформувати інші психологічну установку, треба вчасно управляти тими процесами, що можуть виникнути при організації навчання великими групами. Наприклад, розбіжність інтересів учасників конкретного семінару, викладачі спілкуються тільки зі своїми колегами, яких давно й добре знають, а, отже, обмін інформацією про якусь проблему може не відбуватися через створені несприятливі північ членів колективу, відрацьовування єдиних підходів до результатів навчання викладачів може викликати негативний стан в окремих педагогів.

актуальність і складність педагогічних проблем; уважає будь-яку педагогічну задачу такою, яку легко розв'язати; поведінку й інтелектуальний рівень учнів оцінює суб'єктивно (подобаться — не подобається);

аналітичний — педагог уміє проаналізувати свою педагогічну діяльність відповідно до того алгоритму, який описано на даний момент. При цьому правильно використовує найбільш відомі категорії психолого-педагогічних наук, здійснює цілеспрямоване педагогічне спостереження, організує досвідну роботу; уміє розробляти (проекувати) та коректувати навчально-програмну документацію; оцінює діяльність учнів за її результатами;

прогностичний — педагог уміє самостійно вичленувати та сформулювати педагогічну проблему, адекватно оцінити її актуальність і складність; уміє вибрати методику аналізу педагогічного процесу з кількох відомих йому; використовує для аналізу педагогічної й навчальної діяльності загальнонаукові методи, наприклад, системний підхід. На основі проведеного аналізу намічає шляхи, методи та засоби педагогічного впливу. А застосування загальнонаукових методів дозволяє прогнозувати результати цього впливу з більшою чи меншою точністю;

філософсько-конструктивний — педагог визначає соціальні, загальнолюдські змісти своєї діяльності.

Для характеристики технологічного компонента культури педагогічної діяльності звернемося до визначення «педагогічна технологія». Під цим поняттям розуміють комплексний процес організації педагогічної діяльності, здійснюваний найбільш ефективними засобами та способами взаємодії, що забезпечують процес рішення проблем на всіх етапах педагогічної діяльності (тобто на етапі аналізу, планування, організації, оцінювання та контролю).

Технологічний компонент культури педагогічної діяльності може бути представлений чотирма зростаючими рівнями:

1. Репродуктивний рівень характеризується тим, що педагог уміє тільки повторити знання, тобто розповідати те, що знає сам. Цей рівень властивий людям, які добре знають, але не мають педагогічної кваліфікації.

2. Концептуальний рівень характеризується тим, що педагог, крім «свого» предмета, володіє широкою концептуальною підготовкою у вигляді знання як мінімум концепцій суміжного та психолого-педагогічного блоків, що дозволяють професійно конструювати систему знань.

3. Продуктивний рівень характеризується тим, що педагог додатково до попередніх знань має максимально адекватну сукупність професійних, комунікативних,

особистісних властивостей, що дозволяє досягати якісних результатів у процесі навчання й виховання.

4. Інтегративний рівень характеризується тим, що педагог має вищий ступінь продуктивного рівня, володіючи технікою педагогічного спілкування й відповідними якостями особистості, професійно компетентний для того щоби брати участь у колективному процесі виховання концептуального й соціального видів інтелекту (інтегративного стилю мислення та моральних переконань) учнів.

Отже, технологічний компонент культури — це інтегральна особистісна освіта, що розкриває індивідуальну концепцію змісту професійної педагогічної діяльності та її творчого втілення.

Рівні сформованості індивідуального стилю педагогічної діяльності. Як спираючись відзначає М. Поташник, педагогічна діяльність, будучи сплавом науки й мистецтва, завжди припускає творчість, практично втілювану в нестандартний підхід до рішення проблем; розробка нових методів, форм, прийомів і засобів та їх оригінальних сполучень; ефективне застосування наявного досвіду; удосконалення раціоналізації модернізації відомого відповідно до нових задач; удача імпровізація на основі як точного знання й компетентного розрахунку, так і високорозвиненої інтуїції; уміння бачити «вільні варіанти» рішення однієї й тієї ж проблеми; уміння трансформувати методичні рекомендації, теоретичні напрацювання в конкретних педагогічних діях тощо. Тому основний показник рівня сформованості індивідуального стилю педагогічної діяльності — це показник креативності, спрямованості на активну творчу й перетворюючу діяльність, технологічна підготовленість. Індивідуальний стиль педагогічної діяльності має кілька **рівнів формування**.

Адаптивний рівень характеризується хитким ставленням педагога до педагогічної реальності, коли цілі й задачі власної педагогічної діяльності визначені ним у загальному вигляді і не є орієнтиром і критерієм діяльності. Ставлення до психолого-педагогічних знань індиферентне, система знань і готовність до їх використання в необхідних педагогічних ситуаціях відсутні. Технологіко-педагогічна готовність визначається в основному відносно успішним рішенням організаційно-діяльнісних задач практичної спрямованості як, як правило, відтворюють власний попередній досвід і досвід колег. Професійно-педагогічну діяльність педагог буде заздалегідь відпрацьованою схемою, що стала алгоритмом, творчість для нього практично чужа.

Педагог, який має **репродуктивний рівень**, схильний до стійкого ціннісного ставлення до педагогічної реальності: він

більш високо оцінює роль психолого-педагогічних знань, виявляє прагнення до встановлення суб'єкт-суб'єктивних відносин між учасниками педагогічного процесу, для нього властивий більш високий індекс задоволеності педагогічною діяльністю. На відміну від адаптивного рівня в даному випадку успішно вирішуються не тільки організаційно-діяльнісні, а й конструктивно-прогностичні задачі, що припускають цілеспрямованість та планування професійних дій, прогноз їх наслідків. Творча активність, як і раніше, обмежена рамками трудової діяльності, але виникають елементи пошуку нових рішень у стандартних педагогічних ситуаціях. Формується педагогічна спрямованість потреб, інтересів, схильностей; у мисленні намічається перехід від репродуктивних форм до пошукових.

Креативний рівень характеризується більшою цілеспрямованістю, стійкістю шляхів і способів професійної діяльності. Помітні зміни, що свідчать про становлення особистості педагога як суб'єкта власної професійної діяльності, які відбуваються у структурі технологічного компонента; на високому рівні сформованості знаходяться впливи вирішувати очіочно-інформаційні та корекційно-регулюючі задачі. Взаємодія педагога з учнями, зі студентами, колегами, оточуючими людьми відрізняється вираженою гуманістичною спрямованістю. У структурі педагогічного мислення важливе місце займають педагогічна рефлексія, емпатія, що забезпечує глибоке розуміння особистості вихованця, його дій і вчинків.

Креативний рівень відрізняється високим ступенем результативності педагогічної діяльності, мобільністю психолого-педагогічних знань, утвердженням відносин співробітництва та співтворчості з учнями та колегами. Позитивно-емоційна спрямованість діяльності педагога стимулює стійко перетворюючу, активно творчу й самотворчу активність особистості. Технологічна готовність таких педагогів знаходиться на високому рівні, особливого значення набувають аналітико-рефлексивні впливи; усі компоненти технологічної готовності тісно корелюють між собою, виявляючи велику кількість зв'язків та утворюючи цілісну структуру діяльності. У діяльності педагога важливе місце займають такі прояви творчої активності, як педагогічна імпровізація, педагогічна інтуїція, уява, що сприяють оригінальному продуктивному рішенням педагогічних задач. У структурі особистості гармонійно поєднуються науковий і педагогічний інтереси та потреби; розвинена педагогічна рефлексія та творча самостійність створюють умови для ефективної самореалізації індивідуально-психологічних, інтелектуальних можливостей особистості.

І. Фоменко

У зв'язку зі зростанням кількості джерел виховного впливу на школярів учитель повинен уміти бачити кожну мить кожного з своїх вихованців, знати, чим заповнена й наповнена їхня душа, які неприємності хвилюють дітей, адже виховна діяльність — це процес безперервної творчості, що не обмежується певними рамками.

СУЧАСНА РОБОТА КЛАСНОГО КЕРІВНИКА

Робота педагога — це напружена праця серця та розуму, і немає у світі найтяжчої та виснажливішої роботи для серця, ніж робота педагога.
В. Сухомлинський

Історія інституту класних керівників. До 1917 року в гімназіях та інших середніх навчальних закладах Російської імперії існувала посада класного наставника (наглядача, класної дами, вихователів), на яку призначали штатні викладачі, котрі відповідали за виховання учнів (вихованців) і здійснювали нагляд за їх поведінкою. Була запроваджена посада помічника класного наставника, класного наглядача, який слідкував за поведінкою учнів у класі й поза школою (на вулиці, у театрах, у приватних квартирах тощо). Після 1917 р. їх посади були скасовані (подекуди залишилися на громадських засадах), а у 1935 р. поновлені як додаткові до основної вчительської посади.

У своєрідній формі інститут класних керівників існує також і в сучасних школах деяких закордонних держав. Так, наприклад, у Бельгії вчителі не займаються вихованням і дисципліною учнів. Їх обов'язок — забезпечити повний обсяг знань учнів із того предмета, який вони викладають. Усе інше — турбота вихователів. Вони дивляться за порядком у класі та проводять позакласні заходи.

У нашій же державі викладання навчальних предметів здійснюється вчителями-предметниками, з-поміж яких і призначають класних керівників, вони ж мають займатися позакласною та позашкільною роботою, оскільки на уроках мають змогу «виwitchи» дітей. У своїй діяльності ці педагоги тісно пов'язані з іншими шкільними працівниками: із заступником директора з виховної роботи (планування діяльності, участь у підготовці та проведенні шкільних свят, урочистих подій, інших заходів); з учителем праці; викладачем організації виробництва (з'ясування питань профорієнтаційної виховної роботи); з бібліотекарем (проблеми забезпечення класу підручниками, стан читання учнями художньої літератури); з учителем фізичного виховання (участь у підготовці та проведенні спартакіад); з вихователями ГТД...

Що має та не має робити класний керівник, або обов'язки класного керівника. Діяльність класних керівників залежить від знань, культури, почуття відповідальності й має своєрідний характер — робота довгий час з одним складом учнів. Класний керівник має вміти «полати себе», завоювати авторитет. Найкраще це зробити, показуючи свою повагу до кожного учня як особистості з власними думками, поглядами та сприйняттям світу. Незайвим буде продемонструвати свою обізнаність і у власному предметі викладання. Учні зазвичай підсвідомо з повагою ставляться до людей, які є справжніми професіоналами. Педагог повинен пам'ятати, що кожна дитина неповторна, а тому порівнювати чи міряти

Соціальне виховання повинно досягати двох цілей: успішності соціалізації підростаючих поколінь у сучасних умовах і саморозвитку людини як суб'єкта діяльності та як особистості. Школи найчастіше не можуть вибрати необхідну спрямованість позакласної й загальношкільної роботи. Це призводить до втрати часу, інтересу учнів і погіршення стосунків учнів і вчителів.

СУЧАСНА ПОЗАКЛАСНА РОБОТА

Позакласна робота формує й розвиває особистість дитини. Керувати виховним процесом — значить не тільки розвивати й удосконалювати закладене в людині природою, коректувати намічені небажані соціальні відхилення в її поведінці та свідомості, але формувати в неї потребу в постійному саморозвитку, самореалізації фізичних і духовних сил, тому що кожна людина виховує себе насамперед сама, тут здобує особисто — здобує на все життя.

Як ж концептуальні основи виховання у сформованій політичній та економічній обстановці?

1. Виховання як відродження громадянина, людини культурної й моральної, як необхідна умова соціалізації особистості, є соціально обумовленим процесом, що виконує стабілізуючі функції.
2. Збереження, розвиток культури.
3. Обслуговування історичного процесу зміни поколінь.
4. Створення умов для вільного розвитку особистості як суб'єкта культури історичного процесу власного розвитку та життєтворчості.

Важливими базовими компонентами виховання є:

1. Виховання вільної особистості (високий рівень само-

свідомості, громадянськість, почуття власного достоїнства, самодисципліна).

2. Виховання гуманної особистості (милосердя, доброта, терпимість, доброзичливість, готовність допомогти).
3. Виховання духовної особистості (потреба в пізнанні й самопізнанні, у красі спілкування).
4. Виховання творчої особистості (розвиток здібностей, знань, умінь, навичок, інтелекту).
5. Виховання практичної особистості (знання основ екології, працьовитість, хазяйновитість, володіння мовами, фізичне загартовування, хороші манери).

Відновлення виховання, що спирається на принципи гуманізації, означає:

1. Повертає виховання до людини.
2. Підтримує індивідуальності й самотності дитини, рішуче відмовлення від «валового» підходу у вихованні та визнання кожної окремої дитини вищою цінністю виховання, розвиток суб'єктивних властивостей творчої потенціалу.
3. Здійснення в контексті національної культури як середовища живильного духовного й морального розвитку дитини.
4. Повернення виховання в родину до батьків, визнання в них головних вихователів, пошук шляхів педагогічно-

го співробітництва та довірливого спілкування з батьками.

5. Істотне підвищення педагогічної культури вихователів, знаходження ними гуманістичної педагогічної позиції. Сучасній школі потрібна праця, що дає можливість виявляти інтересам дітей і педагогів, їхнім творчим силам і прагненням. Відновлення та збереження природи, історичних пам'яток, відродження народних промыслів — у всьому необхідна участь школи.

Треба навчити дітей ненавидіти самообман. У житті часто доводиться багаторазово перевіряти інформацію, шукати та знаходити нові матеріали для такої перевірки й повторного огляду.

Для освітніх установ з гуманістичними виховними системами характерні такі ознаки:

1. Наявність власної ідеології школи.
2. Формування визначеного способу життя.
3. Педагогічно доцільна організація середовища освітньої установи як внутрішньої (предметно-естетичної, просторової, духовної), так і зовнішньої (соціальної, природної). генеральною метою виховання є формування гармонійно розвиненої особистості, здатної повноцінно виконати систему соціальних ролей; функції сімейні, трудові, громадянські, геосоціальні, саморегулятивні. При цьому необхідно орієнтуватися на загальнолюдські цінності, варто пам'ятати про випереджальний характер мети виховання, про необхідність проектування тих якостей, що знадобляться нашому вихованцю для життєдіяльності в майбутньому. Виховання повинно підготувати сьогодишню дитину й завтрашнього громадянина до життя та роботи в демократично-

му суспільстві, де дійсними, а не уявними регуляторами поведінки будуть мораль і право.

Свобода як мета й необхідна умова прогресивного розвитку досяжна тільки за умови її усвідомлення учасниками освітнього процесу, усвідомлення, яке можуть дати молоді тільки виховання й навчання в їх єдності. Щоб людина могла справитися з тягарем відповідальності, покладеним на неї свободою волі, їй необхідна мужність.

Прагнення до самостійності у виборі того, що складає зміст і сенс життя, — роботи, спілкування, співіснування, особистого життя, дозволя, виставля людині, але виховання покликане надихнути цю генеральну потребу особистості, зміцнити, наповнити її конструктивним змістом.

Виховання потребує умінь аналізувати й рефлексії, спроможності пошуку істини, творчості та самодосконалення. Колосальне значення має також прилучення людей до мистецтва гідної частини людини, мистецтва шляхетної насолоди прекрасним. Щоб заповнити сенс життя, що втрачається, у світі, який постійно ускладнюється, навчання і наукову працю, роздуми над складними проблемами, безкорисливе прагнення до пізнання важливо уявити як важкі, але гідні, дуже потрібні людині, що піднімає її й викликає повагу до діяльності інших.

Правильне виховання покликане гармонізувати здатності та потреби людей. А для досягнення цієї мети їм треба вміти рефлексувати. Неруйнівну, а то і творчу, творчу свідомість освіченій і розвиненій людині дає тільки рефлексія — і мету, й найважливіший компонент освітньо-виховних зусиль.

Виховання покликане подбати про розумовий розвиток дітей, достатній для розуміння ними розходжень між мрією й навчанням, пророцтвом і доктриною, утопією та наукою. Важливо перекопати підлітків не обманюватися словами.

Виховання розуму, націлене на запобігання особистих та суспільних трагедій, повинно містити в собі навчання послідовної самокритичності та критичності, здатності тверезо мислити, готовності брати під сумнів усі надії й устремління і відкидати їх, якщо вони містять у собі небезпеку. Треба навчити дітей ненавидіти самообман. У житті часто доводиться багаторазово перевіряти інформацію, шукати та знаходити нові матеріали для такої перевірки й повторного огляду.

Людині необхідно постійно підтримувати в собі інтерес до життя, до навколишнього світу. Тому найвищою мірою бажане з'єднання естетичного й етичного начала в особистості.

Виховання засноване на глибокому знанні моральної організації людини. Щоб вижити, суспільству треба навчитися більш широкій терпимості, ніж нині визнається.

Соціальна педагогіка служить меті облагородити, олюднити руйнівні егоїстичні природні потяги, тому що інакше спільне життя людей стане неможливим. У зв'язку з цим необхідно перебороти відчуження людини від культури. Педа-

гог повинен сприяти інтеріоризації культурних надбань, поєднуючи внутрішні задатки дитини з активними зовнішніми обставинами, які закликають до їх розвитку, приводячи до перших успіхів і закріплюючи їх наступний зміст виховання. Що ж необхідно знати кожному члену суспільства? Те, що корисно для домашнього господарства, для ведення своїх справ, вільного розвитку здібностей і професійних навичок, для вміння додержуватись і захищати свої права, для розуміння своїх обов'язків і можливості їх доброго виконання; судження про вчинки за точними критеріями; те, що корисно для відторгнення вселення.

Новим поколінням необхідно знати шляхи самознищення людства. До них ми відносимо насамперед дурість, неучтв, жадібність і недалекоглядність. Історія людської дурості являє собою важливий компонент змісту виховання: вона «вчить» учитися на вже зроблених помилках. Одночасно історія оман і трагедій розуму корисна в тому сенсі, що сприяє розвитку обережності, суворості суджень, дає уявлення про складності розумової роботи, учить поважати її й перевіряти кінцеві результати.

Соціальна педагогіка має допомагати молоді в засвоєнні цілей життя, а значить, і своєї діяльності. Цьому служить еволюція культури та науки. Їх історія допомагає новим поколінням краще зрозуміти сучасність. В історії мистецтва, ремесел, теорій, технологій, соціальних устроїв тощо збільшення знань про закони світу з'являється як би в уповільненій кінозйомці, що розкриває драму людей та ідей, узагальнює причини успіхів і поразок людства. Це дозволяє засвоїти закони розвитку прогресу, застою й регресу в історичній перспективі.

Велике значення має й вивчення історії суб'єкта пізнання (його раціональності й самого поняття): воно виховує конструктивність мислення, налаштовує на творчість і служить освіті в більшому сенсі — як виходу людського роду зі стану неповноліття у стан вільної нерушимої творчості життя.

Величезного значення набуває засвоєння методів пізнання, розуміння їх порівняльної ефективності, розвиток здатності до їх доречного та правильного застосування. Наукове й навчальне пізнання має грані взаємодії, що дозволяють застосовувати методи науки у виховних цілях. Так, інтроспекція у психологічній науці, яка служить методом дослідження й діагностики, є одночасно й ефективним способом самовдосконалення.

Любов, свобода, гармонія — ось три найбільші сили у вихованні людини, її щастя й долі. Вони дають захист від жахів світу, гартують у життєвій боротьбі та врівноважують деякі радості з багатства скорботами.

Школа повинна захищати, розвивати, заохочувати самостійність і відповідальність. Таке виховання дозволяє переборювати страх людей перед свободою особистого вибору.

Жодна дія зростаючої людини не може бути зроблена без попередніх роздумів над причинною залежністю одних учинків від інших: тільки в такий спосіб можна розвинути найціннішу здатність передбачати послідовність і наслідки дій.

Людині необхідно постійно підтримувати в собі інтерес до життя, до навколишнього світу. Тому найвищою мірою бажане з'єднання естетичного й етичного начала в особистості.

Любов, свобода, гармонія — ось три найбільші сили у вихованні людини, її щастя й долі. Вони дають захист від жахів світу, гартують у життєвій боротьбі та врівноважують деякі радості з багатства скорботами.

Небезпека для людства виходить насамперед із неправильного виховання, що вкорінює самовдоволення й не підозрює в собі наявності недоумкуватості, жадібності, безвідповідальної недалекоглядності.

Суспільству доводиться побоюватись нового деспотизму. Тому що воно зіштовхнулося з ростом невігластва, що навчилося домагатися влади, — пануючого невігластва сиріх, поверхово освічених людей. Звідси — найжорстокіші наші біди.

Соціальна справедливість може ввійти тільки у вільну країну. Тому інтелектуальна свобода має всесвітньо-історичне рятівне значення.

У доступному для огляду майбутньому освітньо-виховна активність стане найбільш смисливим резервуаром соціально й індивідуально-ціннісної зайнятості сотень мільйонів людей. В історичній перспективі виховання повинно передувати економічній й політичній та випереджати їх у кожну дану одиницю часу. Виховання має владу над владою — впливає на громадську думку та стимулює вироблення ідей.

Продовжуємо публікацію методичних матеріалів для занять із батьками в сільській школі.

ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА БАТЬКІВ

Методичні матеріали для занять з батьками

1. Педагогічна культура батьків
Виховання дітей — це й життєва мудрість, і майстерність, і мистецтво. Діти — щастя, створене батьківською працею.
2. Рід. Родовід
Поняття роду. Божа заповідь: «Шануй батька твого і матір твою, так благо тобі буде, і довголітній будеш на землі».
Народна мудрість: Яке деревце, таке і яблучко. Живі батьки — почитай, померли — поминай.
Поняття про родовід або про генеалогічне древо.
3. Традиції слов'янської родини
Родина — вищий сенс життя. Взаємини в родині. Повага до старшого. Турбота й любов до дітей. Старі і діти. Батьківське благословення. Майнові права. Роль батьківського дому.
4. Моральні цінності нашої родини
Честь і достоїнство. Репутація («Що люди скажуть»). Працьовитість. Православна віра. Взаємодопомога.
5. Роль казки та дитячого фольклору в розумовому, моральному й естетичному розвитку дітей
Казки. Пестушки й потішки, перевертні. Лічилки та скоромовки.
6. Роль народної іграшки та народної гри в розвитку особистості дитини. Доброта російської народної іграшки. Гра формує характер, загартовує волю, зміцнює фізично
7. Прилучення до праці дітей і підлітків
Праця — основа життя. Як привчали дітей до праці. Що вміли діти в різні вікові періоди.
8. Роль хрещених батька й матері у вихованні дітей
Обряд водохрещтя. Хрестини. Обов'язки хрещених. Дні, в які пригощають кума з кумою.
9. Роль свят у вихованні дітей
Дитячі свята. Заклики. Колядки та щедрівки. Престольне свято як засіб єднання роду.
10. Конференція «Традиції народної педагогіки».

Запитання

1. Народна педагогіка та сучасні теорії виховання.
2. Моральне виховання дітей.
3. Трудове й фізичне виховання.
4. Естетичне виховання засобами народної педагогіки.

МОЛОДШИЙ ШКІЛЬНИЙ ВІК

1. Молодший шкільний вік та його особливості (лекція).
Характеристика анатомо-фізіологічних та індивідуально-психологічних особливостей молодшого школяра, шляхи, засоби та задачі його фізичного виховання. Особливості нервової системи дітей молодшого шкільного віку.
Режим дня. Зміна працездатності школяра протягом тижня
Значення правильно організації відпочинку дитини, сон і його значення. Гігієнічні вимоги до одягу, білизни, взуття дітей. Навички особистого гігієни школярів, шляхи та методи їх виховання в родині. Роль учителя в житті дитини.

СВЯТО РІЗДВА ХРИСТОВОГО

Сценарій свята

Перший ведучий. Село. Українська хата. Святий вечір напередодні Різдва Христового. Ось господарі — Одарка та Степан — готуються до свята. Степан мете хату.

Одарка. Що ти там мелеш?
Степан хоче винести сміття.

Одарка. Хто у Святий Вечір сміття на вулицю виносить?! Ти хочеш, щоби про нас люди балакали?

Степан. Чого сваришся, ти краще порайся скоріше, а то з голоду померти можна. Давай скоріше збирай на стіл і будемо їсти!

Одарка. Хто це до першої зірки їсти сідає?

Степан. Ти правду кажеш, треба зачекати. О! Хто це стукає?
Стукіт у двері.

Одарка. Степане! Та це, мабуть, колядники прийшли, одчиняй скоріше двері!

Перший колядник.
Хай за вікном хуртеча злиться,
А нам співати і радіти,
Горить ялинка у світилиці,
З Різдом Христовим, любі діти!

Другий колядник.
Дніпро обняв дзвінки Карпати,
А в хаті вже кутя і сіно.
Дозвольте заколядувати.
З Різдом Христовим, Україно!

Одарка та Степан (*радісно*). Колядуйте, колядуйте!

Третій колядник.
Ой, ішла колядка
Вулицями міста
У стрічках сріблястих,
В світлому намисті.

Четвертий колядник.
На сніг розсипала,
«Божий Син народився!», —
Усіх сповіщала.

П'ятий колядник.
Зірничка з неба світло кидає,
Христос — дитяток нині рождаєсь.
Світи, зірниче, Христу й Марії,
Кріпш в наших серці віру й надію.

Шостий колядник.
Хай ця зірничка в різдвяні свята
Несе нам щастя по наших хатах!

Здоров'я, вітку, пошану від свята,
Багатства і долі на многі літа.

Сьомий колядник.
Маленький Ісусик не спить, дрімає,
Своїми рученятами весь світ обіймає.
І вашу хатину, і вашу родину,
І всю Україну — Христос ся рождає!

Одарка та Степан виносять короваті і ламають його, хочуть розділити на всіх.

Восьмий колядник.
Добрий вечір вам!
Дайте дохід нам!
Як не дасте доходу —
Перевернем хату на воду!
Та не ламайте, та по цілому давайте!
Добрий вечір! Святий вечір!
Треба заповіді Божі
У життя ввести святі.
Господь каже — живи так-то,
Довго вік свій проживеш.
І по смерті, хоч умреш ти,
В Воскресінні оживеш.

Дев'ятий колядник. У святих отців є така думка: Господь може тисячу разів народжуватись, але це не має для тебе жодної користі, якщо Він хоча б раз не народиться у твоїй душі, не народиться для тебе особисто.

Десятий колядник. Тому ми і кажемо один одному не «Христос родився», а «Христос рождається».

Одинадцятий колядник. Рождається неперестанно в наших душах, якщо ми не зачинаємо перед ним двері.

Дванадцятий колядник. Тож нехай ці колядки, ці святкові вистави допоможуть нам вникнути в саму суть цієї незвичайної події.

Тринадцятий колядник. Святий Афанасій Великий сказав: «Бог став людиною, щоб людина стала Богом», щоб людина обожилася, щоб усе, що в нас є, було пронизано світлом благодаті.

Чотирнадцятий колядник. Коли народився Спаситель, ангельський хор у небі співав: «Слава в вишніх Богу і на землі мир».

П'ятнадцятий колядник. Тільки убогі пастушки змогли почути цю новину, тільки вони не спали, тільки їхнє серце було відкрито для благої вісті спасіння.

Шістнадцятий колядник. За свою дитячу щирю віру й любов, простоту серця вони сподобились першими поклонитися Христу.

Т. Майданник

ЩО ТРЕТІЙ ЖЕ ПРАЗНИК — СВЯТЕ ВОДОХРЕЩА

Сценарій свята

Мета:

- поглибити знання учнів про свято Водохреща, звичаї, обряди, традиції, пов'язані з циклом Різдвяних свят;
- розвивати творчі здібності учнів — уміння виразно читати поетичні твори;
- виховувати повагу до традицій наших прапращадів, патріотизм, милосердя, почуття прекрасного.

Обладнання: полотно із зображенням дійства освятчення води на річці, дитячі малюнки на тему «Різдвяні свята».

Шановні діти й гості нашого свята! Сьогодні наш виховний захід присвячений завершеному різдвяного циклу свят. Усі ви знаєте ці свята, але з кожним наступним поколінням традиції святкування забуваються, відходять у минуле. Тому, щоб зберегти пам'ять про наших предків, про їхні звичаї та обряди, ми вирішили провести виховний захід на тему «А що третє свято — свято Водохреща».

Січень — перший місяць року й найсудовіший місяць зимы. Кажуть, що це зими половина, бо січень зиму навіп. Проте є й інші пояснення назви цього місяця. Січень, бо сніг січе з вітрами. Ще таку назву в давнину пов'язували з тим, що саме о цій порі вільно рубали сокирами (сікли) деревину, бо вона перебувала у стані спокою. Народна мудрість каже, що в січні сонце повертає на літо, а зима — на мороз. У цьому місяці найсильніші, сосянці, але разом з тим — морозні дні. Сонце іноді при сильному морозі видається наче в кільцях. Це називається «протинець». А ще січень називали «студень», «тріскун», «шипун», «альодовик», «вогнєвик». Саме на цей місяць припадає найбільше свят, що позначені особливим поетичністю. В одній з колядок мовиться:

Та прийдуть до тебе три празники в гості: до першого же празник — святе Рожество, що другий же празник — святого Василя, що третій же празник — свято Водохреща.
Дівчатка співають різдвяну пісню «Добрий вечір тобі, пане господарю».

Протягом усіх Різдвяних свят, які тривали два тижні — від Різдва (7 січня) й до Водохреща (19 січня), у кож-

ній господі тричі варили кутю — багату, щедру й голодну.

Різдво є найдавнішим нашим святом. Походить воно з дуже давніх часів, коли наші предки ще не були християнами. У ті часи це було свято на честь доброго бога Сонця, що зявся Дажбог. Пізніше, коли наші предки прийняли християнство, того самого дня почали святкувати день народження справжнього Бога — Ісуса Христа.

У Віфлеємі
В стайні на сні —
Христос родився Всім на спасіння!
Люди, радійте, Христа вітайте,
Божому сину Славу віддайте!
Слава на небі Богу Святому,
На землі спокій
Роду людському.

Різдво починається Святвечором. На це родинне свято готують дванадцять страв, найосновнішою їжею, звичайно ж, є кутя та узвар.

Що ще роблять на свято? (*Так, звісно, колядують.*)

Хто проспіває нам якусь незвичайну колядку? (*Догаток 2.*)

Наступним святом Різдвяного циклу був **Новий рік**, або **свято Василя**. Василь приходив не сам, а з дівчиною Маланкою. Увечері хлопчики та дівчатка поодинокі чи гуртом обходили сусідів і родичів, щоб защедрувати. Ті, у свою чергу, одаровували збереженими з осені яблуками, ліщиновими горіхами, гарбузовим чи соняшниковим насінням. Тих, хто приходив пізніше, частували гречаними млинцями.

Від якого слова, на вашу думку, походить слова «щедрівка», «щедрувати»?

Розкажіть щедрівку, з якою ви ходили щедрувати. (*Догаток 1.*)

Нарешті надходила третя й остання в різдвяному циклі кутя. У народі називали її «голодною». Голодною кутею цей Святвечір зветься тому, що в цей день необхідно дотримуватися суворого посту. На цю вечерю готують кутю та узвар, варять вареники, голубчик та всякі інші страви. Усі страви готують з рослинних продуктів. Раби в цей день не їдять також.

Споживши страву, горішки виносили до воріт і розбивали. Деінде

мисливці робили кілька холодних пострілів. Ці дійства пов'язували із завершенням свята — розстрілювалися, або проганялись кутя та мороз. Діти тим часом вибігали на вулицю, стукали макогонами в хатні кутя та тини й декламували: «Геть, кутя, з покуття, йди на базар!».

Перед Різдвяними святами хати прикрашали «павучками» та «жачками», які робили з тіста чи глини. А напередодні Водохреща, на покуття, робили хрестики із соломи та чіпали біля вікон, обіч віконних рам і дверей. Вони виконували роль оберегів від нечистої сили, котра у дні свят уважалась особливо небезпечною.

Урочиста й найтаємніша частина свята починалась опівночі — службою Божою в церквах. Перед світанком усі процесія йшла до річки святиги вогу. Заздалегідь парубки й дорослі чоловіки вирубали на льоду великого хреста, витягали з води, тут же, на льоду, установлювали його, обливали буряковим квасом (він фарбував лід у малиновий колір). Поруч установлювали також вирубані з льоду престол, вітар, інші церковні оздобы. Після відправи священник освятчав воду, тричі занурюючи в ополонку хреста та прихилиючи до води запалену свічку, а тоді кропив освятченою річковою водою всіх присутніх, вітав зі святом. Тут хлопці випускали з рук принесені із собою голубів.

Освятчену воду люди набирали у принесений із собою посуд. Потім наймиліші юнаки купались в ополонці й усі співали:

Йордан, Йордан, вода студенька,
Пречиста Діва воду брала,
Своя Дитя напувала.

Удома кропили цією водою хату, хлів, двір, худобу. Освячена на Водохреща вода вважалась цілющою, її зберігали за образами й використовували для лікування хвороб, при засіваних поля тощо. Зберігали також і свічку, що горіла біля води.

Хто пам'ятає, як вітаються на Різдво?

На свято Водохреща, зустрівшись, наші прапурці казали: «Христос Хрестився!», а інші відповідали: «У річці Йордані!»

Завна наші предки вважали, що вода й вогонь — це основа життя всього сущого на Землі. Тому освятченню води споконвіку приділялась велика увага. Українські знахари також уміли «замоваюти» воду:

Водичко-йорданничко!
Виплещі дуги-береги, коріння,
Різне каміння,
Умий і мене від гніву, ненависті
І від усякого лиха.

Після Водохреща слабшали морози. Тому казали: «Тричі не тричі, а вже минули Водохрещі».

Звідки походить такий звичай Хрещення?

Ось як у своєму вірші Ярослав Вільшанко описує свято Водохреща:

Там, на річці на Йордані
Там Господь Христос хрестився,
З рук Хрестителя Івана
У святий водичці вмився.
Розійшлися Апостоли
Ген на гори, ген за води,
Голосили Боже слово
І хрестили всі народи.
І святий Андрій — апостол
Воду цю приніс за море,
Нашим Дніпром плів він просто
Аж де Київські гори.
Наш святий князь Володимир
Нарід весь обмив свій рідний
Йордан-водами святими,
Щоби правди став він гідний.
Де є віра в Боже слово,
Де любов є до Вітчизни —
Всіх вода-Йордан обнови́ть,
Всіх Йордан-вода очистить.

Свято Водохреща також називають Богоявленням. Як ви думаєте, чому?

Щоб краще зрозуміти чому, зараз, дітки, вам розкажу́ть переказ із Біблії про це свято.

Хрещення господне

Насправді хрещення Ісуса Христа відбулося через тридцять років після Різдва.

Ви вже чули про те, що Різдво святкували навіть язичники.

Хрестив його чоловік на ім'я Іоанн. Іоанн Предтеча жив у пустелі, носив одяг з верблюжої шерсті та весь час проводив у молитві. Ів він дуже мало. Бог велів йому йти на річку Йордан і сповістити людям про те, що скоро з'явиться Спаситель. Він говорив: «Покайтесь! Христос уже на землі!». Хто його слухав, того Іоанн хрестив

у річці Йордан. Тому його християни називають Іоанном Хрестителем.

Коли Ісусу Христу сповнилося тридцять років, він також прийшов з міста Назарета до пророка християн. Іоанн Хреститель знав, що Христос ніколи не робив гріхів і саме він є Спасителем. Тому він став утримувати його: «Мені треба від Тебе хреститись, а не Тобі від мене».

Але Ісус Христос наполягав на хрещенні не тому, що це йому потрібно, а для того, щоб освятити воду та зробити її джерелом освятчення людини: «Допусти це тепер, тому що так належить виконати всю правду». І хрестився. Коли ж він виходив з води, небо відкрилось, і Дух Святий у вигляді голуба зійшов на Ісуса Христа. А з неба пролунав голос Бога Отця: «Це — Син Мій улюблений, в Якому Моє благовоління».

З тих пір і до наших часів у пам'яті про хрещення Ісуса Христа 19 січня ми святкуємо Водохреща. У церкви, а також на річці чи на озері після молитви віруючих Бог освятчує воду, як колись освятив її Ісус. Свята вода, якщо з вірою прийняти її, допомагає хворим і здоровим, дає сили та зціляє від хвороб.

То хто ж відповідь, чому свято Водохреща це називають Богоявленням? Під час розповіді ми ще розповідали, що після охрещення води хлопці відпускали принесених голубів. Чому, на вашу думку, саме з голубами приходили юнаки?

Хрещення — це дуже важливий день у житті. Людина немовби знову народжується на світ. Людська душа отримує від Бога благодать, силу творити добро і стає ближчою до Бога. Після хрещення в людини починається нове життя. Бог допомагає їй у всіх добрих справах. А ми самі також намагаємось творити добро, виконувати Божі Заповіді.

Діти всі разом читають молитву Катерини Перелісної.

Молитва

Пошли нам, Боже,
Маленьким дітям
Щастя, здоров'я
На довгі літа!
Щоб виростили
Розумні і сильні,
Душею чисті
І серцем вільні.
Щоб нам світила
Зірньою долі,
Щоб ми не знали
Лиха ніколи.

На останок ви розгадаєте кросворд «Коляда» й перевірите себе, як ви запам'ятали інформацію про цикл Різдвяних свят.

Додаток 1

Щедрик

Щедрик-щедрик-щедрик-щедрик!
Ой, який я молодечко —
Прийшов посипати,
Забув зерна взяти...
Та маю в кишені
Гороху з півжмені.
Сію, вію жито
У зимі — на літо.
Нехай Бог допоможе,
Щоб все було гоже!
З Новим роком будьте,
Мене не забудьте!

Катерина Перелісна

Щедрівка

Хто в цьому домі живе-поживає,
Того з Новим роком поздоровляєм!
Бажаєм щастя всім в цьому домі,
Радості, успіхів в році Новому!..
Дітонькам —
Добре щоденно учитись,
Щоб з похвалою школу скінчити,
Щастя — дорослим, вітхи — малечі,
Всім добрий вечір,
Всім добрий вечір.

Додаток 2

Звізда, звізда велика, дерев'яна,
Вся в позолоті, аж блищить.
Вже на підході ніч різдвяна,
У ніч таку ніхто не спить!
І ми в цю ніч не будем спати, —
Один раз в році на ходу, —
Від хати підемо до хати
І понесем свою звізду.

Колядки знав же наш прапрадід
Від незапам'ятних сторіч.
І ми колядки дуже раді,
Колядуватимем всю ніч.

Марія Хоросницька

Віншування

Я — маленький хлопчик,
Виліз я на стовпчик.
На сопілку граю,
Христа прославляю.
З Різдовом у цій хаті
Будьте всі багаті.
Хай Ісусик наш маленький
Буде повів Вам любенький.
Я маленька дівонька,
Як у полі квітонька,
Колядоньку вам співаю,
Христа прославляю.
З Різдовом тут до вас прийшла,
Божу радість принесла.

Т. Богомаз

Ю. Петренко з вихованцями Ніжинської школи мистецтв упевнена, що красиво має бути в середині душі людини, і зовні — в оселі.
На фото Ю. Петренко зі своїми вихованцями.

ЯКЩО НЕ ТВОРЧО, ТО НАВІЩО?

Мистецтво — це країна, де поєднуються сміливі фантазії, мрії та душа митця: хореографа, актора, художника чи музиканта... Посідає в собі всі види мистецтва й Ніжинська школа мистецтв при Ніжинському університеті культури і мистецтва ім. М. Заньковецької, де директором Л. Пionтковська.

Так чудово, що в наш непростий час є небайдужі люди, головною метою яких є формування гармонійної особистості, які вчать цінувати не товщину гаманця, а духовне та спокійне. Саме до такої когорти відноситься і Юлія Петренко з Ніжинської школи мистецтв. Свого часу вона закінчила художнє відділення цієї школи, згодом стала там працювати викладачем образотворчих дисциплін. Захопивши світ образів націан на нове, неординарне. Проте, як відомо, усю нову — це добре забуває старе. Вивчаючи народознавчу літературу, захопилась молода вчителька ліпленням... і солоного тіста, як не дивно це звучить. Почала разом із дітьми ліпити маленькі фігурки-оберти, арт-м'яльок. А одного разу спробувала створити із солоного тіста барельєфну картину; використавши для цього власні добавки та методом проб і досвіджень молода вчителька провела апробацію своєї техніки ліплення картин-барельєфів із солоного тіста. Після того вже не змогла зупинитись.

Юно мисткиню підтримала міська влада (особисто міський голова М. Приходько), Ніжинський відділ сім'ї та молоді при міськвиконкомі (тодішня завідувачка Т. Баскак). Саме вони допомогли організувати перші персональні виставки художниці в Ніжині, Києві, Львові. Відгуки спеціалістів порадували: її твори називали «об'ємним живописом», про них почали повідомляти газети, журнали, телебачення. У 2005 р. Ю. Петренко отримала грант Президента України на реалізацію проекту «Берегиня» для обдарованої молоді, який проводився на базі школи мистецтв і включав у себе

розповсюдження авторської техніки ліплення картин із солоного тіста.

Ю. Петренко є автором ряду посібників. До речі, першими розгледіли потрібність її розробок для широкого загалу освітня саме в нашій редакції «Плянди» та випустили у світ її посібники «Ліплення: перша сходинка до скульптури», «Декоративно-прикладне мистецтво», «Робота з природними матеріалами», «Дизайн». На сьогодні в Юлії вийшли дві великоформатні кольорові дитячі книжки «Берегиня» та «Моя перша книжка з малювання», ціла серія друкованих статей. Вона — неодноразова учасниця молодіжних форумів, виставок і міжнародних проєктів. Уже відбулось вісім персональних виставок молодого художника.

А ще в Юлії проявився неабиякий педагогічний талант. Чимало її учнів стали лауреатами й дипломантами різноманітних конкурсів дитячих робіт: Діана Соколадна, Анна Фісєва, Віталій Назарчук, Владислав Назарчук, Олена Шпегура, Анна Бойко, Анна Павлюченко, Катерина Катруха, Валерія Устинова та інші.

Надзвичайно напружений ритм життя тільки надає сил Юлії. Вона вчиться у Львівській національній академії мистецтв України, навчає дітей, творить і пізнає рідний край, проводить майстер-класи для дітей і дорослих, щоб якомога більше людей доторкнулись до витоків свого родоводу, пригадали своє походження.

Стає зрозумілим, чому, обговорюючи новий дизайн обкладинки нашого часопису «Відкритий урок: розробки, технології, досвід», редакція зупинилась на авторських роботах талановитої дівчини, викладача Ніжинської школи мистецтв Юлії Петренко. Сподіваємось, що відчуття дісного натхнення надихне наших читачів на подальшу творчу працю, а дитячі душі наповняться вічним і прекрасним.

ЯСНА ЗОРЯ НАШОГО ПИСЬМЕНСТВА

Сценарій лекторію, присвячений 175-й річниці від дня народження

Марка Вовчка

Музичний фон. Перша пара ведучих. Проекція портрета Марка Вовчка.

Ведуча. Тарас Григорович Шевченко повертався із заслання, коли несподівано його затримали в Нижньому Новгороді. Це було прикро, тяжко і навіть страшно після десяти років солдатчини. Начебто і свобода, і нема її. А як хотілось побачити давніх друзів! Та приїхав на його прохання тільки старий щирий Щепкін, славетний актор, який привіз пошту лист від Пантелеймона Куліша та книжечки. Серед них тоненька «Народні оповідання» якогось ще невідомого Тарасові автора — Марка Вовчка. Почав читати. Він не міг відірватися від цієї книжечки. Перед ним, як живі, проходили такі близькі, такі знайомі з давня образи дівчат, жінок, однаків, си-вих дідів, бабусь, немов усі вони жили десь поблизу його не-забутньої Кирилівки, і він бачив їх, бачив, знав ще змалку й Одарку, й Олесю, й Горшину, усіх, про кого розповідав автор — Марко Вовчок.

Ведучий. А за кілька днів Тарас Григорович дізнався, що автор цієї книжечки — молода жінка, Марія Олександрівна Маркович (проекція портрета).

«Яке піднесене, прекрасне створіння ця жінка, — записав він у своєму щоденнику, ще не бачачи у віці авторку, але пізнавши її душу з її творів, — конче потрібно написати їй листа і подякувати за завдану радість читання її натхненної книги.»

Ведуча. І не тільки у щоденнику, у прекрасних віршах утілює він свої почуття. Під враженням цих оповідань пізніше він присвятив їй вірш «Сон», а на пам'ять про день знайомства, що відбулось уже в Петербурзі в січні 1859 року, Тарас Шевченко написав такі рядки.

Музичний фон. Проекція портрета Т. Шевченка.

Читець.

Недавно я поза Уралом
Будував і Господа благав,
Щоб наша правда не пропала,
Щоб наше слово не вмирало;
І виблагав. Господь послав
Тебе нам, короткого пророка
І обличчям жестких
Людей неситих. Світе мій!

Моя ти зоренько святая!
Моя ти сило молодая!
Світи на мене, і огрій,
І оживи мє побите,
Убоге серце, неукрите,
Голодне. І оживи,
І душу вольною на волю
Із домовини воззову.
І душу вольною... О доле!
Пророче наш! Моя ти доне!
Твою думу назову.
Проекція портрета Марка Вовчка.

Ведуча. Перед нами — класик, жінка дивовижної долі, тим більше гідна пошани, що сама зробила її, що долю; людина рідкісного благородства й духовної чистоти. Спробуємо ж уявити деякі яскраві риси Марії Олександрівни, удаючись до кількох свого роду переломних моментів її життя.

Марко Вовчок. У всесвіті мені відомі лише дві прекрасні речі: зоряне небо над нашими головами і почуття обов'язку в наших серцях.

Ведучий. Ці величні та мудрі слова передають душу Марка Вовчка — видатної української письменниці, послідовниці ідей Кобзаря.

Ведуча. Народилася у Росії, але понад усе любила Україну. Хоч куди б її не закидала доля, вона серцем перебувала в Україні, думкою — в Європі, а руками обіймала весь світ — світ людської мудрості й гуманізму.

Ведучий. Вийджаючи з України, душу свою залишала з нею. Одного разу під час перебування в Саратові свої почуття висловила метафоричними словами в листі.

Марко Вовчок. Увесь Саратов віддала б за єдину стеблинку чебрецю, який росте на берегах Росії.

Ведучий. Помираючи, марила, щоб її поховали поруч із Шевченком...

Ведуча. Сьогодні літературознавці, здається, цілком з'ясували проблему родоводу Марка Вовчка — Марії Вілінської.

Марко Вовчок. Я ж сама не написала жодної, навіть найкоротшої своєї біографії. Категорично переконана, що «доки живе людина, біографія передчасна».

Ведучий. Вона не заперечувала жодних вигадок про себе і не спростовувала публічно помилок у своїх біографічних даних. Мала переконання, що біографію людини варто писати тільки після її смерті.

Ведуча. І все ж таки — як стала вона, Марія Вілінська, українською письменницею Марком Вовчком?
Музичний фон. Друга пара ведучих.

Ведуча. 22 грудня 1833 року в маєтку Єкатеринославського Єлєцького повіту Орловської губернії в родині армійського майора Олександра Вілінського народилася донька Марія.

Ведучий. Матком Єкатеринославське на той час управляла бабуся Марії — литовська княжна Радзівіл, яку в молодості виврав у батька її наречений, армійський офіцер Шаталов.

Ведуча. Батько майбутньої письменниці був людиною освіченою, добре знав німецьку та французьку мови, захоплювався музикою та співом, був композитором-аматором. Він кохався в українських піснях і навіть звів їх у збірник з нотами.

Звучить українська народна пісня. Проекція портрета матері.

Ведучий. Мати Парасковія Петрівна — добра вихователька своїх дітей —

теж любила музику і знала кілька іноземних мов, досконало володіла французькою й добре грала на фортепіано.

Звучить музика фортепіано.

Ведуча. Дитячі роки Марії минули в Єкатеринославському. Тут вона разом зі своїми братами Валеріаном і Дмитром здобула початкову освіту. Брат Дмитро згадає...

Ведучий. Сестра відзначалася допитливим розумом і великою жадобою до знань... З малих років вона тягнулася до науки, одягалася завжди просто, зачісувалася без химер, гладко або в коси короною, і це в неї залишалося на все життя.

Ведуча. Але щасливе дитинство було короточасним, дівчинці виповнилося шість років, коли помер її батько. Рано овдовівши, мати вийшла заміж за поміщика Дмитрієва, який виявився п'яницею й картярем, розорив маєток і залишив сім'ю на призволяще.

Ведучий. Дванадцятирічна дівчинка стала вихованкою Харківського пансіону.

Зі спогадів подруги довідаємось, що Марія «мала одвертий вигляд, чимало природного, безпосереднього. І цим надто вирізнялася серед усіх інших. Крім того, в неї були чудові, густі руські коси, що їх вона, всупереч пансіонським правилам, мала звичай часто спускати...»

Проекція будинку в Орлі.

Ведуча. Дівчина зростала тут у світі чарівних образів українського фольклору. Народну мову, живе українське слово їй доводилось чути й на вулицях міста, й у стінах пансіону, й у студентському товаристві.

Ведучий. Після закінчення пансіону Марія оселилася в Орлі, у своїй тітці К. Мордовіної. 16-річна дівчина Маша Вілінська, — красуня, розумниця, романтик і водночас людина, яка вмів міцно стояти на землі.

Проекція портрета Марка Вовчка.

Якби Маші хтось сказав, що через сім років вона стане знаменитою українською письменницею, та ще й із викликом підписуватиме свої твори чоловічим псевдонімом «Марко Вовчок», — вона, мабуть, тільки засміялася би.

Ведуча. Тут, у салоні тітки, вона зустріла й покохала (проекція портрета Олександра Марковича) Олександра Марковича — українського фольклориста. Він відбував заслання в Орлі за участь у діяльності Кирило-Мефодіївського братства. Ось що пише Марія Вілінська до Олександра Марковича у вересні 1850 року.

Марко Вовчок. От чего это у меня...

Ведуча. Додамо тільки одне: на початку 1850 року Марія Вілінська й Олександр Маркович одружилися і виїхали в Україну, у Чернігів.

Ведучий. Подружжя Марковичів поселяється спочатку в Чернігові, а потім у Києві. Разом із чоловіком майбутня письменниця часто була в наволокиних селах, де збирала фольклорні матеріали, «цілі дні проводила на ярмарках серед жінок, все розпитуючи, до всього придивляючись та прислухаючись, — до мови, до убрання, — і все те собі занотувала», — розповідав пізніше М. Лобач-Жученко. Деякі із записаних нею пісень друкувалися у збірнику Амвросія Меглинського «Народные южнорусские песни» («Ой Морозе, Морозенку...», «Не так тая Україна, ой, як молоді дівчина...»).

Звучить народна пісня «Ой Морозе, Морозенку...».

Третя пара ведучих.

Ведуча. «Вельми справедливо буде покласти на пам'ятку плиту Олександра Васильовича значно рясніший пучок безсмертних

Ведучий. Як найтяжче горе пережила звістку про смерть Т. Шевченка. Жила вона в той час у Парижі, співпрацювала з дитячим журналом Етьєна «Журнал виховання й розваги». Написала чимало українських і російських оповідань, казок для дітей — «Кармелюк», «Невільничка», «Дев'ять братів і десята сестриця Гая», «Ведмідь».

Ведуча. Коли І. Тургенев спитав у Т. Шевченка (проекція листа),

кого з українських письменників він радить читати, щоб краще опанувати українську мову, поет без вагання відповів: «Марка Вовчка! Вона єдина володіє нашою мовою!». Ось приклад чистої літературної мови Марка Вовчка з казки «Кармелюк».

Музичний фон.

Читець. Уривок із казки «Кармелюк».

Проекція титульної сторінки казки «Кармелюк».

Ведучий. Найвизначнішою є казка Марка Вовчка «Кармелюк». М. Салтиков-Шедрін писав, що автор казки своїми образами виразно доводить хибність шляху покірності злу та соціальний неправді й веде героїв «до необхідності шукати виходу з гнітючої становища, виходу з обманного».

Ведуча. Образ Кармелюка романтично гіперболізований. Герой наділений незвичайною вродою, розумом, готовністю пожертвувати всім заради інших.

Проекція ілюстрації до казки «Кармелюк».

Інсценізація

уривка з казки «Кармелюк»

Проекція портрета Марка Вовчка.

Ведучий. Марії Олександрівні 33 роки, вона вже кілька років живе в паризькому передмісті Нейї. Стосунки з чоловіком, на жаль, уже зовсім не такі, як були; поруч із нею — син Богдан. Але, хоч як би там не було, ця дивовижна жінка зберігає внутрішню почуття власної гідності, доброти та шляхетності. Ось лист до чоловіка, написаний, очевидно, у відповідь на його численні докори та претензії.

Марко Вовчок. Коли б мені думати, за що і з якого права ти мені такий лист написав? Наведь до неправдо суди! або необачного наслідника! Я тебе не судила, не казала слова прикрого, а щодо твоїх мастків, коли вони єсть, то давай їх мені у руки, я не візьму. Я не із тих, що, попрощавшись із аудіоною, виципляють якесь шматтячко і тим живляться.

Проекція портрета Олани Марковича.

Кажеш, що ти терпиш — подумай часом, що, може, Господь не все лихо на тебе одного потратив — іншим децю zostавив — і мені часом, може, зернятко перепадає — то не прибилюй своєю кривдою!

Ведуча. Через рік, улітку 1867 року, Олани Марковича не стало.

Ведучий. І знову Петербург. Десять років (1867—1877) Марія Олександрівна живе в Петербурзі. У цей період вона зближується з редакцією журналу «Отечественные записки», в якому друкує свої романи російською мовою. Журнал тоді очолювали

М. Некрасов і М. Салтиков-Шедрін.

Ведуча. Багато зроблено нею в галузі перекладу. Вона видає журнал «Переводи лучших иностранных писателей», у якому друкує і свої переклади із західних літератур.

Ведучий. Чимало наукових перекладів зробила вона у співпраці із Д. Писаревим, їх об'єднували взаємне кохання та праця.

Але письменницю знову спіткало горе. Купаючись у Ризькій затоці, Д. Писарев трагічно загинув. Щоб забути горе, з головою поринає в роботу.

Ведуча. За цей період життя в Петербурзі зроблено дуже багато: написано кілька романів, упорядковано дитячому, а згодом — чотиритомне видання творів І. звичайно ж, переклади.

Ведучий. Відомо, що, проживаючи в Парижі, вона була особисто знайома з Жулем Верном (проекція портрета Жуля Верна). І він довірив їй переклади російською мовою всіх своїх творів.

Ведуча. Марко Вовчок встигла перекласти п'ятнадцять романів славетного фантаста, перекладала також казки Г.-К. Андерсена, твори В. Гюго, А. Міоссе, Б. Прусса та інших.

Ведучий. Усе болючішими для письменниці стають цензурні утиски, недоброзичливість критиків та окремі невдачі. 1870-го Марія подає клопотання про дозвіл видавати ілюстрований журнал перекладів. Була в ньому й видавцем, і коректором, і перекладачем. Однак наступного року її оголосив війну тодішній «весьляний» критик Стасов, дружина якого також займалась перекладами.

Ведуча. Щоб усунути конкурентку, він публічно звинуватив Марка Вовчку у плагиаті. Третейський суд, на який погодилися обидві сторони, визнав Марію Маркович винною. Це дуже зашкодило її репутації. Від цього вона так і не отговталась.

Ведучий. 1878 року Марко Вовчок залишає Петербург.

Проекція портрета М. Лобача-Жученка.

Разом зі своїм другим чоловіком — морським офіцером, згодом — дрібним чиновником М. Лобачем-Жученком Марія мандрує по місцях його служби. Сім років вони жили на Північному Кавказі та в Новоросійську, наступні вісім років — на Україні (Богуслав, Тетіїв, Хохітва, Канів, Стеблів).

Ведуча. Та й у цих умовах Марко Вовчок пише нові твори, збирає фольклорні матеріали, упорядковує повне семитомне видання своїх творів, перекладає низку творів польських письменників.

Останні роки письменниці минули на Північному Кавказі.

Проекція будинку в Нальчику.

Ведучий. Навесні 1906 року Марко Вовчок переселяється на хутір Долинський поблизу Нальчика. Тут вона написала своє останнє оповідання «Встреча», працювала над українською повістю «Гайдамаки», яка так і залишилась незакінченою. Стан здоров'я письменниці різко погіршився.

Ведуча. 1906 рік. Стара, хвора жінка живе на околиці Нальчика. Її знають як пані Марію Лобач, і майже нікому невідомо, що то — класик української літератури, про яку Іван Франко писав 1890 року: «Шевченка і Марка Вовчка я вважав найбільшими талантами нашої дотеперішньої літератури, найбільшими майстрами нашого слова».

Проекція портрета Марка Вовчка. Музичний фон.

Ведучий. 10 серпня 1907 року Марко Вовчок померла. Як вона того бажала, її поховали в садибі, під гіллястою розлогою грушею, де так любила працювати й відпочивати письменниця.

Ведуча. Схвильовано писав у ті дні в посмертній згадці «Марія Маркович (Марко Вовчок)» Іван Франко (проекція тексту).

Зламався велика сила. Закотилася ясна зоря нашого письменства

Ведучий. Її прах і сьогодні покоїться в кабардинській землі (проекція пам'ятника).

Через п'ятдесят років кавказький поет А. Шомахов напише:

Вкраїні донька, ти жила між нас,
Душею чиста, ніби наш ріки,
Твоє ім'я — величне, мов Кавказ,
Вкарбоване в краю моїм навіки.

Проекція видань творів Марка Вовчка.

Ведуча. Постатями такого масштабу має право пишатись будь-яка країна світу. Багато письменників возвеличували талант Марка Вовчка (Марії Вілінської), а Леся Українка відзначила: «Марко Вовчок знала такі тайни історичної душі українського народу і такі глибини, яких уже тепер ніхто не знає або вповісти не вміє».

Музичний фон.

Ведучий. Високий гуманізм і соціальний пафос, задушевне, натхненне слово, народність, глибина і приналежність художніх образів — усе це визначає сучасну значущість, невимірну цінність чудової прози Марка Вовчка.

Марко Вовчок. Я прожила свій вік, йдучи однією дорогою і не звертаючи вбік. У мене могли бути помилки, вади, несподобства, як і в більшості людей, але в головному я ніколи не заплямувала себе відступництвом.

Музичний фон.

Література

1. Берасименко М. Д., Кирилюк Є. П. Історія української літератури. Література 40—60 рр. Т. 3. — Київ. — 1968. Інститут літератури ім. Шевченка. — С. 513.

2. Гончар О. І. Марко Вовчок // Історія української літератури XIX століття. Кн. 2. — К., 1996. — С. 209—236.

3. Лобач-Жученко Б. Б. Літопис життя і творчості Марка Вовчка. — 2-ге вид., доп. — К.: Дніпро, 1983. — С. 464.

4. Марківкова Т. Тематика «Народних оповідань» Марка Вовчка // Укр. мова та література. — 2002. — № 17—19 (273—275). — С. 54.

5. Крайнікова Т. Життєвий і творчий шлях Марка Вовчка (Марія Вілінська). Творча спадщина Марка Вовчка // Укр. мова та літ. — 2002. — № 17—19 (273—275). — С. 53.

6. Крутикова Н. Е. Марко Вовчок і Тургенев // Рад. літературознавство, 1983, № 12. — С. 31—39.

7. Крутикова Н. Е. Листи Марка Вовчка. — У кн.: Листи Марка Вовчка у 2-х т. Т. 1. — К., 1984. — С. 7—19.

8. Куліш П. Вгляд на малоросійську словесність по случаю виходу в світ книги «Народні оповідання Марка Вовчка» // Історія української літератури і критики та літературознавства: Хрестоматія. Кн. 1. — К., 1996. — С. 294—301.

9. Марко Вовчок. Інститутка / М. В. — К.: Дніпро, 1979. — 107. — С. 107.

10. Марко Вовчок Народні оповідання: Повісті та оповідання: Для серед. та ст. шк. віку / Передм. О. Є. Засенка. — К.: Веселка, 1983. — С. 276.

11. Нагурак С., Сольовська О. Життєвий і творчий шлях Марка Вовчка (Марії Олександрівни Вілінської): Вивчення української літератури. 9 клас. Інтегровані уроки. — Харків, 2004. — С. 188—193.

12. Франко І. Я. Марія Маркович (Марко Вовчок) Посмертна згадка. У книгах: Іван Франко. Літературно-критичні статті. Держлітвидав України. — К., 1950. — С. 388—392.

Н. Фегуля

КАЖУТЬ
 Дідатка й ті, хто погано чує...
 Креслення треба робити великим, акуратним
 олівцем!
 Не треба робити змивованих рухів ручки.
 Можли вернуться мовчки.
 Перший під-во великому, другий — по-ма-
 ленькому (коду кровообігу),
 Один сяє за Лєну, інший — за останню парту.
 Ті газет номер один
 Або ті повертається до мене спиною та промов-
 жуєш розмовляти, або ти виходиш із класу.
 Увійшли, будь ласка, змигнувши мовчання!
 Підшоа — обличчя учня.
 Клітку вже нїстас час знати в обличчя.
 Тут же ясно написано українською по білому
 Зараз у школі їде боротьба із взуттям.

КАЖУТЬ УЧИТЕЛІ...
Якщо одному незрозуміло, то і іншому теж
мусить бути ясно.
Ори та вука сюди!
Зараз я вам поставлю дайку. І нікому теж
Апомоке!
У тебе ціц, язика немає постукається?
Один омон Аинивмос у зошит, іншого ру-
кою пишемо.
Вам тільки дай привіт у щось улапється, як
ви починаєте одержувати у зошит, іншого ру-
кою пишемо.
Ви повинні якнайчастіше нохати свіже
повітря.
Контрольні приходить переписувати на
будівельну урочі, бажано на перерві.
Ти мені очі не закрючуй, вони тобі, до речі, не
дають.

КАЖУТЬ УЧИТЕЛІ...
незрозуміло, то й і
но.

Журнал "Огонек" №49 от 3 октября 1948 года
Статья "Пол века в сельской школе"

Сегодня на экскурсию
Игнатьевы

Сегодня на экскурсии по ботанике Анна
Игнатьевна рассказывает детям о работах ве-
ликого преобразователя природы Ивана Вла-
димировича Мичурина. На своем пришкольном
участке, кроме овощей, ребята вырастили
коноплю.

зі школи

[illegible]

ПОКАРАННЯ У ШКОЛІ

у Кенії не так давно скасували тілесні покарання у школах. До цього вчителі спокійно били нещасних учнів бамбуковими паличками по м'язі мислі. Правда, коміт' там теж не працює. Одного разу вони розмазали за один тиждень шість кенійських школярів на чотирнадцять. До речі, після скасування тілесних покарань у Кенії загальної негатию поперили всі як було й кажуть, що переступити поріг класу з лезвом із цими карами – це все одно, що десирувалізувати війну у війську.

Представляємо способи підтримувати дисципліну у процесі навчання, або як казали у школах.

10-е місце. Тонкий бамбуковий прутик полюбляли не тільки в Кенії. У Китаї був такий же, але ним били не по попі, а по пальцях. Скасували це всього 50 років тому.

9-е місце. У Росії були різками. Теж, кажуть, боляче, тим більше, що різок зазвичай не одна, а цілий пучок. У духовних семінаріях різками могли побити за надмірну нестриманість у їжі чи за незнання російської мови.

8-е місце. Там же практикували британський винахід — горох. На розсипаний горох ставили голими колінами. Повірте, це не боляче тільки перші 30 секунд, а наші школярі іноді стояли на горосі години по чотири. До речі, у Великій Британії тілесні покарання у школах скасували тільки в 1986 році.

7-е місце. У Бразилії тим, хто провинився, забороняють грати на перерві у футбол.

б-е місце. У Ліберії б'ють бато́гом. Недавно президент Ліберії Чарльз Тейлор насоруч відважив десять ударів бато́гом своїй 13-річній донці за недисциплінованість.

е місце. Японія. Там теж зазвичай були бамбуком, але найстрашнішими вва-
лись два покарання: стояти з порцеляновою чашкою на голові, випроштуючи
ногу під прямим кутом до тулуба, й лежати на двох табуретках, тримаю-
чи за них тільки долонями та пальцями ніг, тобто, власне, виходить — між та-
буретками.

місце. У Пакистані за двохвилинне запізнення у клас вам доведеться вісім разів читати Коран.

місце. У Намібії — стояти нерухомо під деревом з осиним гніздом. Це, до практикується дотепер, незважаючи на найсуворішу заборону міністра и.

ісде. Традиційний засіб покарання у школах Шотландії — це ремінь. Стан-
ний шотландський шкільний ремінь роблять із товстої твердої шкіри за спеці-
альним замовленням органів освіти. Використовують його зазвичай складеним
і, кажуть, краще цього на собі не пробувати.

У Непалі найстрашніше покарання, коли хлопчика переодягають у жіноче і в залежності від ступеня провини змушують ходити в ньому від одного до двох тижнів. Узагалі ж дівчинок у Непалі у школи не віддають, їх уважають винятково дуже погано годують. Хлопчик такої дісти не витримують і починають прощення приблизно на другу добу.

Вариант: 3.

1. Какие углы называются острым?
Те, которые меньше 90° .

2. Свойства прямоугольного треугольника.
Прямоугольный треугольник равен 180° , а значит что там есть углы равные 90° и катетов два равные 60° .

3. Если катет и гипотенуза и катет острого угла прямоугольного треугольника соответственно равны катетам и гипотенузе другого, то они равны 90° .

Кто это? Назовите их одним словом:

К.....м
Г...и
П.....м
Продолжайте сами!
Соберите в уголке чтения портретную галерею героев-космонавтов, прославивших нашу Родину.
Заполните их имена!

ПСИХОЛОГІЧНІ ПОРАДИ ДЛЯ СПІЛКУВАННЯ

Основними функціями спілкування визначають комунікативну, інтерактивну та перцептивну. У цій статті більш детально розглянемо першу з них. **Комунікативна** функція спілкування включає в себе передачу інформації, обмін нею, а також розуміння цієї інформації. Найчастіше виділяють два основних засоби, за допомогою яких ми можемо передавати та отримувати повідомлення: вербальний і невербальний. У звичайній бесіді вербальні компоненти містять у собі менше 35 % змісту ситуації, тоді як понад 65 % інформації передається невербально. І хоча невербальні засоби комунікації мають більшу силу, ніж вербальні, вони двозначні і їх важко правильно зрозуміти.

Реагуючи на висловлення свого партнера, людина часто вибирає якусь одну частину його висловлювань і реагує саме на неї й зовсім не реагує на інші його частини. У спілкуванні це дуже поширено й пояснюється тим, що наше сприймання є вибірковою. Повідомлення партнера має дуже багато аспектів як вербальних, так і невербальних, і реагувати на всі одразу неможливо.

Для ефективної передачі інформації існує кілька способів, за допомогою яких можна підвищити ймовірність того, що її зрозуміють. Окрім трьох основних вимог до самого повідомлення, таких як його зрозумілість, довіра до передавача інформації та оптимальний зворотний зв'язок щодо впливу повідомлення на отримувача, слід урахувати ще й такі рекомендації:

- 1. «Привласніть» авторство повідомлень**, які ви передаєте співрозмовнику, звертаючись до нього від першої особи в однині та звязуючи особові займенники «Я», «Мій», «Особиста власність» на авторство повідомлення передбачає відповідальність особи за висловлені в ньому думки та почуття. Такі слова, як «більшість людей», «дехто з моїх колег», роблять повідомлення знеособленими. Такі фрази обтяжують розуміння того, чи люди справді самі так думають і відчувають, чи вони просто повторюють те, що думають і відчувають інші.
- 2. Повідомлення має бути завершеним, повним і конкретним.** Сформулюйте свої повідомлення так, щоб до них повністю вийшла вся інформація, необхідна для розуміння повідомлення. Повнота й конкретність задаються нас очевидним, але дуже часто люди не вважають за потрібне повідомляти про шкалу цінностей, на яку вони спираються, про припущення, яких вони дотримуються у спілкуванні, про наміри змінити свою думку.
- 3. Узгодьте свої словесні та несловесні повідомлення.** Спілкування з партнером вимагає як вербальних, так і невербальних повідомлень. Як правило, ці повідомлення є узгодженими між собою, і якщо людина каже, наприклад, що вона високо цінує вашу допомогу, і при цьому посміхається, то вона несловесно виражає теплоту. Проблеми у спілкуванні з'являються тоді, коли словесні та несловесні повідомлення суперечать одне одному.
- 4. Не скупіться на слова.** Кількаразове повторення повідомлення, використання інших каналів спілкування (таких як письмово записи, картини, словесні і несловесні сигнали, натики тощо) допомагають партнеру краще зрозуміти повідомлення.
- 5. Забезпечте зворотний зв'язок** у тому, як сприймається ваше повідомлення. Для того щоб ефективно спілкуватися, ви повинні усвідомлю-

вати, як співрозмовник інтерпретує й переосмислює ваше повідомлення. Єдиний спосіб бути впевненим в ефективності спілкування — постійний пошук зворотного зв'язку в тому, яке значення та зміст вкладає співрозмовник у ваші повідомлення.

- 6. Приводьте повідомлення у відповідності з особистістю, суб'єктивною шкалою цінностей і досвідом адресата.** Одну й ту ж інформацію ви пояснюватиме по-різному досвідченому спеціалісту й новачку, дитині та дорослому.
- 7. Опитуйте почуття**, називаючи їх словами («мені сумно»), порівнюючи з певними діями («мені планати хотілося»), уживаючи мовні звороти, метафори («я почуваю себе так, ніби крила вирости»). Опис допоможе повідомляти про свої почуття ясно й недвозначно.

- 8. Описуйте поведінку інших людей, не вдаючись до оцінювання чи інтерпретації.** Реагуючи на поведінку інших людей, переконуйтеся у тому, що ви нейтрально описуєте їх поведінку («Ти й далі продовжуєш переривати мене»), а не оцінюєте її («Ти нещасний егоїст, який ні до чих думок не хоче прислухатися»).

Особливої уваги заслуговує «зворотний зв'язок». Це інформація, що йде від нас до інших людей і містить реакцію на їх поведінку. Мета зворотного зв'язку полягає в допомозі іншим людям усвідомити власні вчинки та їх вплив на нашу поведінку та стан.

Правила встановлення зворотного зв'язку

1. У зауваженнях зачіпати не особистість, а особливості поведінки партнера.
2. Більше говорити про спостереження, а не висновки. Спостереження — це те, що ви бачили та чули, а висновки — ваша інтерпретація, оцінки, судження.
3. Не висловлюватися у формі оцінки (як правило, оцінка базується на власній системі цінностей).
4. У ситуаціях, які відбувалися, увагу треба зосереджувати на вчинках теперішнього часу, а не далекого минулого.
5. Слід давати якнайменше порад. Краще висловлюватися, намагаючись поділитися власними думками та інформацією.
6. Не треба критикувати ті особливості поведінки партнера, на які немає можливості вплинути.
7. Для передачі потрібної інформації партнеру треба вибрати відповідну ситуацію та адекватну форму її передачі.

Правила реагування на зворотний зв'язок

1. Треба уважно слухати партнера, щобі вірно зрозуміти, що він хоч сказати. Із цієї ж метою треба переказати почуте.
2. Пам'ятати, що зворотний зв'язок містить суб'єктивні уявлення про вас як про конкретну особистість, а не обов'язково про те, ким ви є в дійсності.
3. Мета зворотного зв'язку полягає в покращенні відносин, а не у зміні поведінки в обов'язковому порядку.

Невимушене спілкування створює прекрасні можливості для вивчення особистості кожного учня. Треба тільки створювати у спілкуванні такі умови, які б дозволили в найбільшій мірі розкритися, проявити власну індивідуальність.

С. Єфімова

В основі педагогічної діяльності знаходиться взаємодія з різними суб'єктами навчально-виховного процесу.

БУТИ ЧИ НЕ БУТИ ВЧИТЕЛЕМ?

Вибрана професія: чому і для кого?

Мало хто з нас вибрав свою професію, керуючись тільки власною думкою. Зазвичай на наш вибір у юному віці впливають батьки, родичі, які радять вибрати професію, яка була б необхідною для будь-яких економічних умов, а також друзі, які пропонують вступити до того ж самого інституту, що й вони, щоб вчитися разом.

І ми, забуваючи про власні здібності, орієнтуємось на інших, учимось не там, де нам цікаво, а там, «де всі», здобуваючи професію «як усі». А згодом не можемо зрозуміти, чого нам не вистачає в житті, чому робота дратує, а не приносить задоволення...

Так само буває, якщо в юності не вдалося вступити до омріяного вищого навчального закладу, а складати вступні іспити ще через рік мають можливість не всі. Тому розчаровані абітурієнти йдуть навчатись у той інститут, до якого вступити найлегше. На жаль, ним, як пізволить тому, так і сьогодні, стає педагогічний університет.

Отже, як за радянських часів, так і в сучасній освіті педагогічні інститути, перейменовані в національні та державні університети, протягом років навчають у своїх стінах не лише тих, хто вирішив стати учителем за покликом серця, а й усіх, хто не потрапив до інших ВНЗ або не поспішає до армії. Тому по завершенню п'яти чи шести навчальних років тисячі молодих учителів, стиснувши зуби, йдуть працювати до школи.

Покликання й економіка

Кожний другий учитель з упевненістю підтвердить, що працює у школі, тому що не може в ній не працювати. І його не лякають величезна завантаженість, мізерна заробітна платія та невгамовні учні. Учителі дійсно відданий своїй професії і навіть не може уявити себе працівником іншої галузі.

Такі вчителі — найкращий дарунок, який тільки може отримати наша країна, в якій праця освітництва не надто поціновується. Проте у школі ми можемо зустріти й учителів, які з радістю поспішають на кожний урок, а в день отримання зарплати в них опускаються руки. Тоді задоволення від роботи отримувє дуже сильного суперника — складне матеріальне становище.

Найменше фінансове питання турбує тих учителів, а точніше, учительок, які не мають проблем із грошима завдяки чоловіку, який здатен забезпечити сім'ю самотією. Тоді жінка може працювати дійсно «для свого задоволення» й не переймається, чи відповідно оплачується її робота. Проте таким учителям іноді досить важко зрозуміти своїх колег, які змагаються за кожну додаткову годину роботи та нарікають на нестачу коштів.

Набагато більшу частину складають учителі, які працюють майже цілодобово, намагаючись заробити хоч якусь копійчину. І тому саме вони найчастіше зупиняють себе на думці, що треба щось змінювати у своєму житті. Можливо, не просто місце роботи, а навіть професію. Зазвичай така ідея людини, яка справді «живе своєю роботою», а не просто заробляє нею, може спонукати здатися дивною й неприйнятною. «Як я можу зрадити свою роботу, відректися від того, чим жив стільки ро-

ків, чого так довго навчався...», — саме так заперечить більшість учителів попередню, на перший погляд, майже непристойну думку.

Але час минає, з роками держава ніяк не покращує соціальну захищеність і фінансове забезпечення освітньої галузі, тому потроху думка про зміну спеціальності стає чіткішою і лякає вже менше. Це й не дивно, адже якщо розумна людина не бачить жодних покращень у своєму житті, рано чи пізно вона переконається в необхідності самостійно його змінити. І якщо зробити ремонт у квартирі чи завести кицьку для більшого затишку не дуже складно, то рішення взяти і змінити фах вимагатиме значних моральних та емоційних зусиль і нерідко може стати причиною стресу та депресії.

Можливо, вам треба переглянути своє ставлення до вибраної професії, з'ясувати, що вас насправді цікавить, і вже потім рухатись далі. Якщо це так, ласкаво прошу: вам — суди...

Але якщо робота у школі приносить вам тільки турботи про фінансові проблеми родини, а задоволення від усього проведеного уроку триває до першої прогулянки по магазинах, докори сумління не мають впливати на рішення про подальший фах. Тому, зваживши всі «за» та «проти», порадившись із сім'єю та найближчими друзями, виберіть той варіант, який забезпечить вам не тільки задоволення від роботи, а й задоволення від її оплати.

Пити чи залишитись?

Науковці-психологи ставляться до питання зміни професії дуже серйозно. Вони викремлюють кілька причин, що змушують людей змінювати фах у той чи інший період життя.

Розчарування у вибраній професії. Розчарування у вибраній професії може з'явитись, коли протягом три-

валого часу людина відчуває значний дискомфорт на своїй роботі й займається нею тільки ність. Сьогодні така ситуація характерна для покоління людей, які почали свою професійну кар'єру в 90-ті роки, оскільки саме тоді зріс попит на певні спеціальності, наприклад, економічні, й різко впав на багато інших, наприклад, у сфері науки, освіти, творчості. Люди вибирали фах, керуючись тільки його фінансовою привабливістю, й зовсім не враховували власні інтереси та здібності.

Поява нових можливостей. Цю причину можна пояснити таким прикладом: у юному віці людина не змогла вступити до ВНЗ через високий конкурс чи скрутне матеріальне становище. Проте через кілька років вона знаходить спосіб отримати омріяну професію: з'являється можливість самостійно оплатити своє навчання, отримати другу випу освіту, професійну перепідготовку.

Характер людини. Є ще одна категорія людей, які прагнуть змінити професію. Це імпульсивні натури, які легко навчаються й успішно реалізують будь-які проекти. Унаслідок таких особливостей характеру такі люди можуть кілька разів протягом життя змінити професію і при цьому кожного разу бути успішним. Їм по-

добається вчитись і досліджувати нові галузі, вони дуже швидко просуваються на початковому етапі, але, досягнувши мети, так само швидко втрачають інтерес до того, що відбувається, й починають шукати щось нове.

Професійне вигорання. Причини, що викликають бажання «се кинути й піти», не завжди пов'язані з вибором професії. У сучасних умовах прискорюється темп життя, робота вимагає все більше фізичних та емоційних зусиль, іноді доводиться затримуватись після закінчення робочого дня, працювати у вихідні чи свята. Якщо додати не завжди коректне та досвідчене керівництво, конкуренцію всередині колективу, неможливість піти у відпустку, — причини втомлюють, роздратування та незадоволення одразу стають зрозумілими.

У такій ситуації проблему може вирішити тривалий відпочинок або горизонтальна побудова кар'єри та освоєння суміжних галузей: отримання нових знань, а також налагодження нових професійних контактів.

Інші дослідники виокремлюють дві основні сфери, які необхідні брати до уваги під час роздумів, — це особисте життя й кар'єра. Це такі фактори, які матимуть значення для прийняття рішення.

Особисте життя

- 1. Ви не отримуете задоволення від роботи.** Більшу частину часу, не враховуючи сон, ми, як правило, проводимо на робочому місці. І тому не так уже й важливо, скільки вам платять, наскільки престижною є робота тощо. Важливо — чи щасливі ви, займаючись своєю справою? Якщо ні — це марна витрата часу.
- 2. Робота погано впливає на ваше здоров'я.** Якщо через роботу у вас почала боліти голова чи спина, якщо ви почали втрачати сон чи не маєте сил і бажання зустрітись з друзями — це перша ознака того, що треба щось змінювати. Утративши роботу, здоров'я ви збережете, а ось утративши здоров'я працювати не зможете...
- 3. Робота шкодить сімейним стосункам.** Якщо у вас народилась дитина або чоловік/дружина вимагає більше уваги, поєднувати це з напруженим робочим графіком досить складно. Якщо є можливість, можна працювати неповний день чи за вільним графіком. Але якщо це неможливо, доведеться вибирати й бути готовим до того, що робота опиниться не на першому місці.

Кар'єра та особисте вдосконалення

- 1. Ви «виросли» з посади, яку обіймаєте.** Звичайно, колись ця робота була для вас новою. Ви навчалися, набували навичок, удосконалювалися як професіонал. Але з часом усе стало для вас занадто просто: ви маєте більше навичок, ніж вимагають ваші обов'язки. Якщо підвищення найближчим часом очікувати не варто — час змінювати місце роботи.
- 2. Керівництво заважає вашому розвитку.** Іноді виникають ситуації, коли керівник починає ставитись до вас

дивно. Ви не отримуете важливих завдань, не відвідуєте серйозних нарад, вас ніби просто не бачать. У таких випадках необхідно знайти можливість відверто поговорити з керівником. Можливо, так «ненав'язливо» вам намагатимуться дати зрозуміти, що краще подати заяву про звільнення? Але така заява може стати першим кроком до кращої роботи.

- 3. Ви відчуваєте в собі сили розпочати власну справу.** Прислухайтесь до себе: наскільки у вас розвинена «підприємницька жилка»? Чи хотіли б ви створити власний бізнес? Переконайте вас у необхідності активних дій можуть такі аргументи:

- запорука успіху в будь-якому випадку — важка праця, і якщо вже працювати багато, то краще на себе, ніж на когось іншого. Можливо, невеличка приватна школа — це те, про що ви мріяли все життя?
- майже всюди вам платять за ваш робочий час. Якщо ви працюєте дуже швидко, то отримаєте найкращі результати саме у власній справі;
- коли ви власник бізнесу, ви самі визначаєте всі умови;
- якщо ваша мета — отримати максимум життєвого досвіду, то набагато корисніше буде самостійна робота, ніж робота у великому колективі.

Проте іноді варто детальніше проаналізувати своє становище на роботі

- 1. Пригадайте, навіщо ви прийшли на цю роботу.** Безперечно, ви прагнули досягти якоїсь мети. Чи досягли ви її? Якщо ні, уявіть її собі та зрозумійте, що вам завадило. А потім зрозумійте, як це змінити, — і продовжуйте працювати.
- 2. Подивіться на ситуацію глобально.** Якщо ви недовго провели урок, отримали нижчі результати атестації, ніж очікували, не порозумілися з колегами — це ще не привід змінювати роботу. Можливо, ви просто втомлюєтесь чи у вас криза, яка може дати новий поштовх для розвитку. Пригадайте про свої успіхи в минулому місяці і про власні глобальні плани. Проаналізуйте, який прогрес ви зробили з моменту початку роботи. І якщо він є — варто продовжувати!

Що робити далі?

Отже, ви все-таки наважилися залишити улюблену (або не дуже) роботу й піти на зустріч новій професії, новому досвіду та, можливо, певним несподіванкам. До чого треба бути готовим? Як зменшити стрес? Як будувати кар'єру? І найважливіше запитання: яку вибрати професію?

Спеціалісти радять прислухатись до трьох порад: збирайте якомога більше інформації, зверніть увагу на спеціальності, що не вимагають здобуття нової освіти,

переконайтесь у користі різноманітних курсів, тренінгів тощо. Розглянемо ці поради та їх вплив на перекваліфікацію докладніше.

Збирайте інформацію — володійте ситуацією.

Яку би професію ви не вибрали, збір необхідної інформації — це перша сходинка. У будь-якому випадку не варто покладатись тільки на одне джерело інформації. Розповіді знайомих, які працюють у вибраній вами спеціальності, дозволять отримати неформальну суб'єктивну оцінку. Огляди ринку праці в засобах масової інформації можуть дати досить об'єктивну інформацію, проте вона дещо «суха». Конференції в Інтернеті іноді бувають «засмічені» коментарями фанатів чи противників того чи іншого фаху. Але якщо поєднати та порівняти всі джерела разом, можна отримати картину, близьку до дійсності.

Без здобуття нової освіти.

Компанії іноді пропонують вакансії, що не вимагають додаткового навчання, або навчання відбувається вже у процесі роботи в компанії. Зазвичай такі вакансії пов'язані з торгівлею. Не варто ставитись до торгівлі упереджено. Звичайно, якщо йдеться про нормальні компанії, а не «мережевий маркетинг». Можливо, торгівля — це якраз ваше покликання. Мільйони людей у нашій країні реалізували саме в ній, хоча спочатку багато хто з них комплексував із цього приводу.

Без додаткового навчання вашою новою роботою може стати ваше хобі. Спеціалісти не виключають, що з часом творчі професії стануть не менш потрібними на ринку, ніж технічні чи економічні.

Курси і тренінги та користь від них.

Якщо ви вибрали спеціальність, яка вимагає попереднього навчання, не поспішайте із другою вищою освітою. Почніть із профільних курсів. Єдина проблема — які саме вибрати, адже сьогодні багато організацій пропонують навчання на курсах і тренінгах із найрізноманітніших спеціальностей. Щоб зробити правильний вибір, дізнайтесь про організаторів курсів чи тренінгів якомога більше. До того ж не тільки з офіційних джерел, а і з нейтральних — наприклад, від знайомих, які ці тренінги відвідували.

Чим більше інформації ви матимете, тим простіше буде вибрати ті курси, які максимально відповідаютимуть вашій потребі у знаннях.

Таким чином, прийнявши рішення, відкиньте вагання й починайте наполегливо працювати на нову кар'єру. Ви обов'язково досягнете успіху!

Д. Квітка

УНІВЕРСАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ВЧИТИ ВСІХ УСЬОМУ

Заголовок статті я би назвала утопією, але будемо вважати, що це мета, до якої йдемо. У вчителя завдання скромніше. Кількість його учнів можна порівнювати, нехай і не на пальцях. Обсяг інформації, яку він дає дітям, обмежений. Обов'язкове відвідування школи учнями та різні форми звітності допомагають йому стимулювати школярів. Але насправді, щоби навчити навіть одну дитину, треба дуже багато сили та енергії.

Покликаний виховувати завжди відчуває відповідальність за долю своїх вихованців, бо вона багато в чому залежить від нього.

Я працюю для тих дітей, які хочуть учитись...

Педагог має показати дитині певні шляхи розвитку її талантів, яких та ще не побачила. Для цього треба багато часу проводити з дітьми. С і інший варіант. Учителю може просто, як конвеєр, пропускати повз себе все нових і нових своїх учнів. Не знаю, чи має він право в цьому випадку називати їх своїми. Беземоційне ставлення, ідентичний підхід та однакові вимоги. Не найгірший варіант; але й не із крадіх. Хтось почерпне для себе певний досвід зі спілкування з учителем, інший навіть не старатиметься.

«Я працюю для тих дітей, які хочуть учитись». Такий псевдопринцип не дасть потрібного результату. А характерний він і для зовнішніх педагогів. Чому псевдопринцип? Бо насправді людина, яка ним послуговується, просто не любить своєї професії. Адже що таке педагогіка? Педагогіка — це мистецтво виховання. Мистецтво, а не ре-

месництво. Що найбільше цінують у мистецтві? Якість та оригінальність, а також вплив тієї чи іншої творчості на людей. Митці не думають, чи потрібна комусь їхня творчість, вони творять. Працюють не тільки для поціновувачів (у випадку вчителів це учні, які прагнуть знань), а для всіх. Часто саме посередні знавці достойно оцінюють роботу, особливо її результат. Якщо вчитель не вірить в учня, то він сумнівається у великих можливостях педагогіки. Знову пафос, але дозволимо йому тут залишитися.

Сухомлинський казав, що процес навчання має бути спрямований на людину. Зауважте, не на учня з великими здібностями, а на всіх дітей, бо кожний з них неповторний і гідний уваги та поваги. Адже людина — це найвища цінність, яка їх заслуговує і яка має місце в цьому світі. Кожний мусить пройти свій шлях. Учителю повинен допомогти всякому підготуватися до дороги, допомогти «скласти багаж», а ще повернути у свого вихованця. Віра, увага, а також любов стимулюють будь-яку дитину.

Класичні стереотипи вчителів

Завдання школи не в тому, щоби просто дати дітям певний багаж знань. І навіть не в тому, щоби допомогти їм засвоїти цю інформацію. Учителю має побачити особистість кожного учня, відчувати його, зрозуміти, що потрібно саме йому, допомогти осягнути все, що той може. А це, якщо ми вже згадали про багаж знань, то педагог повинен навчити дітей легко носити його, уміти ним користуватися, щоб той не перетворився на тягар, і, коли треба, ділитися.

Щодо навчання, то в кожній дитині свій рівень, але працювати треба як з відмінниками, так і з двісничками. Що за стереотипи: двісничник — учень, який нічого не знає, нічого не хоче? То школяр, який мало знає, менше може. Серед поганих учнів є ще й діти, які не хочуть учитись. Учителю має зробити все для того, щоби бажання народилось. Невже педагог не здатен, яким би не був вихованець, навчити його чогось за одинадцять років, тепер уже двадцять? Я знаю вчителів, які хочуть тільки того, щоб не-успішні учні тихо сиділи, не заважали вчитись тим, хто має для цього більш здібності та бажання. Уважаючи, що таких дітей просто неможливо навчити. Яка велика помилка! Саме цим учням потрібно більше вашої уваги, праці та наполегливості.

Обдаровані діти потребують більшого навантаження, але меншої вчительської опіки. Я не маю на увазі, що їх можна частково ігнорувати. Таким дітям треба давати певний простір для творчих маневрів. Треба заохочувати їх до додаткового самостійного навчання. Тільки щоб воно не перетворилось на запам'ятовування великої кількості сухих фактів. «Вирощуйте» дитину через відкриття, а не насаджування. Двіснички чи тріснички потребують постійного контролю, але без жодних нарікань та обурень. Дуже важко знаходити підхід до дітей, яким здається, що школа — непотрібна витрата часу, а уроки — дурниця. Але то ваше безпосереднє завдання. Зрозуміло, що легко вчити учня, який прагне знань, схоплює на льоту будь-яку інформацію, виконує будь-яку домашню роботу. У цьому випадку, правда, також виникають проблеми: невідповідність рівня вчителя потребам дитини, невміння розвивати здібності учня й так інше.

Учителі мають право сказати зараз: куди не глянь, скрізь наша провина. І там недобре, і тут не догодили. То звертай більше уваги на неохочих учитись, то заохочуй відмінників. Нам що, розв'язатися? Скажу, що не допоможе. Треба просто акумулювати всі свої сили та працювати з бажанням. У кожній малій справі бачити велику мету. Пригадайте радість, яка приходить до вас, коли, здавалось би, нездбний учень здивував, вивчивши вірш чи розв'язавши якусь задачу. Багато у ваших руках. Педагог відчуває моральне задоволення від того, що учні розвиваються з кожним днем. Їх розвиток — учительська заслуга. Оскільки такі великі можливості, то й відповідальність не менша. Вихователь відповідає за свій вплив.

Хто навчає? Кого навчають? Як навчають?

У школі все починається з учителя. Результати навчання залежать від трьох чинників: хто навчає, кого навчають, як навчають. Бачимо, що два пункти стосуються педагога і тільки один дитини. А що це означає? Якщо не може когось навчити, то спочатку подивіться на себе, а вже тоді кивайте на учня. Знаю, що є діти, яких дуже-дуже важко вчити, є такі, які не здатні зрозуміти щось. Але завдання педагога полягає в тому, щоб визначити, де межа можливостей учня. І це не так просто, бо часто небажання чи дитини, чи вчителя зупиняє процес здобуття певних знань на півдорозі. Педагог заходить до класу, де приблизно двадцять учнів, часто більше. Він викладає тему однаковими словами для всіх, бо як інакше. А діти засвоюють той чи інший обсяг інформації. Учителю повинен простежити, щоб кожний учень отримав максимально можливу для нього кількість знань. Навчати кожного того, чого він здатен навчитись. Тут я вже кажу не тільки про знання, а і про набагато важливіші речі: людяність, допомогу ближньому, співчуття. Бо якщо ігнорувати дитину через те, що вона не дуже здібна, то можна вкрасти в неї попередні якості. Вони закладені в кожній людині, а педагог їх витягує назавні, просто відроджує. Хоча часом не так воно і просто.

Підходи до навчання

Справжній учитель ніколи не скаже, що та чи інша дитина погана. Немає поганих дітей, є тільки неспроможність, нерозуміння, небажання, недогляд, непотрібність. Почнемо з високого. Людина — це подоба Бога, тому в неї обов'язково є хороші якості. У когось вони приховані глибше, хтось «тримає» їх зверху. А вчитель шукає їх у дитячому серці. Він повинен відчувати, як далеко треба копати.

«Діти стають усе гіршими й гіршими.» Що за розмови? Яка ж причина такої зіпсованості, адже, прийшовши до школи, учні мають усього шість-сім років. Життя тільки почалося, особистість ще не сформована. У руках педагога така ж дитина, яка була двадцять років тому. Однак світ трохи змінився, тому й підходи до навчання мають ко-

регуватись. Учителю повинен працювати над розвитком учня, знаходити способи, які нейтралізуватимуть негативний вплив сучасної техніки, наприклад. Якщо не можете відволікти дитину від якоїсь некорисної діяльності, то, значить, ви використовуєте неефективні способи. Шукайте нові підходи. Зміни у світі впливають на всіх людей: і на учнів, і на вчителів. Хочеться сказати: ви в однакових умовах.

Якщо не можете когось навчити, то спочатку подивіться на себе, а вже тоді кивайте на учня.

Особистість учителя є головним інструментом його успішної діяльності. Скільки би ми не казали про те, що варто робити, чого не слід, якщо немає любові до професії та дітей, результати будуть набагато менші. Так ми дійшли до головної якості педагога — любові. З неї все починається. Так має бути й у вихованні. Хочеться побажати всім цього прекрасного почуття в різних його проявах.

М. Холяницька

Добрий день,
редакція улюблених видань!
Звертається до Вас по до-
помогу директор Смілянського
природничо-математичного лі-
цею Черкаської області Софія
Анатоліївна Гнідая. У чому поля-
гає моє запитання? Наш ліцей —
школа для старшокласників
(8–11-і класи), усього 250 ліцей-
ців та 18 учителів. Колектив
творчий, прагне до всього нового,
сучасного. Шукаємо цікаві фор-
ми роботи як із дітьми, так і з
учителями. Зараз педколектив
закінчує роботу в експерименті
«Методика розвитку особистос-
ті для життя в інформаційному
суспільстві», який триває два ро-
ки, є цікаві наробки. Як резуль-
тат — учителі об'єдналися у
творчі групи. Така форма мето-
дичної роботи, як МО, у нашому
закладі не зовсім ефективна (1
учитель історії, 1 учитель гео-
графії, 1 учитель хімії то д.).

Проблема виникла під час
фронтальної перевірки скла-
ду. Нам категорично рекомен-
дували повернутись до такої
форми, як МО, а творчі групи
повинні існувати додатково. На
мою думку, для одного вчителя
забгато приймати участь у
двох-трьох формах методичної
роботи в місті.

Чи має педколектив право
самостійно, на свій розсуд, оби-
рати форми методичної робо-
ти у своєму закладі?

З повагою, С. А. Гнідая.

ІНІЦІАТИВНО ЧИ ФОРМАЛЬНО

І Вам доброго дня, шановна Софіє Анатоліївно!
Прийємо, коли люди хочуть порадитись, і листи від
наших читачів із найрізноманітнішими запитаннями
постійно надходять до нашої редакції. Незважаючи на
невеликий склад редакції, у переважній більшості ви
одержуєте наші відповіді, частіше за все електронною
поштою, бо так зручніше та більш оперативно.

Питання, яке ставите Ви, на наш погляд, загальне
і в тій чи іншій мірі стосується всіх педагогічних пра-
цівників. Ось чому ми вирішили обговорити це проб-
лему на шпальтах нашого видання.

Організація методичної роботи, як невід'ємної
складової системи післядипломної педагогічної освіти
завжди була непростю та суперечливою, бо вимагає
творчого, здебільшого неординарного підходу, якщо
ми розраховуємо на її ефективність. Тут не місце для
заскорузлості та формалізації, як того прагнуть усе ще

багаточисленні перевірки шкіл і учителів (чи то фрон-
тальні, чи тематичні). Мабуть, коли все жорстко спла-
новано й унормовано, зручніше керувати.

Та й ми з вами здебільшого беззубо-пасивні: нас так
привчили, ми до цього звикли, та і взагалі не бажаємо
конфліктувати. А мова ось про що. Після фронтальної
перевірки Вашого навчального закладу Вас мусили
ознайомити з узагальнюючою довідкою чи актом,
а Ви — підписати. Це — загальноовизначений підхід.
Якщо Вас щось там не влаштує, Ви маєте повне пра-
во висловити свою точку зору. У Вашому випадку мож-
на попросити пояснень у перевіряючих: на підставі
якого нормативно-правового документа Вам «кате-
горично» порекомендували повернути вчителів до ме-
тододіядань.

До речі, прохання посилається на закон ставити
будь-якого перевіряючого у ступор: частіше за все

йому так здається. Тому раджу не соромитись ставити
його запитання за таким зразком: «Скажіть, будь ласка,
а де то, про що йде мова, записане і де це можна про-
читати?»

А якщо це рекомендація, а не припис, то взагалі во-
на має рекомендаційний характер: Ви можете її вико-
нати, а можете відмовитись.

А зараз по суті справи. Уважається, що система
освіти України відпрацьована на законодавчо-нор-
мативно рівні, але все ж такі деякі прогалини зали-
шилися. Як приклад, нормативно-правове поле мето-
дичної діяльності, зокрема в середньому навчальному
закладі. Попри все спробуємо предметно розібратись,
керуючись не випадковими побажаннями тих, хто ре-
комендує, а чинними документами про освіту.

Базовим є Закон України «Про освіту», і якщо інші
підзаконні акти суперечать йому — їх можна оскаржу-
вати. Відкриваємо в цьому законі ст. 55 «Права педаго-
гічних та науково-педагогічних працівників» і читає-
мо, що педагогічні працівники мають право на «віль-
ний вибір форм, методів, засобів навчання, **виявлен-
ня педагогічних ініціатив**; підвищення кваліфікації,
перепідготовку, **вільний вибір змісту, програм,
форм навчання**, закладів освіти, установ та організа-
цій, що здійснюють підвищення кваліфікації й пере-
підготовку». Зафіксуємо для себе, що вчителю держава
(!), а не управлінсько-методичний склад перевіряючих,
гарантує виявлення педагогічної ініціативи та вільний
вибір змісту й форм свого навчання. Якщо хтось ува-
жає, що методична діяльність учителя — не його про-
фесійне навчання, хай зашпунує в мене камінням!

Просуваємось далі бюрократичними теренами
освіти. Радимо Вам звернутись до листа Міністерства
освіти і науки України від 03.07.2002 р. № 1/9-318
«Рекомендації щодо організації і проведення методич-
ної роботи з педагогічними кадрами в системі після-
дипломної педагогічної освіти», який ніхто не скасову-
вав, а свіжшого в нас не існує. Так ось, він починаєть-
ся з того, що «участь у методичній роботі має бути про-
фесійним обов'язком кожного педагогічного працівни-
ка». І з цим Ви, звичайно, погоджуєтесь. Ви радо зай-
маєтесь методичною роботою на шкільному рівні та
бажаєте робити це в певній формі — роботі творчих
груп.

У розділі II згаданого листа «Організація методичної
роботи» читаємо: «Методична робота з педагогічними
працівниками реалізується в основному через тради-
ційні колективні (масові, групові) та індивідуальні фор-
ми її організації. До колективних форм належать: мето-
дичні об'єднання, творчі майстерні педагогів, постійно
діючі проблемні семінари, школи, у тому числі молодого
спеціаліста, **творчі мобільні та динамічні групи**,
педагогічні читання, науково-практичні конференції,
педагогічні виставки, конкурси тощо». Висновок: ваш
педколектив вибрав не якусь екзотичну модель, котру
перевіряючий і збагнути не може, а традиційну та дійс-
но поширену в навчальних закладах України форму
творчої групи. На цьому можна було би поставити
крапку, але якщо вже взявся за перо, то хочеться пи-
сати й писати, бажано, щось змістовне та корисне.

Читаємо далі: «Основною організаційною формою
колективної (групової) методичної роботи в системі
підвищення кваліфікації педагогічних кадрів залиша-
ються методичні об'єднання». Хай собі залишають-
ся — Ви ж особисто не маєте нічого проти?!

А ось особливо цікаві рядки міністерського листа:
«Методичні об'єднання створюються за наявності не
менш як **трьох спеціалістів одного фаху** або одного
професійного спрямування в межах певної спеціаль-
ності за територіальною ознакою (шкільні, міжшкіль-
ні, кушові, районні, міські), за типами шкіл, навчаль-
ними предметами, їхніми циклами тощо на базі серед-
ніх загальноосвітніх шкіл І–ІІІ ступенів». Оце так! Ви-
ходить, що Ви взагалі не маєте права створювати
шкільні методоб'єднання, бо у вашому ліцей не виста-
чає для цього фахівців.

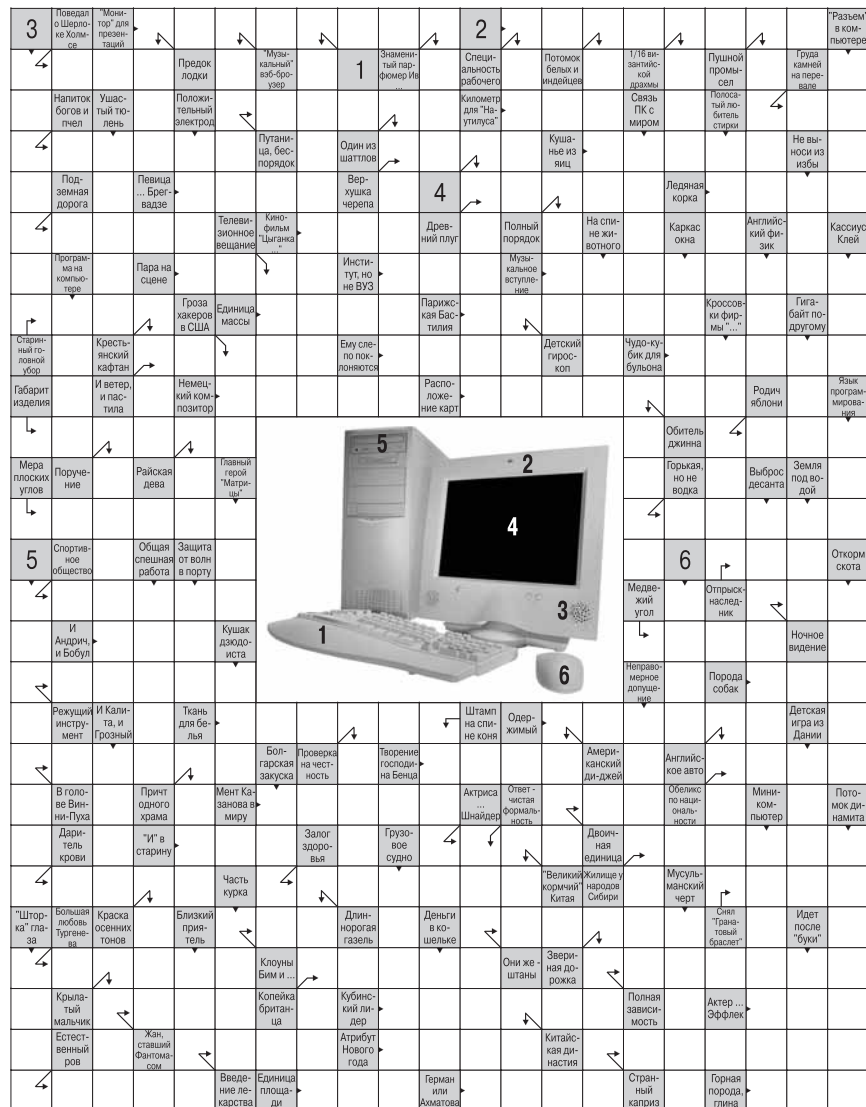
Що до цього додати? Рекомендація ваших перевіря-
ючих стосовно участі вчителів у роботі МО та додатко-
во ще й у роботі творчих груп теж неправова, бо
вчителю приписується вибрати для себе **тільки одну**,
найбільш ефективну форму організації методичної
діяльності. Так, за бажанням учителя може залучатись
і в інші форми, але виключно за його власним бажан-
ням! Погана за високими показниками звітності з ме-
тодичної роботи призводить, урешті-решт, до суттєво-
го погіршення її якості. Слідуючи все тому ж міні-
стерському циркуляру, «треба зазначити, що за всієї
різноманітності форм організації методичної роботи
вирішити багатопланові завдання підвищення квалі-
фікації педагогічних кадрів можна лише через створення
**оптимальної системи методичних заходів та
надання педагогам права вільного вибору тих
форм, які максимально враховують їхні потреби,
запити та інтереси**». Виходить, що правда на Вашому
боці, шановна Софіє Анатоліївно.

А від себе хочу додати ще й кілька власних заува-
жень, якщо Ваша ласка — вислухайте. Не менш глибоке
переконавання, чим нижчий рівень (нижчий у сенсі на-
вчального закладу, а не міський чи обласний рівень) ме-
тодичної роботи, тим більше приземленими питаннями
треба опікуватись. До чого я веду? На мій погляд, проб-
лема, вибрана в якості експерименту «Методика розвитку
особистості для життя в інформаційному суспільстві»,
для педагогічного колективу однієї школи невід'єм-
на, яким би творчим і завзятим він не був. Це загальна
проблема потужного академічного інституту на кілька
років. А у школі треба займатись конкретною проб-
лемою для конкретних учнів конкретного класу в конкрет-
ного вчителя, на кшталт «Формування вмінь учнів 9-х
класів користуватись інформацією Інтернету». Тоді й за-
дання, що постають перед методичними осередками,
будуть діагностично поставленими, а від так конкрет-
ними й такими, що легко перевіряються. І річні звіти
школи з методичної роботи вчителів не будуть нагаду-
вати висловлювання «що бачу, про те і співаю». Творчі
методичні напрацювання, підпорядковані таким за-
данням, будуть корисні всім учителям, які працюють у
9-х класах вашого міста, і, тим паче, одержать зелене
світло для опублікування в наших виданнях.

І наостанок. Якщо ми бажаємо жити й діяти в демо-
кратичному суспільстві, то завжди мусимо вислуховува-
ти і протилежну думку. У нашому з Вами випадку вислу-
хати думку смілянських управлінців освіти та методис-
тів, бо може так статись, що й у них є слушні аргументи,
чи не так? Може, і вони читають наші видання та при-
слуховуються до наших авторів, бо не хочеться вірити,
що, як кажуть у нас на Черкащині, їм завжди «нема коли».

Із повагою та побажаннями
найкращого «розрулення» ситуації,
головний редактор Олег Іванов.

КРОСВОРД

www.asanword.info

Вопросы на сканворд даются на веб-сайте www.asanword.info

Виготовлення оригінал-макету ФОП Парашин К. С.
Свідцтво про реєстрацію серія B02 № 314994 від 02.11.07.
Здано до складання 03.12.08. Підписано до друку 25.12.08.
Формат 60*84/8. Папір офсетний. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 10,31. Обл.-вид. арк. 10,36.
Зам. № 01-01-09.
СПД Кулінчич Б. М.
Свідцтво про реєстрацію № 14059 від 20 липня 2000 р.